

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**SON DÖNEM ÇAĞATAY TÜRKÇESİ ESERLERİNDEN KUR'A
NĀM FĀL-İ KELĀMU'LLĀH-I ŞERİF ÜZERİNDE DİL
İNCELEMESİ (İNCELEME-METİN-DİZİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CEYLAN ÖZ

Tez Danışmanı

DOÇ. DR. AHMET TURAN TÜRK

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**SON DÖNEM ÇAĞATAY TÜRKÇESİ ESERLERİNDEN KUR'A NÂM FÂL-İ
KELÂMU'LLÂH-I ŞERİF ÜZERİNDE DİL İNCELEMESİ
(İNCELEME-METİN-DİZİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CEYLAN ÖZ

Tez Danışmanı

DOÇ. DR. AHMET TURAN TÜRK

ÇANAKKALE – 2022

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Ceylan ÖZ
31/01/2022

ÖN SÖZ

Çağatay Türkçesi, İslâmiyet’i benimsemiş olan bütün kuzey ve doğu Türklüğünün XV. yüzyıldan XIX. yüzyılın sonlarına dek kullandığı yazı dilidir. XIX. yüzyılın sonunda bu yazı dili, yerel ağızların yazı dili durumuna gelmesiyle tarihî bir değer kazanmıştır.

Çağatay Türkçesinin klasik sonrası dönemi veya diğer adlandırmayla Son Dönem Çağatay Türkçesi, hem bir geçiş dönemi olması hem de bazı yeni Türk yazı dillerinin temelini oluşturması sebebiyle büyük önem arz etmektedir. Bu yeni yazı dillerinden, Özbek ile Yeni Uygur Türkçesi, Çağatay Türkçesinin ses ve biçim özelliklerinin büyük bir kısmını taşımaktadır ve bu tarihî yazı dilinin mirasçıları durumundadır.

Bu tezde, Çağatay Türkçesinin son döneminin ve Uygur Türkçesinin dil özelliklerini taşıyan “Kur’a Nâm Fâl-i Kelâmu’llâh-ı Şerîf” isimli eser üzerine çalışma yapılması tercih edilmiştir. Çağatay Türkçesinin son döneminin, klasik dönem ve klasik öncesi döneme nazaran daha az incelenmiş olması tezi belirlememizde etkili olmuştur. Bu çalışmada Son Dönem Çağatay Türkçesi ve Türklük bilimi çalışmalarına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Cafer-i Sadık’a atfedilen “Kur’a Nâm Fâl-i Kelâmu’llâh-ı Şerîf” üzerinden Giriş, İnceleme, Metin ve Dizin olmak üzere dört ana başlıkta tezimiz şekillenmiştir. *Giriş* bölümünde Çağatay ismi, Çağatay Türkçesi, Çağatay Türkçesinin dönemleri, Son Dönem Çağatay Türkçesi, incelenen metin ve bunun atfedildiği Cafer-i Sadık hakkında bilgi verilmiş, daha sonra fal kavramı, falcılık, Türklerde ve Uygur Türklerinde falcılık ile falnâme geleneği açıklanmaya çalışılmıştır. Sonrasında çalışmaya konu olan metin, falnâme olması yönüyle ele alınmıştır.

İnceleme bölümü, *Dil İncelemesi* başlığı altında *Yazım ve İmlâ Özellikleri*, *Ses Bilgisi* ve *Biçim Bilgisi* olmak üzere üç kısımda değerlendirilmiştir. *Yazım ve İmlâ Özellikleri*; Ünlülerin Yazılışları, Ünsüzlerin Yazılışı, Şeddenin Kullanımı, Eklerin Yazılışı ve Ayın Kullanımı şeklinde beşe ayrılarak açıklanmıştır. *Ses Bilgisi*; Ünlüler, Ünsüzler ve Ses Olayları şeklinde üç alt başlıkta açıklanmıştır. *Biçim Bilgisi* bölümü ise İsimler, Sıfatlar, Zamirler, Zarflar, Fiiller ve Edatlar şeklinde altı alt başlıkta incelenmiştir. Açıklama yapılan her başlıkta incelenen metinden örnekler satır ve varak numaraları ile gösterilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü, incelenen metnin transkripsiyonunu içerir. Metinde yer alan ayet ve dualar ise metnin orijinalindeki gibi Arap harfleriyle yazılmıştır.

Dördüncü bölüm olan *Dizin*'de, metinde geçen kelimelerin gramatikal ve özel isimler olmak üzere iki dizini yapılmış ve böylece metnin söz varlığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Burada her kelime, kökeniyle birlikte alfabetik olarak sıralanmıştır.

Son olarak da *Sonuç* başlığı altında elde edilen veriler değerlendirilmiş ve sonuçlar maddeler halinde sıralanmıştır.

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleŐtirilmesinde, çalıŐmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Ahmet Turan TÜRK'e, yüksek lisans eğitimim süresince bilgisinden istifade ettiğim Doç. Dr. Hüseyin DURGUT'a, çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen arkadaşlarıma, hayatımın her evresinde bana destek olan değerli aileme sonsuz teŐekkürlerimi sunarım.

Ceylan ÖZ
anakkale, Ocak 2022

ÖZET

SON DÖNEM ÇAĞATAY TÜRKÇESİ ESERLERİNDEN KUR‘A NÂM FÂL-İ KELĀMU‘LLĀH-I ŞERİF ÜZERİNDE DİL İNCELEMESİ

(İNCELEME-METİN-DİZİN)

Ceylan ÖZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Turan TÜRK

31/01/2022, 184

Bu tezde, Son Dönem Çağatay Türkçesi eserlerinden olan ve Hazret-i İmam Cafer-i Sadık'a atfedilen "Kur'a Nâm Fâl-i Kelâmu'llâh-ı Şerîf" üzerinde dil incelemesi yapılarak Son Dönem Çağatay Türkçesi hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışma Giriş, İnceleme, Metin, Dizin ve Sonuç bölümleri şeklinde hazırlanmıştır. Giriş bölümünde Çağatay ismi, Çağatay Türkçesi, Çağatay Türkçesinin dönemleri, Son Dönem Çağatay Türkçesi, incelenen metin ve bunun atfedildiği Cafer-i Sadık hakkında bilgi verilerek ardından fal kavramı, falcılık, Türklerde ve Uygur Türklerinde falcılık ile falnâme geleneği açıklanmış; çalışmaya konu olan metin, falnâme olması yönüyle ele alınmıştır. İnceleme Bölümü, Ses ve Biçim Bilgisi başlıklarından oluşarak ikiye ayrılmıştır. Metin bölümünde metnin transkripsiyonu yapılmış ve dizin bölümünde de metinde geçen kelimelerin gramatikal dizini verilmiştir. Sonuç bölümünde ise yapılan tüm bu çalışmalar değerlendirilerek maddeler halinde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Son Dönem Çağatay Türkçesi, Fal, Cafer-i Sadık, Ses Bilgisi, Biçim Bilgisi, Dizin.

ABSTRACT

LANGUAGE ANALYSIS ON A UR‘A NM FL-I KELMU‘LLH-I ERF ONE OF THE WORKS FROM LAST PERIOD OF THE CHAGATAY TURKIC (ANALYSIS-TEXT-INDEX)

Ceylan Z

anakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Turkish Language and Literature

Advisor: Assoc. Prof. Ahmet Turan TÜRK

31/01/2022, 184

In this thesis, information about the Late Period of the Chagatai Turkish is given by making a language analysis on “ur‘ a Nm Fl-i Kelmu‘llh- erf”, one of the works in Late Period of the Chagatai Turkish, which is attributed to Hazrat-i Imam Cafer-i Sadiq.

The study has been prepared in the form of introduction, Review, Text, Index and Conclusion sections. In the introduction, information about the name of Chagatai, Chagatai Turkish and its periods, the Last Period of the Chagatai Turkish, the analyzed text and Cafer-i Sadiq to which it is attributed is given, and then the concept of fortune telling, fortune telling, fortune-telling among Turks and Uyghur Turks, and fortune-telling tradition are explained; the text, which is the subject of the study, has been handled in terms of being falnâme. The Analysis Section is divided into two parts under the headings of Phonology and Morphology. In the text section, the text is transcribed, and in the index section, the grammatical index of the words in the text is given. In the conclusion part, all these studies are evaluated and given in articles.

Keywords: Late Period of the Chagatai Turkish, Fortune Telling, Cafer-i Sadiq, Phonetic, Morphology, Index.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY FORMU.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
ÖN SÖZ.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iiiv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiiiiv

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1.1. Çağatay İsmi.....	1
1.2. Çağatay Türkçesi.....	2
1.3. Çağatay Türkçesinin Dönemleri.....	3
1.4. Son Dönem Çağatay Türkçesi.....	5
1.5. Metin Hakkında.....	6
1.6. Eserin Atfedildiği Cafer-i Sadık Hakkında.....	8
1.7. Fal Kavramı ve Falcılık.....	9
1.8. Türklerde Falcılık ve Falnâme Geleneği.....	11
1.9. Uygur Türklerinde Falcılık ve Falnâme Geleneği.....	13
1.10. Çalışmaya Konu Olan Metin Yönünden Falnâme.....	16

İKİNCİ BÖLÜM DİL İNCELEMESİ

2.1. Yazım ve İmlâ Özellikleri.....	19
-------------------------------------	----

2.1.1. Ünlülerin Yazılışları.....	19
2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışları.....	22
2.1.3. Şeddenin Kullanımı.....	33
2.1.4. Eklerin Yazılışı.....	33
2.1.5. Ayın Kullanımı.....	34
2.2. Ses Bilgisi.....	34
2.2.1. Ünlüler.....	34
2.2.2. Ünsüzler.....	39
2.2.3. Ses Olayları.....	48
2.3. Biçim Bilgisi	59
2.3.1. İsimler	60
2.3.2. Sıfatlar.....	73
2.3.3. Zamirler.....	76
2.3.4. Zarflar	81
2.3.5. Fiiller.....	82
2.3.6. Edatlar	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3.1. Transkripsiyon.....	104
--------------------------	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİZİNLER

4.1. Gramatikal Dizin.....	119
4.2. Özel İsimler Dizini.....	170

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

5.1. Sonuç.....	174
KAYNAKÇA.....	180
EKLER.....	I
EK 1. KAPAK.....	I
EK 2. 2A.....	II
EK 3. 2B.....	III
EK 4. 13A.....	IV
EK 5. 13B.....	V
EK 6. 28A.....	VI
EK 7. 28B.....	VII
EK 8. 29A.....	VIII
EK 9. 29B.....	IX
EK 10. 30A.....	X
ÖZ GEÇMİŞ.....	XI

SİMGELER VE KISALTMALAR

Ar.	Arapça
bk.	Bakınız
Çağ.	Çağatay Türkçesi
DLT	Dîvânu Lugâti't- Türk
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
EDPT	An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish
ET	Eski Türkçe
EU	Eski Uygur Türkçesi
EUTS	Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
Far.	Farsça
Hız.	Hazreti
KT	Karahanlı Türkçesi
ÖTK	Ötüken Türkçe Sözlük
T.	Türkçe
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	Ve benzerleri
vd.	Ve diğerleri
Yun.	Yunanca
>	Eski Türkçeden, Eski Uygur Türkçesinden, Karahanlı Türkçesinden, Eski Anadolu Türkçesinden, Arapçadan veya Farsçadan Çağatay Türkçesine olan değişimleri belirtir.
+	İsim çekim eklerini ayırmak için kullanılmıştır.
-	Fiil çekim eklerini ayırmak için kullanılmıştır.
//	Sesleri göstermek için kullanılmıştır.
/	Farklı sesleri ayırır.

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Çağatay Türkçesinde ünlüler	33
Tablo 2	Çağatay Türkçesinde uzun ünlüler	36
Tablo 3	Çağatay Türkçesinde ünsüzler	38
Tablo 4	Çağatay Türkçesinde iyelik ekleri	61
Tablo 5	Çağatay Türkçesinde ekli durum çekimi ekleri	63
Tablo 6	Çağatay Türkçesinde edatlı durum çekimi ekleri	70
Tablo 7	Çağatay Türkçesinde kişi zamirleri	76
Tablo 8	Çağatay Türkçesinde işaret zamirleri	78
Tablo 9	Çağatay Türkçesinde dönüşlülük zamirleri	79
Tablo 10	Çağatay Türkçesinde I. tip kişi ekleri	82
Tablo 11	Çağatay Türkçesinde II. tip kişi ekleri	83
Tablo 12	Çağatay Türkçesinde III. tip kişi ekleri	83

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	İsim ve fiil söz varlığı	180
Şekil 2	Köken söz varlığı	181
Şekil 3	Alıntı kelimeler	182

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde Çağatay ismi, Çağatay Türkçesi, Çağatay Türkçesinin dönemleri, Son Dönem Çağatay Türkçesi, incelenen metin ve bunun atfedildiği Cafer-i Sadık hakkında bilgi verilmiş, daha sonra fal kavramı, falcılık, Türklerde ve Uygur Türklerinde falcılık ile falnâme geleneği açıklanmaya çalışılmıştır. Sonrasında çalışmaya konu olan metin, falnâme olması yönüyle ele alınmıştır.

1.1. Çağatay İsmi

Cengiz Han, Büyük Okyanus ve Çin'in iç kısımlarından Kafkaslara dek uzanan topraklarını 1227'de ölmeden önce oğulları arasında paylaştırarak (Ercilasun, 2004: 369); en büyük oğlu Çoçi'ya İrtiş Nehri'nin batısındaki Harezm'i, İkinci oğlu Çağatay'a Doğu ve Batı Türkistan'ı, üçüncü oğlu Ögeday'a Balkaş Gölü'nün doğusunu ve kuzeydoğusunu, en küçük oğlu Tuluy'a Onon, Kerulen ve Toğla ırmakları arasında bulunan ve Moğolların anayurdu olan yerleri bırakır. Bu topraklar içerisinde Çağatay'a bırakılanlar, Türk nüfusunun en yoğun olduğu bölgelerdir (Kafalı, 2005: 5-14; Öztürk, 2020: 3, 4).

Tevarih-i Al-i Osman'da bir kavim ismi olarak belirtilen Çağatay, Cengiz Han'ın ikinci çocuğu olan Çağatay'dan gelir (Eckmann, 2003: 133-134). Dolayısıyla bu isim, hem Çağatay'ın ailesine hem de bu ailenin kurmuş olduğu devlete işaret eder.

Kuzeydoğu İran'da da yer ismi olarak kullanılan "Çağatay" (Eckmann, 2003: 134), sonraları Mâverâünnehir'deki Türklere, Türkleşen göçebelere ve son olarak da Timur döneminde gelişen dil ve edebiyata verilmiştir (Eraslan, 1993: 168; Vural vd., 2006: 9).

Köprülü ise bu ismin, Moğol istilasından sonra Cengiz Han'ın çocuklarının kurduğu Çağatay, İlhanlı ve Altın-Ordu devletlerinin merkezlerinde XII.-XV. yüzyıllar aralığında gelişmiş ve Timur döneminde klasik bir duruma geçmiş olduğunu belirterek bunu daha geniş bir şekilde açıklamıştır. Ayrıca Çağatay ismi; Çağatay'ın, Çağatay'ın çocuklarının ve sonrasında Timuruların egemen olduğu yerlerde gelişip bir nevi Çağatay milletinden olanların konuşma diline dayanır. Yalnız Çağatay isminin bir dile verilmesi, XV. yüzyıl sonrasına denk gelmiştir. Çağatay yerine daha çok Türki yani Türkçe ifadesi kullanılmıştır (Köprülü, 1940-

1987: 270, 271; Vural vd., 2006: 9). Çünkü Çağatay isminin kullanımı, Çağatay sahası dışındakiler tarafından daha çok tercih edilmiştir (Eraslan, 1993: 168).

Sonuç olarak Ebulgazi Bahadır Han'ın, Şecere-i Türk ile Şecere-i Terakime'de daha kolay anlaşılacak için Çağatay Türkçesinden, Arapçadan ve Farsçadan daha az kelime alarak kitaplarını Türk dili ile yazdığı; ayrıca Çağatay şairlerinin de eski gelenekler çerçevesinde kalarak Çağatay tili yerine Türk tili, Türki terimlerini benimsediği ve Nevayî'nin de bazı eserlerinde bu terimleri kullandığı belirtilmiştir (Eraslan, 1993: 168).

1.2. Çağatay Türkçesi

Çağatay Türkçesi, Batı Türklerinin sınırlarını belirleyen Karadeniz, Kafkas Dağları, Hazar Denizi ve Orta İran'ın kuzey ve doğusundaki Müslüman olan Kuzey ve Doğu Türklerinin kullandığı; XV. yüzyıl başlarından XX. yüzyıl başlarına dek devam eden (Ercilasun, 2004: 404) tarihi Türk yazı dillerinden biridir.

Daha özel olarak belirtilirse; Maverâünnehir, Horasan, Fergana, Doğu Türkistan, Semerkant, Buhara, Herat, Hive, Hokand, Kaşgar gibi yerlerde kullanılan Çağatay Türkçesi, Orta Asya Türklerinin çok katmanlı olan bir üst dilidir (Bodrogligeti, 2001: 1; Tamir, 2019: 7).

Bu dil, sadece Orta Asya Türk devletlerince kullanılmayıp Avrupa Rusyasındaki Oğuz Türkleri dışında kalan Müslüman Türklerce de kullanılmıştır. Eckmann, bu dilin XI. yüzyılda başlayıp XIII. yüzyılın sonuna kadar devam eden, Orta Asya İslâm-Türk yazı dilinin üçüncü aşaması olduğunu belirtmiştir. Bu Türk dili, Karahanlı ve Harezmi-Altın Ordu Türkçelerinin devamı niteliğinde olup oluşumunu Timur devrinde gerçekleştirmiştir; ve bu dil, özellikle Nevayî döneminde klasik bir duruma bürünmüştür (Eckmann, 2003: 133).

XV. yüzyılın ikinci yarısı Nevayî ile klasikleşen Çağatay Türkçesi, Babür döneminde ve Babür döneminden sonra Hindistan'da uzun süre varlığını sürdürmüştür (Eraslan, 1993: 168).

Çağatay Türkçesi, Moğol istilasından sonra oluşmuş üç büyük Türk yazı dili olan Osmanlı, Azerbaycan ve Çağatay Türkçeleri içinde en önemli ve en zengin dil olarak görülmüştür. Osmanlı ve Azerbaycan Türkçelerinin egemen olduğu alan dışında kalan hemen

hemen tüm Türk ülkelerinde -Kansu'dan İdil boylarına, Kırım'a, Horasan'a, Hindistan'a kadar-yüzyıllar boyunca özel bir kültür dili sıfatıyla kullanılmıştır (Köprülü, 1940-1987: 270, 271).

XVIII. yüzyıl sonrası Çağatay Türkçesi, gerilemeye başlamıştır. Hem bir yazı hem de bir devlet dili olarak İran'dan Çin'e uzanan büyük bir alanda yayılan bu dil, XVIII. yüzyıldan sonra büyük yazarlar ve şairler yetiştirememiştir (Eraslan, 1993: 175). Dolayısıyla, önceki yüzyılların tekrarından ibaret bir dönem olup sonrasında da çözülme yaşanacaktır.

Yerel ağızlar XIX. yüzyılda yazı dili olunca; Çağatay Türkçesi de tarihi Türk yazı dillerinden biri olmuştur. Karadeniz, Kafkaslar, Hazar Denizi ve Orta İran'ın kuzeyinde ve güneyinde kalan Türk boylarının kendi dil ve ağızlarını ölçünlü duruma getirmesiyle bu coğrafyada Türkmen, Tatar, Başkurt, Kazak, Kırgız, Özbek ve Uygur Türkçelerinin yeni biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu yeni Türk yazı dillerinden sadece Özbek ve Yeni Uygur Türkçeleri, tarihi Çağatay Türkçesinin ses ve biçim özelliklerini taşır (Çakmak, 2016: XIV).

Çağatay Türkçesinin devamı olan Özbek ve Yeni Uygur Türkçeleri ise kendi aralarında ses ve biçim açısından farklılıklar taşır. Batı Türkistan coğrafyasında ve XIX. yüzyılın ikinci yarısında Fergana ve Taşkent yerli ağızları Özbek Türkçesini; Doğu Türkistan coğrafyasında yaşayan ve çoğunluğu Uygur Türkü olan farklı Türk boylarının kuzeydeki Urumçi ağızları Yeni Uygur Türkçesini temellendirmiştir. Fakat Yeni Uygur Türkçesinin XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başları arasındaki gelişimi yani Çağatay Türkçesinden Yeni Uygur Türkçesine geçiş dönemi, kuzeydeki Urumçi ağızları temeliyle oluşmamıştır; güneydeki Kaşgar, Yarkent ve Hoten gibi Çağatay Türkçesine benzeyen yerli ağızların temeliyle oluşmuştur (Çakmak, 2016: XIV).

Klasik sonrası Çağatay Türkçesinin de kendi içinde ikiye ayrıldığı düşünülürse; Doğu Türkistan güney ağızlarının denk geldiği dönem olan XIX.-XX yüzyıl aralıkları, asıl Son Dönem Çağatay Türkçesine işaret edecektir. Teze konu olan incelenen metin de bu yüzyıl aralıklarına denk gelmektedir.

1.3. Çağatay Türkçesinin Dönemleri

Çağatay Türkçesi oluşum açısından ve hâkim olunan sınırlar bakımından farklı araştırmacılarca farklı dönemlere ayrılarak incelenmiştir. Bunlardan bazıları, aşağıda açıklanmıştır:

Samoyloviç, Çağatay Türkçesini, şive farkları çerçevesinde inceleyerek XV-XX. yüzyıl aralığındaki dil için kullanmıştır:

Karahanlı Türkçesi veya Kaşgar Türkçesi (XI.-XII. yüzyıllar);
Kıpçak-Oğuz Türkçesi (XIII.-XIV. yüzyıllar);
Çağatayca (XV.-XIX. yüzyıllar);
Özbekçe (XX. yüzyıl) (Eckmann, 2005: 15).

Köprülü, Çağatay Türkçesinin Çağatay İmparatorluğu ve Altın-Ordu kültür merkezlerinde XIII.-XIV. yüzyılları boyunca gelişmiş bir dil olduğunu ve bu dilin XV. yüzyılda ise Timur döneminde klasik şekle sahip olduğunu belirterek bu dili beş bölümde sınıflandırmıştır:

Erken Devir Çağataycası (XIII.-XIV. yüzyıllar);
Klasik Öncesi Çağatayca (XV. Yüzyılın ilk yarısı);
Klasik Çağatayca (XV. yüzyılın ikinci yarısı);
Klasik Çağataycanın devamı (XVI. yüzyıl);
Çöküş Devri (XVII.-XIX. yüzyıllar) (Köprülü, 1940-1987: 270).

Eckmann, Samoyloviç ile Köprülü'nün bu tasniflerinin özellikle önemli olduğunu vurgulamıştır (Eckmann, 2005: 15).

Ayrıca Eckmann, '*Zur Charakteristik der islamischen mittel asiatisch-türkischen Literatursprache*' (1957) isimli yazısına dayanarak Çağatay Türkçesini ilk olarak üçe; bunlardan üçüncü bölümü de kendi içerisinde yeniden üçe ayırarak tasnif etmiştir:

Karahanlıca veya Hakaniye Türkçesi (XI.-XIII. yüzyıllar);
Harezmi Türkçesi (XIV. yüzyıl);
Çağatayca (XV. yüzyıl-XX. yüzyılın başlangıcı)
Klasik Öncesi Devir (XV. yüzyılın başlarından Nevayî'nin 1465'te ilk divanını tertibine kadar)
Klasik Devir (1465-1600)
Klasik Sonrası Devir (1600-1921) (Eckmann, 2005: 17).

Canpolat, Çağatay Edebiyatı'nı Eckmann'ın tasnifine dayanarak üçe ayırır:

Erken (ilk Çağatayca) veya Nevayî Öncesi Devir (XV. Yüzyılın İlk Yarısı)

Klasik Çağatayca Devri (XV. Yüzyılın İkinci ve XVI. Yüzyılın İlk Yarısı)

Klasik Sonrası Devir (XVI. Yüzyılın İlk Yarısından XIX. Yüzyılın Sonuna Kadar)

(Canpolat, 2002: 1357).

İkinci Dünya Savaşı'ndan beri çoğu Sovyet Türkolog, "Çağatayca" yerine "Eski Özbekçe" terimini tercih ederek; Çağatay Türkçesi öncesindeki dönemleri de değerlendirmeye almışlardır. Bertel's, "Özbek" terimiyle isimlendirilen Türk boylarının ve Timur Türklerinin birbirlerinden farklı etnik kökenlere sahip olduklarını düşünmüştür (Eckmann, 2005: 16). Bununla birlikte Şçerbak, "Eski Özbek" dilini X. yüzyıldan başlatarak üç bölümde sınıflandırır:

İlk Devir (X.-XIII. yüzyıllar)

İkinci Devir (XIV.-XVII. yüzyıllar)

Üçüncü Devir (XVII.-XVIII. yüzyıllar) (Eckmann, 2005: 16).

Yapılan genel tasnif çalışmalarından yola çıkılarak Çağatay Türkçesinin dönemleri şu şekilde sıralanmıştır:

Çağatay Türkçesinin ilk dönemi XV. yüzyıldan; ikinci dönemi Nevayî'nin 1465'te ilk divanını tertip ettiği yıldan başlar. Bu Türk dilinin üçüncü dönemi ise XVII. yüzyılda başlar ve XVIII. yüzyılda sona erer.

İncelenen metnin ait olduğu ve Son Dönem Çağatay Türkçesi ismiyle anılan dönem ise XVIII. yüzyılda başlayarak XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam eder.

1.4. Son Dönem Çağatay Türkçesi

İncelenen metin H.1347/M.1928-1929 yıllarında yazılmış Son Dönem Çağatay Türkçesi yadigârlarından olduğu için bu dönem hakkında ayrıca açıklama yapılması uygun bulunmuştur.

Bu dönem, yaklaşık olarak XVIII-XX. yüzyıl tarih aralıklarına; Köprülü'nün çöküş dönemi dediği ve Eckmann ile Canpolat'ın da klasik sonrası dedikleri zaman dilimine denk gelir.

Son Dönem Çağatay Türkçesi daha dar bir çerçevede, yani incelenen metnin dil özelliklerine denk gelecek bir şekilde açıklanırsa; bu dil, eski ve Yeni Uygur Türkçelerinden farklı olan ve günümüzün Doğu Türkistan -Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağlı Sincan bölgesi- olarak isimlendirilen coğrafi bölgesinin güney kısımlarında konuşulan varyantlarından (Çakmak, 2016: 413).

1930'dan itibaren Uygur Türkçesi olarak isimlendirilen bu Türk dili, yaklaşık 1970'e dek Arap harfleri ile yazılmıştır. Kısa süreliğine, Latin alfabesi kullanılsa da bugün yeniden Arap alfabesi kullanılmaktadır (Çakmak, 2016: 106).

Son Dönem Çağatay Türkçesi, kendinden önceki Çağatay Türkçesi dönemlerine kıyasla araştırmacıların daha az ilgisini çekmiştir. Son yıllarda bu alanda da çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu alanın yadigârları olan pek çok yazma, Doğu Türkistan bölgesinden İsveç'e taşınmıştır.

İsveç ise Türk dünyası ile yaklaşık XVI. yüzyıldan beri süregelen bir ilişki içindedir. Bu sürerliliğin getirdiği Türk diline olan ilgi artarak İsveç'teki Upsala ve Lund üniversitelerinin akademik birer Türkoloji merkezi olmalarını sağlamıştır (Eker ve Zal, 2014: 162).

1.5. Metin Hakkında

Ebced sistemine göre düzenlenmiş bir kura falnâmesi olan Kur'a Nâm Fâl-i Kelâmu'llâh-ı Şerîf, Hâzret-i İmâm Ca'fer-i Şâdık'a atfedilen bir eserin Son Dönem Çağatay Türkçesine olan çevirisidir. Burada kastedilen Son Dönem Çağatay Türkçesi terimi ile bugün, Çin Halk Cumhuriyeti sınırlarında kalan ve Doğu Türkistan olarak isimlendirilen coğrafyanın kuzey bölgesindeki Urumçi temelli olan ve standart Yeni Uygur Türkçesinin dışında kalan, güney bölgesi ağızları kastedilmektedir (Çakmak, 2016: 413). Bu dil, ses ve şekil özellikleri bakımından Çağatay Türkçesi ile Yeni Uygur Türkçesi arasında gidip gelir (Çakmak, 2016: 413, 414).

Çağatay Türkçesiyle Kaşgar, Hoten, Yarkent, Kumul ve Turfan gibi şehirlerde kaleme alınan yazmaların büyük bir kısmı 19.-20. yüzyıllarda misyoner, seyyah ve araştırmacılar tarafından toplanarak farklı ülkelere götürülmüştür. Bunlar, daha çok adli ve tarihi belgeler, tıp kitapları, klasik edebiyat ve halk edebiyatı ürünleri ile dinî el yazmaları gibi örnekleri içerir. Günümüzde, özellikle Son Dönem Çağatay Türkçesi ile yazılmış olan eserler başta Lund Üniversitesi Kütüphanesi (İsveç) olmak üzere Rusya Bilimler Akademisi Doğu Bilimi Enstitüsü Kütüphanesi, Fransız Bilimler Akademisi Kütüphanesi, Şincan Uygur Özerk Bölgesi Eski Eserler İşhanesi ve İktisadi Fenler Akademisi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Ayrıca Japon araştırmacıların yanı sıra Kaşgar, Hoten, Yarkent, Turfan ve Urumçi'de yaşayan kişilerin şahsi kütüphanelerinde de bu eserlerden bazıları bulunmaktadır (Öger ve Türk 2017d: V-VI).

Çalışmamıza esas olan “Qur'a Nām Fāl-i Kelāmu'llāh-ı Şerif” isimli metin, Lund Üniversitesi Kütüphanesi'nin Gunnar Jarring Koleksiyonu, Doğu Türkçesi Yazmaları içerisinde yer almaktadır. Bu koleksiyonda Doğu Türkistan'dan getirilen 560 el yazması bulunmaktadır. İsmi geçen ve H.1347/M.1928-1929 yıllarında yazılan eser, 1982 yılında kütüphaneye bağışlanmıştır. Yazmanın kütüphanedeki katalog bilgileri, 'kutu 3, 221 00 Lund, Jarring Koleksiyonu, Raf İşareti: Jarring Prov. 8' şeklindedir. 29 varaktan oluşan eserin her sayfası eşit sayıda satırdan oluşmamaktadır. Buna göre [29a] 12 satır; [24a], [24b], [25a], [25b], [26a], [28b] 14 satır; [23b], [26b], [27a], [27b], [28a] 15 satır ve diğer sayfalar 13 satır sayısına sahiptir. Ayrıca eserin nerede ve kim tarafından yazıldığı belli değildir.

İncelenen bu metnin dil özellikleri ile sonunda verilen tarih (H.1347/M.1928-1929), onun Son Dönem Çağatay Türkçesi¹ dönemine ait bir yazma olduğunu gösterir. Dolayısıyla bu metne bahis olunan dönem çerçevesinde bir gramer yazılmaya çalışılmıştır.

---

¹ bk. İncelenen metnin dili olarak kullanılan Son Dönem Çağatay Türkçesi terimi yerine; bu dilin kullanıldığı coğrafyada XX. yüzyıl başlarında araştırma yapanlar Doğu Türkçesi terimini kullanmışlardır (Çakmak, 2016: 413). Bu terimi Çakmak, bahsedilen coğrafyadaki dilin Yeni Uygur Türkçesinden ve Çağatay Türkçesinden farklı olduğunu belirtmek için uygun olduğunu; fakat bu dilin Doğu Türklüğünün tüm sınırları içerisinde XIX. yüzyıla kadar kullanılan bütün Türk yazı dillerini kastettiğinden eleştirilmesinin uygunluğunu düşünerek Doğu Türkçesi yerine Uygurca demeyi, doğru bulmuştur (Çakmak, 2016: 413).

1.6. Eserin Atfedildiği Cafer-i Sadık Hakkında

Cafer-i Sadık hakkında mevcut veriler sınırlı olduğundan kendisi hakkında çok detaylı bilgiler elde edilememiştir. İlk olarak Cafer-i Sadık, teze konu olarak incelenen *Qur'a Nām Fāl-i Kelāmu'llāh-ı Şerīf* isimli eserin aslının yazarıdır.

Cafer-i Sadık'ın babası İsnâaşeriyye²'nin beşinci İmamı Muhammed el-Bākır ve annesi Hz. Ebū Bekir'in torunu olan Kasım b. Muhammed'in kızı Ümmü Ferve'dir; kendisinin baba tarafından geçmişi Hz. Ali'ye ve anne tarafından geçmişi Hz. Ebu Bekir'e dayanır. Sadık, onun en ünlü ismidir ve kendisi Sabir, Fazıl, Tahir, Atır isimleriyle de anılmıştır (Öz,1993: 1).

Otuz dört yıl imamlık yapan Sadık, ilk bilgilerini babasından ve dedesi Zeynel Abidîn'den almıştır (Öz,1993: 1). Şi'a ve Ehl-i Sünnet için önemli olan kendisi, dinî ve fennî ilimlerde uzmandır. İmam Ebu Hanife, Malik b. Enes, Süfyan es-Sevrî, Süfyan b.Uyeyne gibi kişiler ondan ders almışlardır (Gördük, 2011: 431).

Hem İslâmî hem sünni kaynaklarda saygıyla anılan Cafer-i Sadık, Emevi ve Abbâsî dönemlerini görür ve kendisi Hâşimîler'in³ imamı olarak onları korumaya çalışırken oluşan karışıklıklar sonucunda, Medine'de ilimle uğraşarak Emevi baskısından kurtulmuştur. Sadık, Abbâsîler döneminde de benzer tutumlarla yoluna devam etmiştir (Öz,1993: 1). Onun, yaşadığı dönemdeki siyasi olaylara ve isyanlara katılmadığı; doğrunun yanlışın ayırt edildiği tutumların ve pozitifin yancısı olduğu belirtilmiştir (Gördük, 2011: 431).

Sadık, Medine'de ölmüştür. Şiî rivayetlere göre onun Abbâsî Halifesi Ebu Ca'fer el-Mansur tarafından zehirlenerek öldürüldüğü belirtilmiştir (Öz,1993: 1).

Kendisine atfedilen pek çok eser bulunmuştur; bunlar özellikle tefsir alanına yöneliktir (Gördük, 2011: 432). Sadık'a atfedilmiş eserler tefsirle; türlü ilmi, fıkhi, ahlaki, fikri konularla; cifr, astroloji, fal, kimya, tılsım, tıp, reml, iksir gibi ilimlerle ilgilidir ve bunlara kitap, risale gibi eserler de dahil edilmiştir. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

Tefsirü'l-Kur'ân,

² bk. İsnâaşeriyye, on iki imam sistemine bağlı olan Şiî topluluğudur (Fığlalı, 2001: 142).

³ bk. Hâşimîler, Hz. Muhammed'in mensubu olduğu Kureys kabilesinin bir koludur (Öz ve Sarıçam, 1997: 403).

Havassü'l-Kur'ân'il-‘Âzim,
Fâl el-Kur'âni'l-Azim,
Esrâru'l-Vahy,
el-Hikemü'l-Ca' feriyeye,
Fütüvvetnâme-i Ca' fer es-Sadık
Duâu'l-Cevşen,
Kitâbü'l-Cifr,
İhtilâcü'l-A' zâ,
Kur'âname-i İmam Ca' fer es-Sadık,
Yıldızname, gibi (Gördük, 2011: 164-190).

Cafer-i Sadık'a bu kadar çok eserin atfedilmesi, onun güvenilen bir isim olduğunu belirtir. Fakat Atalan, Sadık'a atfedilen sihir, kimya, fal, zecr ve cebr gibi ilimlerin ona atfedilmesini bilimsel temele dayanmadığı için uygun bulmayarak Kitabı't Tevhid isimli eseri, bunların dışında tutar (Atalan, 2001: 132).

1.7. Fal Kavramı ve Falcılık

Burada, genel özellikleriyle fal ve falcılıktan bahsedilecektir. Bir sonraki bölümde de Türklerde falcılık ve falnâme geleneği ele alınarak daha özel çerçevede bilgi verilmeye devam edilecektir.

Fal Arapça'da uğur, uğurlu şeyleri gösteren simge anlamına gelir ve bu, Batı dillerinde gelecekte haber verme (Aydın, 1995: 134) demektir. Bu kavram TDK'nin sözlüğünde “*Geleceği öğrenmek, şans ve kısmeti anlamak amacıyla oyun kağıdı, kahve telvesi, el ayası vb.ne bakarak anlam çıkarma, baki.*” olarak tanımlanmıştır (TS, 2011: 848). İslâm dinine göre fal, etnolojik bir terim çerçevesinde özellikle gayb, gelecek ve insan kişiliği hakkında bilgi verme amacındaki tüm sırlı etkinliklerdir (Çelebi, 1995: 138).

İnsanoğlu her zaman, her yerde, hayatının her aşamasında bilinmeyen şeylerle ve sorunlarla karşılaşmıştır. İnsanların içinde oldukları bu durum; bilinmeyenleri anlama ve çözme, dertlerinden bir an önce kurtulma isteğinde olma, fal inancını geçmişten şimdiye dek yaşatmış ve desteklemiştir (Duvarcı, 1993: 117). Fal ve fal ismi altındaki uygulamalar,

toplumların uygarlık seviyelerine göre şekil değiştirerek varlığını sürdürmüştür (Sümbüllü, 2010: 56).

İslâmiyet öncesi Araplar arasında ve milattan en az 4 asır önce, Çin, Eski Yunan, Mısır, Babil gibi köklü uygarlıklarda fal önem taşımıştır (Ersoylu, 1981: 69).

Geçmişten bugüne belli değişiklikler yaşayarak varlığını sürdüren ve tüm toplumlarca bâtil bir inanç veya bir folklor ögesi şeklinde kabul edilen fal, İslâm dinince hoş karşılanmaz. Çünkü bu ve buna benzer uygulamalar; Allah'ın varlığına ve birliğine inanılmaması, Cahiliye dönemindeki putlara tapınma ve onlardan yardım isteme gibi insanların gerçek ve sağlam bilgilere ulaşmasını engelleyen adetlerle bir tutulmuştur (Çelebi, 1995: 138). Bu dönemde putlar için kesilen hayvanın parasının kime verileceği ve bu hayvanın etinin nasıl dağıtılacağı belirlenmek için fal okları kullanılırdı. Dikilitaş ismi verilen putların ve fal oklarının şeytan işi olduğu Kur'an'da yazılmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, t.y.)⁴. İslâm dini peygamberi Hz. Muhammed'in sadece hayra yorulan alametleri önemseyerek çevresindekilere de bunu yapmalarını önerdiği; onun böyle işaretlere fal dediği, belirtilmiştir (Ersoylu, 1981: 69). İslâm peygamberinin bunun dışındaki fal ve benzeri uygulamaları yasakladığı söylenir.

Falcılık ise TDK'nin sözlüğünde “*Falcının yaptığı iş, bakıcılık*” şeklinde tanımlanmıştır (TS, 2011: 848). Bu terim, insanların bilinmeyeni öğrenip bulma, gelecekte haberdar olma isteklerini tahmin etmek için geliştirdikleri bir yöntemdir (Gülhan, 2016: 146). Sosyo-kültürel yaşamda falcılık, önemli görülen bir gelenek, bir gelir kaynağı veya toplumu psiko-dinamik yönden etkileyen bir yapıdır (Arvas, 2019: 4912).

Fal kavramından ayrı tutulamayan falcılık da değişir ve içinde bulunduğu zamanın şartlarıyla uyumlanır.

Maniheizm, Budizm, Hristiyanlık gibi dinlerin etkisindeyken X. yüzyıl sonrası büyük kitleler halinde Müslüman olan Türklerin sosyal, ekonomik, kültürel yapıları etkilenerek inanç sistemleri ve uygulamaları değişmiştir (Öger ve Yıldız Altın, 2016: 19). Buna bağlı olarak

---

⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı (t.y.). Mâide Suresi – 90-91. Ayet Tefsiri. Erişim: 21 Aralık 2021, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/672/3-ayet-tefsiri>.
Diyanet İşleri Başkanlığı (t.y.). Mâide Suresi – 3. Ayet Tefsiri. Erişim: 21 Aralık 2021, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/759/90-91-ayet-tefsiri>.

falcılık da İslâmiyet'in yayılmasıyla önemini tamamen yitirmeyip bazı türleriyle İslâmî şekle bürünmüş ve '*ilmü'l-fâl, matlab-ı ilm-i fâl...*' gibi adlandırmalar bir uzmanlık alanı olmuştur (Ersoylu, 1981: 69).

İslâm dininin esaslarına uymaya çalışan şamanlar da kötü ruhları kaçırmak için muska kullanmışlar ve peygamber, melek, evliya isimlerini dualarında söylemişlerdir (Öger ve Yıldız Altın, 2016: 23).

İnançları ve kültürleri farklı olan pek çok toplumda yaşayan fal, falcılık ve bu alanlarla ilgili uygulamalar, toplumların hemen her bireyinin ilgi alanına girdiğinden ilk olarak sosyal daha sonra da bireysel bir karakter gösterir (Sümbüllü, 2010: 56). Bu sosyal ve bireysel karakterlere sırasıyla; modern dünyada bu terimlerin sosyal ve kültürel bir alışkanlık oluşu ile insanların duygusal yönden rahatlama ve psikolojik sıkıntılarını giderme istekleri eşlik eder (Arvas, 2019: 4912).

1.8. Türklerde Falcılık ve Falnâme Geleneği

Fal ile alakalı inanışlar ve uygulamalar, Türkler arasında tarihin ilk dönemlerinden günümüze dek türlü derinlik ve boyutlarla yerini almıştır.

İslâmiyet'ten önceki Türklerin dinî törenlerinde ve günlük hayatlarında önem taşıyan fal, Eski Türkçede *ırk* olarak adlandırılmıştır (Aydın, 1995: 136). Bunu Kaşgarlı Mahmut; gaipten haber verme, kehanetlerde bulunma, saklı olanı ifşa etme (Kaşgarlı, 2005: 281) şeklinde belirtmiştir. Ayrıca fal yerine *tölge* adlandırması da kullanılmıştır (Aydın, 1995: 136).

Farklı Türk boylarında ve dillerinde fal yerine *ırım* (Altay, Kazan, Baraba, Teleüt); falcı yerine de *baguçi* (Kazan, Tatar), *balgır* ve *cıdayar* (Kırgız), *balıç* (Kara Kırgız), *cavruncu*, *kebzesi*, *koşanaç* (Çağatay), *çabışçı* (Altay, Teleüt), *körümçü* (Uygur), *kuşnaç* (Şor, Türkmen, Çağatay), *tölgeci* (Koybal) gibi kelimelerin ve *gözü faltaşı gibi açılmak*, *şom ağızlı*, *hayırdır inşallah*, *gaipten haber vermek*, *ta'bir etmek*, *fal açmak* gibi deyimlerin kullanılmış olması (Ersoylu, 1981: 76), falın Türkler arasındaki varlığını ve önemini kanıtlar niteliktedir.

Türklerin İslâmî dönem geçiş eserlerinden olan Kutadgu Bilig'de Yusuf Has Hâcip, "*yeti yıldız on iki ükekni ayur*" kısmında, yıldızlardan ve burçlardan bahsetmiştir (Kaçalın,

15). Türkler bugün de gökyüzündeki cisimleri ve hareketleri inceleyerek yıldız falı bakmaktadırlar.

Türkler arasında fal uygulamasını, onların din adamları olan şamanlar yapardı. Şamanizm dini içerisindeki bu görev beraberinde bakıcı/kâhin olarak da yer alan şamanlar; dinî uygulamalar yapar, bolluk ve kıtlığı, savaşların sonucunu, düşmana en doğru saldırı zamanını, gelecek yılın nasıl olacağını halka ve yöneticilere bildirir (Gümüş, 2021: 8). Fakat gelecekte haber vermek gibi mühim bir görevi olan şamanlar, bunu işaretlere dayanarak yapar. Ayrıca bütün şamanlar fal bakamaz ve bütün fal bakanlar da şaman değildirler (Bayat, 2006: 119).

Genel olarak Türkler fal açmaya; hayvan ve eşyaları kaybolduklarında, uzaktaki akrabalarıyla iletişim kuramadıklarında, rızık ve talih konularında, çocuk sahibi olmak istediklerinde, av ve savaş öncesinde başvurmuşlardır (Orozobaev, 2014: 85; Gümüş, 2021: 8). İncelenen metinde de “oğrı alğan yétken kaçқан yođ bolğan tapalur gā’ib hāzır bolur (28a/13-14)” kısmında kayıp için, “ni’ met [ü] ma’ išetlerinġ rızqlarınġ kenġerü bolġusıdur (13b/10)” kısmında nimet ve rızık için, “hūdāy ta’ ālā baht devlet iġbāl sa’ ādet išinġni açar (20a/7-8)” kısmında baht ve mutluluk için, “hūdāy ta’ ālā sašga tola māl [u] ful berür kız oġul ferzend berür” kısmında ise bereket ve çocuk sahibi olabilmek için ayet ve dualar verilmiştir. Bu ayet ve dualar, daha önceki bölümlerde bahsedilen ebced hesabı yoluyla düzenlenmiş kura falı yerine geçmektedir.

Diğer bir deyişle, canlı veya cansız varlıkların durumlarına bakılarak gelecek ile ilgili kehanette bulunmak olan fala bakmak amacıyla; nesnelere, hayvanlar, gök cisimleri, hava olayları, bedendeki organlar, rüya yorumları, çocukların hareketleri ve söyledikleri değerlendirilir (Gümüş, 2021: 8). Ayrıca Türkler su, ayna, kurşun, tütsü, kahve, bakla, kürek kemiği gibi falları da tercih etmişlerdir (Aydın, 1995: 136).

Falnâme ise fallara ilgili eserlerin genel ismidir. Bunlar, “*Fala bakmanın inceliklerini ve yorumlama özelliklerini anlatan kitap.*” (TS, 2011: 849) vb. türlerdir. Falın nasıl bakıldığını gösteren ve bakımda kullanılan metinleri içeren falnâmelerin oluşturulması, falın yaygınlaşmasına bağlı olarak artmıştır. Bunlar Arapça, Farsça, Türkçe manzum ve mensur biçimlerde yazılmıştır (Uzun, 1995: 141).

Falnâmeler, içlerinde barındırdıkları fal metinlerine göre üç bölümde toplanır:

1. Kur'ân Falnâmeleri:

Bu tür falnâmeler, harflerin yorumlanmasıyla veya Kur'an ayetlerinin kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Bunların en yaygın falnâme türleri olduğu ve genellikle başlarında, Hz. Peygamberin Kur'an tefe'ülünü önerdiği belirtilmiştir (Uzun, 1995: 142).

2. Kura Falnâmeleri:

İncelenen metnin de bir kura falnâmesi olduğu, metin hakkında bilgi verilen bölümde söylenip açıklanmıştır. Bu fallar, yapı itibarıyla karışık oldukları için her defasında atılacak kuraların değişebileceği belirtilmiştir. Önce harfler ya da rakamlar için; sonra bitkiler, hayvanlar, insanlar, yıldızlar için; daha sonra da peygamber isimleri için kura atılıp son atımın sonucu vereceği anlatılmıştır (Uzun, 1995: 143).

3. Peygamberlerin İsimlerine Göre Düzenlenen Falnâmeler:

Bunlar, isimleri şema ya da daire üzerine yazılan peygamberlerin hayatları, mucizeleri, bildirileri hakkında düzenlenen fallardan oluşmuştur (Uzun, 1995: 143).

1.9. Uygur Türklerinde Falcılık ve Falnâme Geleneği

Geçmişten şimdilere dek Uygur Türkleri; Animizm, Totemizm, Şamanizm, Manihaizm, Budizm, Hristiyanlık ve İslâmiyet gibi dinlere mensup olmuşlardır. Dolayısıyla bu dinler; Uygur Türklerinin maddi ve manevi kültürlerini, inanç ve psikolojik yapılarını etkilemiştir. Bunlar, yaklaşık bin yıldır İslâmiyet'e mensup olunup bununla birlikte eski dinlerin bazı gelenek ve uygulamalarının İslâm dinine sentezlenmesi gibi bir etkidir (İnayet, 2009: 52). Buradan yola çıkılarak ilk önce, Uygur Türklerinin bir zamanlar benimsediği Şamanizm inancı ve bu inancın gereklerini yerine getiren şamanlar tanımlanacaktır. Çünkü İslâm dini ile bunların birbirine sentezlenmiş yapıları, incelenen metindeki bazı kısımlarla paralellik göstermektedir. Sonra da Uygur Türklerinde fal, falcılık, incelenen metin çerçevesinde falnâme geleneği ve muska incelenecektir.

Şamanizm, kendine has bir din veya bir maji⁵ biçimi olmamakla beraber; bu her iki kavramdan da içinde barındıran, çeşitli din ve dünya görüşlerinin bir arada toplandığı inanç ve tekniktir. Bu teknik inanç, tek bir görüşe bağlı kalınarak açıklanamaz ve bu kısmen sosyolojik bir olgudur (Örnek, 1971: 217, 218). Şaman veya kam ise Şamanizm'e göre tanrılar ve ruhlar ile insanlar arasında aracı olma erkine sahip olan kişidir (İnan, 1986: 75, 76). İnsanlar ve var olduğuna inanılan ruhlar, evrenin oluşumundan kaynaklı doğu-batı veya kuzey-güney gibi karşıtlıklara benzetilerek iyi ve kötü şeklinde gruplandırılır (Serbest, 2020: 11). İnsanların en büyük düşmanlarından olan kötü ruhların isteklerini, fâniler anlayamaz; bunları sadece, güçlerini atalarının ruhlarından ve göklerden alan şamanlar anlayabilir (İnan, 1986: 75, 76). Uygur Türklerinin cin, cinkeş, perihon, dahan, kam gibi isimlendirmeler yaptıkları, olağanüstü güçlere sahip olduklarını düşünerek saygı gösterdikleri şamanlar (Serbest, 2020: 11), yalnızca ruhlarla iletişim kurmayı birtakım görevleri de yerine getirir.

Şamanların bazı görevlerinden olan doktorluk, gelecekte haber vermek (Örnek, 1971: 217), çalınan eşyaları kimin, ne zaman çaldığını ve bunların nereye götürüldüğünü tespit etmek, her türlü işle ve durumla alakalı insanların içinden geçenleri ve düşüncelerini bilebilmek (Gönel, 2011b: 36) incelenen metinden sırasıyla; “ağrıq uzvunda şifâ tapar âyet-i şifâ okutmaq kirek (7b/4-5), fâl-i nüşâ-i şerîfke bakıp yaşşı [u] yamanlıknı kitâb bilke okup ma' lûm kılğıl munıng su'âl [u] cevâblarığa qaplap ' amel kılğaylar depdürler (2b/8-9-10-11) ve oğrı alğan yêtken qaçkan yoq bolğan tapılır gâyib kelür hoş haber yeter (10a/1-2), seniñ bir neççe düşmenlerinġ bar aldınġda dostluq kılurlar kônġülleridin minġ minġ mekir [ü] hîleler bardur (29a/4-5-6)” kısımlarında görülmektedir. Kayıp bulmak, insanların niyetlerini anlamak gibi işlevler çerçevesinden bakıldığında; şaman olmak ile falcı olmak, aynı anlama gelmektedir. Fakat şaman olmak, diğer işlevleri sebebiyle falcı olmayı da kapsamaktadır.

Falcılık, Şamanizm'in en önemli unsurlarındandır (İnan, 1986: 151). Bu unsur, bazı şaman ayinlerinde tedavi amaçlı kullanılır. Buna bacağı, eli veya beli ağrıyan bir hastanın şaman tarafından falına bakılarak başlanır. Kötü ruhlardan kaynaklı olan bu ağrı için kandil yakıp okuma uygulaması yapılır. Buna göre; şamanın tarifince hasta yakınları yedi çift, tek bir çörek ve kamıştan yapılan yedi kandil hazırlar. Şaman, yatırdığı hastanın üzerine yedi çift bir

---

⁵ Maji, eskiden İran'da Maguş isimli bir rahip sınıfının adyken, günümüzde büyücülük ve haber verme ile ilişkilendirilmiştir. Bahsedilen topluluğun, kendi müridlerine doğaüstü güçleri atfettiği belirtilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Örnek, 1971: 159, 160).

tek çöreği dizip onların da üzerlerine yedi kandili batırarak hasta yakınlarının hazırladığı dört kandili de evin dört tarafına koyup yakar. Ardından, ruh göçürme duası okunarak tedavi tamamlanır. Kandil yakıp okuma, ismi verilen (Gönel, 2011b: 45) bu yöntemden incelenen metinde de bahsedildiği “ağrıqqa āyet-i şifā oqutup şalavāt dūrūd-ı şerīfni oqup ervāh pīr meşāyihlarğa yed-būy kılğıl külli murādınġğa yeter-sen (24a/11-12-13)” ifadesinden anlaşılmaktadır. Mezar ve türbelerde çırağ veya mum yakılarak dilek tutmanın Uygur Türklerine Hristiyanlık veya Budizm’den kalma olduğu belirtilmiştir (İnayet, 2009: 52).

Bir başka şaman ayini olan al yapma, ağırlardan ziyade kısır ve çocuğu olmayan kadınlar için kullanılmıştır. Buna göre şaman huzurunda fala bakılır. Kötü ruhu def etmek için hastadan beyaz veya siyah olacak şekilde tavuk, koyun ya da güvercin getirmesi istenir ve bu, hastanın eline ya da bacağına beyaz bir ipe bağlanarak hastaya ruh göçürme duası okunur. O esnada şaman, getirilen hayvanın tüyünü hastaya baştan ayağa sürer. Tedaviyi gören kişi, bahsedilen hayvanı ya şamanın gösterdiği mezarlığa ya da yalnız bir ağacın üstünde onu boğazlayıp oraya gömer (Gönel, 2011b: 45). Bu yöntemin kullanıldığı konulardan çocuk sahibi olmak, incelenen metinde de tespit edilmiş ve burada örneği verilmiştir: “oğul kız ferzendesi tola bolur uluğlardın iltifāt körür-sen ümīdlerinġğa yeter-sen ağrıq şifā tapar inşā ’allāh (21a/1-2)”.

İslâmiyet sonrası ebced hesabıyla da fal bakan Uygur şamanlar, bu hesapla hastanın kendisinin ve annesinin isimlerindeki harflerin sayı değerlerini toplayıp yediye bölerek kalan rakam üzerinden hastalığın sebebini bulup tedavisini yapar. Bu sayıya göre hastanın doğduğu günü, yıldızı ve karakteri tespit edilerek kendisine hangi varlığın musallat olduğu anlaşılır. Ardından okunacak dualar ve yapılacak işlemler -ekmek dağıtmak, sadaka vermek gibi- belirlenir. Ayrıca bu tedavide kullanılan dualardan biri olan Azayim duasından (Gönel, 2011b: 72, 73) incelenen metinde de “ağrıqdın bolsa dīv [ü] peridin cin [u] şeyātin ziyāndeştdin turur ‘azāyim oqutğıl küni şenbe turur inşā ’allāh (4a/11-12-13)” şeklinde bahsedilmiştir. Bu, Uygur şamanları arasında çok yaygın olan; dil tutulmasına, el ayak tutmamasına, delirme gibi hastalıklara okunan şiir şeklindeki Azayim koşiki duasıdır. Bunu Devellioğlu; afetlerin, hastalıkların şifalı olması için okunan dualar ve tılsımlar, şeklinde belirtmiştir (Devellioğlu, 2010: 63). Bugünkü Uygur şamanlarının inançlarını, ruhsal yapılarını bu duanın özetlediği (İnayet, 2009: 42), bildirilmiştir.

Uygur Türkleri arasında şamanların büyü ve sihir yapma, fala bakma, çeşitli hastalıkları tedavi etme gibi işlevlerle varlıklarını sürdürdükleri; bu şamanların tarihi süreç içerisinde Uygur Türklerince değiştirilen dinlerinin bazı inanış ve uygulamalarının harmanlanarak şimdiye taşındığı belirtilmiştir (Öger ve Gönel, 2011a: 233, 234). Dolayısıyla fal işlevi genel olarak toplumlarda nasıl değişerek zamanda yol alıyorsa ve bu, gerek kavram gerek olgu olarak nasıl ilerliyorsa; Uygur Türklerinde de değişerek geleceğe aktarılmıştır.

1.10. Çalışmaya Konu Olan Metin Yönünden Falnâme

Kura kelimesi, Türkçe Sözlük'te "*Kime ya da neye denk geleceği önceden belli olmayan bir çekim ile sonuç belirleme, ad çekme*" olarak tanımlanmıştır (TS, 2011: 1527). Eski Araplar tarafından "hisse, pay, şans" olarak bilinen bu ifade, topluluktan birini seçmek, mal ve eşya pay etmek, şans çekmek için kullanılan bir yöntemdir. Bununla kutsal kitapların ya da ilham edilen bazı kitapların rastgele açılmasıyla kura falı bakılır (Fehd, 2002: 381). İncelenen falnâmenin dahil edildiği fal türü de budur.

Üzerinde rakamların ya da harflerin olduğu bir zar veya zara benzeyen bir şey atılarak bakıldığı için bu fala, kura isminin verildiği sanılır. Bunların pek çok türü bulunur ve her birinin uygulanışı, içeriği farklıdır. Buna göre atılan kura, harfleri veya rakamları gösterir; üç, beş ya da başka tek sayılar kadar atılabilir. Bazen kura harflerin, rakamların ya da şekillerin cetvel halinde düzenlenmiş durumlarının üzerine atılarak gerçekleştirilir (Uzun, 1995: 143). İncelenen metinde geçen "ol levhning tört arafıge arf-i ebcadni tertb bergeyler  elif¹¹¹ yine bir yüzige  ب ب ب yine bir yüzige  ج ج ج yine bir yüzige  dalmı tertb bergey (2a/8-9-10-11)" ifadesi, cetvel şeklinde hazırlanmış bir düzene işlenmiş harfleri işaret eder. Ayrıca bu metnin ilk sayfasında yer alan "mezkr bu fl-i nmnı andın  ftia-ı erf  ayete'l-kürsi  sre-i il yette mertebe drd-ı erf oup andın bu du' -yı fl-i mbrekni oup knglideki murd [u] maad cetlerni niyet lp pkze levhning üstige talaaylar (2a/11-12-13, 2b/1-2)" ifadesi, Tefe'lnme-i Muhyiddin Arabi'nin giriş bölümünde olduğu gibi bazı surelerin ve salavatların okunup tefe'lde bulunulmasına olan benzerliğe de işaret eder (Uzun, 1995: 141).

Fal ile aynı anlamda kullanılan tefe'l, ayrıca hayra yorma ve uur sayma anlamlarında kullanılmıştır (Devellioğlu, 2010: 1233); tpk hayırlı olanın istenmesi anlamında kullanılan istihare gibi (Devellioğlu, 2010: 524).

İncelenen falnâmede kullanılmış olan ebced ise hemen her alfabedeki harflerin sahip olduğu sayı değerlerinin kullanılarak ve aslında alfabedeki harflerin unutulmaması için eski dönemlerde geliştirilmiş (Uzun, 1994: 68) bir hesaptır. Fakat bu hesap, incelenen metinde “tört kırılık bir yığaç levh kılp ol levhning dört tarafıge harf-i ebcedni tertib bergeyler (2a/7-8-9)” ifadesinde de geçtiği gibi fal ve benzeri uygulamalarda -cefr, vefk, astroloji, sihir gibi- daha çok kullanılmıştır.

Arap alfabesinin ebced sıralamasına dayanan rakamlar ile hesap sistemi ve yine ebced harflerinin sayı değerlerine dayanan hisâb-ı cümel, İslâm kültürünün yaygın olduğu toplumlarca kullanılır. Hisâb-ı cümel, en çok tanınan ebced hesabıdır ve bu; ilimde, sanatta, edebiyatta veya halk arasında daha çok bilinir (Uzun, 1994: 68, 69).

Özellikle Hurûfilik, Bektaşîlik ve genelde tüm tasavvufî yazınlarda ebced harflerinin sırlı ve bunların sayı değerlerinin havassı⁶ olduğuna inanılır (Uzun, 1994: 70). İncelenen metindeki “bu fâl-i kelâm-ı şerîfning ma‘nâ-yı haqîkî billen harf-i ebcedning zamîrleri bille taşnîf kılpdur (2a/5-6)” ifadesi de bu sırlı inancın çerçevesindedir.

İncelenen kura falnâmesi, mensur biçimde yazılmıştır. Fakat manzum biçimlerde olduğu gibi tekrar kullanılan bölümler de vardır: “hazret-i imâm ca‘fer-i şâdık rażîya’llâhu ‘anhdın naql kılpdurlar kim ey fâl egesi âgâh u dâna bolgıl kim (4b/3-4-5)” gibi. Bu ifade, incelenen kura falnâmesinin hemen her bölümünde yer almaktadır.

İncelenen metinde geçen “hazret-i imâm ca‘fer-i şâdık rażîya’llâhu ‘anhdın naql kılpdurlar kim; hazret-i âdem ‘aleyhi’s-selâmning fâlıdur; hazret-i dânyâl ‘aleyhi’s-selâm aytıpdurlar kim” gibi ifadeler yer aldığı görülmüştür ve buralarda insanoğlunun istekleri ve hastalıkları için bazı ayetler tavsiye edilmiştir. Bunlar, bu fal metninin aynı zamanda bir muska kitabı yerine geçtiğini de gösterir. Bu sebeple, burada muskadan bahsedilmesi de uygun görülmüştür. Ayrıca bu metinde geçen “özüng birle ta‘vîz [u] tomar hemrâh kılgıl nikâhğa ikki köngüllükdür evvelkı nikâh hûb yaraşlık bolur inşa ’allâh (16a/1-2-3)” kısmında ta‘vîz ve tomar şeklinde muskaya doğrudan da değinilmiştir.

⁶ bk. Havas, gaybdan haber verdiğine veya varlıklar üzerinde etkili olduğuna inanılan; harf, kelime ve duaların sırlı özellikleriyle yapılan bir ilimdir (Çelebi, 1997: 517).

Nazara ve başka kötülöklere karşı takılan muska olan ta' vîz (Devellioğlu, 2010: 1214), rukye olarak da isimlendirilir. Rukye ise hastalıklardan ve kötölüklerden korunmak ya da kurtulmak için dua okunup üflenmektir (Çelebi, 2008: 219). Doğu Türkistan'da cin çarpmış kişilere ilk olarak muska, sonrasında da ta' vîz verilir ve söğüt dalına okunup üflenip bununla hastaya vurulur (Güngör, 1992: 10). Muska ise bazı hastalıklardan, afetlerden korunmak için üstte taşınan, suda eritilen ya da tütsü olarak kullanılan yazılı kağıttır. Muskalar, çeşitli tekniklerle hazırlanmıştır ve bu tekniklerden birinin Cafer-i Sadık'a atfedilen bir risaleye dayandırılarak yıldızname veya fahnâme esasıyla oluşturulduğu belirtilmiştir (Çelebi, 2006: 267).

Uygur Türklerinin tumar dedikleri muska ve buna benzer uygulamalar, Türklerin eski inanç kaynaklarından beslenmiştir. Bir zamanlar kutsal sayılan kurt, yılan, deve, boğa, kartal gibi hayvanların tırnak, boynuz veya derileri muska görevini görmüştür (Öger, 2017c: 87).

Muska yazma ve muska ile ilgili uygulamalar, sözlü gelenek yoluyla oluşurken; bunlar, XV. yüzyıl sonrası yazılı duruma gelmiştir ve bunlarla ilgili, tumarname denilen eserler oluşmuştur. Tumarnameler; muska yazımında kullanılan metinleri kimin naklettiğini, bu metinlerin içeriğini, muskanın nasıl kullanılacağını anlatır. Bu el yazmaları Kaşgar, Turfan, Hoten, Yarkent gibi yerlerde zamanla çoğalmakla kalmayıp bunların büyük çoğunluğu, XIX-XX. yüzyıllarda misyoner, araştırmacı gibi kişilerce dünyanın farklı yerlerine götürölmüştür (Öger, 2017c: 88).

Muska yazanlarda, muskanın işlevlerinde ve içeriğinde İslâm dini etkisiyle değişimler olmuştur. Kur'an ayetleri, dualar muska niyetine yazılırken; burada büyüünün de bazı yöntemleri yine kullanılmıştır. Muska, önceleri kötü ruhlardan sakınılmak için yapılırken; sonraları, insan ilişkilerini değiştirmek için yapılmıştır. Uygur Türklerinde bebek doğumlarıyla kullanılmaya başlatılan muska ve benzeri uygulamalar evlilik, eğitim, ticaret, yolculuk, savaş gibi konularda kullanılmaya devam edilmiştir (Öger, 2017c: 58; 87, 88). Bunlardan yolculuk, evlilik ve ticaret konularına incelenen metinde geçen "seferge nikāhğa şerikçilikğa sevdāgerlikğa almağ satmağ her tarikçelik işka şabr kılğıl (18a/12, 18b/1-2)" kısımlarında değinilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

Dil incelemesi, ele alınan metin üzerinde Yazım ve İmlâ Özellikleri, Ses Bilgisi ve Biçim Bilgisi olmak üzere üç ana başlık şeklinde yapılmıştır.

2.1. Yazım ve İmlâ Özellikleri

2.1.1. Ünlülerin Yazılışları

İncelenen metinde ünlüler üç şekilde yazılmıştır:

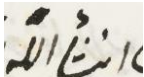
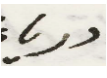
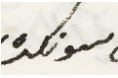

Harekelerin kullanılmayıp “ا، و، ه، ی” harflerinin ünlülerin yerine kullanılması

Çok olmamakla beraber harekelerin kullanılması

Ünlü harfler yerine hiçbir harfin kullanılmaması

Bunlara göre, her bir ünlünün nasıl yazıldığı aşağıda belirtilmiştir:

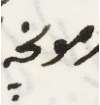
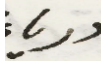

/a/: /a/ ünlüsü, kelime başında daha çok elif (ا) ve medli elif (آ) ile, kelime ortasında elif (ا) veya hemze (ّ) ile, kelime sonunda ise elif (ا), güzel h (ه) veya hemze (ّ) ile gösterilmiştir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 agrık “hastalık” 4b/9, almaq “çalınan şey” 25a/14, inşā’ allāh
“Allah’ın izniyle” 3a/10, deryā “deniz” 12b/1, songra “sonra” 20a/1,
 esmā’ “isimler” 27b/2.

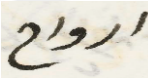
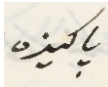
Medli elif, yalnızca uzun a’yı (ā) göstermez. Aynı zamanda Türkçe kelimelerde de medli elif kullanılabilir:

 az: “az, nadir” 25a/4, ağ- “akmak” 12b/01, anča: “o kadar” 9a/08.

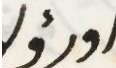

Kelime sonunda, üç Türkçe kelime güzel he (ه) ve üç başka Türkçe kelime elif (ل) kullanılırken; iki alıntı kelime güzel he (ه) ve bir başka alıntı kelime elif (ل) kullanılmıştır. Bununla ilgili seçilen örnekler, aşağıdadır:

 munça “bu kadar” 14b/9, deryā “deniz” 12b/1, sangā “sana” 3a/01.

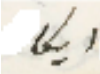

/e/: /e/ ünlüsü, kelimenin başında ve ortasında daha çok elif (ل) ile, kelimenin sonunda ise elif (ل) veya güzel he (ه) ile gösterilmiştir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 ervāḥ “ruhlar” 3b/8, kirek “gerek” 7b/5, pākīze “temiz, pak” 2b/2.

/e/ ünlüsü için kelime ortasında, Türkçe kelimelerde herhangi bir harf kullanılmazken; kelime başında ve kelime sonunda işaret kullanılmaktadır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 kimerse “kimse” 9a/3, evrül- “evrilmek, dönmek” 6b/07, neççe “ne kadar” 7a/10.

/ê/: /ê/ ünlüsü, kelime başında elif + ye (ي + ا) ile, kelime ortasında ve sonunda ye (ي) ile gösterilmiştir:

 ège “sahip” 2b/13, yèt- “ulaşmak, erişmek” 10a/02, dè- “demek, söylemek” 2b/11.

/ı/: /ı/ ünlüsü, kelime ortasında ve sonunda ye (ي) şeklinde yazılmıştır. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

بَیْجَاقْ yığaç “ağaç” 2a/7, بِحِیْتْ yaḥşı “iyi, güzel” 8a/3, بَعْضِی ba‘zı “bazı, bir kısmı” 6b/1.

/i:/ /i/ ünlüsü, kelime başında elif (ا), elif + ye (ا + ی) veya esreli elif (اِ) ile, kelime ortasında ye (ی), hemze (ّ) ile veya işaretli şekilde, kelime sonunda ise ye (ی) şeklinde yazılmıştır. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

اِقْبَالْ iḳbāl “baht, talih” 3a/6, اِیْکِ iki “iki” 3a/4, اِلْتِمَاسْ ilt- “iletmek” 25b/13, مِیْنِگْ ming “bin” 29a/5, فَائِدَهْ fā’ide “fayda, yarar” 22a/10, کِشِی kişi “kişi, kimse” 17a/8, غَنِی ğanī “zengin olmak” 5b/05.

/o:/ /o/ ünlüsü, kelime başında elif + vav (ا + و) ile, kelime ortasında ise vav (و) veya ötre ile gösterilmiştir. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

اَوْغْرِ oğrı “hırsız” 3b/11, تَوْلَا tola “çok” 3a/5, تَمَارْ tomar “muska” 16a/2.

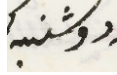
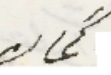
/ö:/ /ö/ ünlüsü, kelime başında elif + vav (ا + و) ile, kelime ortasında ise vav (و) ile veya işaretli şekilde gösterilmiştir. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

اَوْجَا öz “kendisi” 24b/11, تَوْرْتْ tört “dört” 2a/7, سَوْنُوبْ söyün- “sevinmek” 24b/4.

/u:/ /u/ ünlüsü, kelime başında elif + vav (ا + و) ile, kelime ortasında ve kelime sonunda ise vav (و) ile gösterilmiştir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

اَوْزُونْ uzun “uzun” 6a/8, اَوْرُوشْ uruş “vurma işi” 17a/9, قَرَانْغُو karanggu “karanlık” 027a/03.

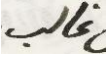
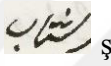
/ü/: /ü/ ünlüsü, kelime başında elif veya elif + vav (ا + و) ile, kelime ortasında vav (و) ile veya işaretli şekilde gösterilmiştir. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

 ümīd “ümit, umut” 6a/04, üç “üç” 2a/9, düşenbe “pazartesi” 15b/3, gümān “beklenti” 22b/10.

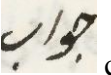
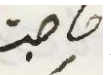

2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışları

İncelenen metinde ünsüzler şu şekilde yazılmıştır:

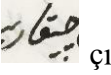
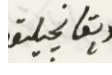

/b/: İncelenen metinde be (ب) harfinin bulunduğu alıntı kelimeler, genellikle /b/ ünsüzü şeklinde yazılmıştır. Bu örnekler, aşağıdadır:

 gālib “yenen” 18a/3, şitāb “hız” 5a/6.

/c/: İncelenen metinde alıntı kelimelerde /c/ ünsüzünün gösterilmesi için cim (ج) harfi kullanılmıştır. Kelime başında, ortasında ve sonunda /c/ ünsüzü kullanılan örnekler, aşağıdadır:

 cevāb “yanıt” 2b/10, hācet “ihtiyaç” 11b/4, hac “Kabe’ye yapılan ziyaret” 19b/10.

/ç/: Metindeki Türkçe ve alıntı kelimelerde /ç/ ünsüzü için çim (چ) harfi kullanılmıştır. Kelime başında, ortasında ve sonunda /ç/ kullanılan örnekler, aşağıdadır:

 çıkar- “bir yerin dışına taşımak” 13a/04, dihkañçılıq “çiftçilik” 7a/02, iç “bir zaman dilimi süresince” 16b/10.

Fakat aşağıda verilen ve yazımı /ç/ ile gösterilen kelime, incelenen metinde cim (ج) harfiyle gösterilerek /c/ ünsüzüne işaret etmektedir:

veche 23b/15.

/d/: İncelenen metinde dal (ﺩ) harfi /d/ ünsüzü şeklinde gösterilmiştir. Buna göre;

Bu ünsüz, Türkçe kelimelerin yalnızca başında ve ortasında kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

düşvarlık “zorluk, güçlük” 25a/11,

aldı “ön” 23b/06,

aldırma- “önem vermemek” 25b/14.

Bu ünsüz, alıntı kelimelerin ise başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

dil “gönül” 7a/5,

meded “yardım” 9a/6,

evrād “dualar”

15b/10.

/f/: Yazımı /f/ ünsüzü ile yapılan kelimeler, incelenen metinde fe (ف) harfi ile gösterilmiştir. Alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır.

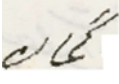

ful “pul, para.” 3a/06,

gāfil “dikkatsiz” 29a/6,

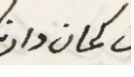
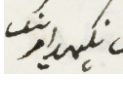

taraf “taraf, yan,

yön” 10a/12.

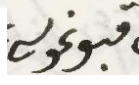
/g/: Yazımı /g/ ünsüzü ile yapılan kelimeler, incelenen metinde gef (گ) harfi ile gösterilerek alıntı kelimelerin başında ve ortasında kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 günāh “dini bakımdan suç sayılan iş” 6a/6, gümān “beklenti” 22b/10,
 da‘ vāger “davacı” 26a/02.

Fakat, incelenen metinde kef (ك) ile gösterilip /g/ ünsüzüyle yazılmış Türkçe ve alıntı kelimeler de mevcuttur. Bunlar, aşağıda verilmiştir:

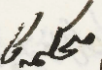

 gümāndār “beklenti içinde olan” 3b/11, nigehdār “Koruyucu”
3a/02, teg “gibi” 20a/9.

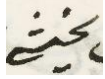
/ğ/: İncelenen metinde gayın (غ) harfi /ğ/ ünsüzü şeklinde gösterilmiştir. Bu ünsüz, alıntı kelimelerin yalnızca başında kullanılırken; Türkçe kelimelerin ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

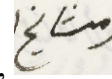
 ğam “keder, sıkıntı” 6b/7, ğaygu “keder” 6b/7, ğapug “kapı”
15a/9.

/h/: Bu ünsüz, incelenen metinde ha (ح), hı (خ) ve güzel he (ه) harfleriyle olmak üzere üç şekilde gösterilmiştir:

ha (ح) harfi, sadece alıntı kelimelerde tespit edilmiştir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 hağ “Allah” 3a/2, maḥkeme “mahkeme” 17a/9, rūḥ “maddesiz varlık” 9a/10.

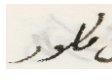
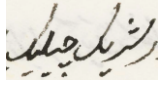
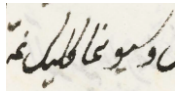
hı (خ) harfi, yağış “iyi, güzel” 2b/9 kelimesi dışında, sadece alıntı kelimelerde tespit edilmiştir. Alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanıldığı örnekler, aşağıda verilmiştir:

 hı'āce “hoca” 18a/3, āhir “son” 3b/7, meşāyih “şeyhler” 29a/9.

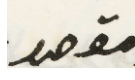
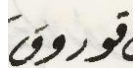
güzel he (ه) harfi, sadece alıntı kelimelerde tespit edilmiştir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 her “her” 3a/3, kāhil “tembel, uyuşuk” 16a/11, - hemrāh “yoldaş, yol arkadaşı” 18a/5.

/k/: Yazımı /k/ ünsüzü ile yapılan kelimeler, incelenen metinde kef (ك) harfi ile gösterilerek hem Türkçe hem alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 kel- “ulaşmak, varmak” 5b/4, şerīkçilik “ortaklık” 8a/04, söyünmeklik “sevinmekle alakalı” 28a/09.

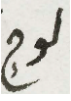
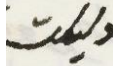

/k/: İncelenen metindeki kaf (ق) harfi, /k/ ünsüzü şeklinde gösterilmiştir. Bu ünsüz, kalın sıradan olan Türkçe ve alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

 kamuğ “tüm, bütün” 4b/7, mağşad “istenilen” 2b/1, kuruğ “eli boş” 25a/4.

/l/: İncelenen metinde bu ünsüzün lam (ل) harfiyle gösterilerek Türkçe ve alıntı kelimelerde kullanıldığı tespit edilmiştir:

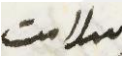

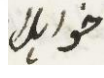
Bu ünsüz, alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 levḥ kıl- “levha haline getirmek” 2a/8, delīl “yol gösteren” 27b/7, rās kesel “hastalık” 10a/4.

Bu ünsüz, Türkçe kelimelerin ise ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

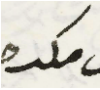

 tarlıq “darlık, sıkıntı” 6b/02, qol “taraf” 3b/11, ol: “o” 2a/08.

/l + elif/: İncelenen metinde lamelifin (لا) şeklinde gösterilerek alıntı kelimelerin ortasında ve sonunda kullanıldığı tespit edilmiştir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

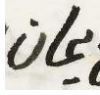
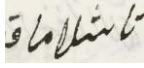
 selāmet “sağ salım” 25b/1, helāk “mahvolma” 4b/7, ḥāhla- “istemek” 4a/1.

/m/: İncelenen metinde bu ünsüzün mim (م) harfiyle gösterilerek Türkçe ve alıntı kelimelerde kullanıldığı tespit edilmiştir:

Bu ünsüz, alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

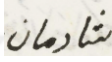
 mekir “aldatma” 25b/8, namāz “namaz” 28b/13, tamām “sonlanmış” 29a/11.

Bu ünsüz, Türkçe kelimelerin başında ve ortasında kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

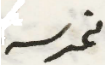
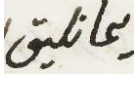

 minğ “bin” 3b/04 , yaman “kötü” 19a/06, taşlamak “dışarı atma” 22b/7.

/n/: İncelenen metinde bu ünsüzün nun (ن) harfiyle gösterilerek Türkçe ve alıntı kelimelerde kullanıldığı tespit edilmiştir:

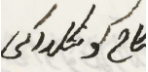
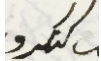
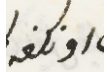
Bu ünsüz, alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

 nuşret “Allah’ın yardımı” 9b/11, şenbe “gün” 4a/13, şadmān “sevinçli” 3a/4.

Bu ünsüz, Türkçe kelimelerin genel olarak ortasında ve sonunda kullanılırken; başında ise yalnızca “ne” ile “ne”den türeyen kelimelerde kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

 nemerse “nesne, şey” 3b/11, yamanlık “kötülük” 4a/9, yakın “yakın, uzak olmayan” 6a/04.

/nġ/: Arka damak nazalı olan **/nġ/** sesi, metinde nun (ن) ve kef (ك) harflerinin birleştirilmesiyle yazılarak Türkçe kelimelerin ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 könġül “gönül” 13b/3, kenġerü “genişle ilgili” 13b/10, saġ “sağ” 18a/11.

/p/: İncelenen metinde bazı Türkçe kelimelerde be (ب) harfiyle gösterilen yerler, **/p/** ünsüzü olarak yazılmıştır. Bu örnekler, aşağıdadır:

قوتلوب kutul- “Kurtulmak” 13b/01, چقيب چikıp “Bir yerden dışarı çıkmak”
11b/12, ديب دورلار dèptürler “demek, söylemek” 2b/11.

/r/: İncelenen metinde bu ünsüzün rı (ر) harfiyle gösterilerek Türkçe ve alıntı kelimelerde kullanıldığı tespit edilmiştir:

Bu ünsüz, alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

روزانه rüzene “günlük” 22b/10, مراد murād “istenen” 3a/4, سفر sefer “kervan yolculuğu” 3b/5.

Bu ünsüz, Türkçe kelimelerin ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

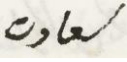

ياروغلوغۇ yaruğluğ: “aydınlık” 11b/12, ارتار art- “artmak, çoğalmak, fazlalaşmak”
8b/8, بار bar “var, mevcut” 3b/13.

/s/: Bu ünsüz, incelenen metinde sin (س), sad (ص) ve peltek (ث) harfleriyle olmak üzere üç şekilde gösterilmiştir:

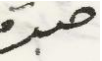
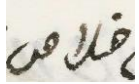
Türkçe kelimelerin başında, ortasında ve sonunda ince ve kalın sıra ayrımı yapılmaksızın sin (س) harfi kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

سغينيب sığın- “sığınmak, güvenmek.” 16a/12, قاييس kayısı “hangi” 28a/12,
ايماس emes “olmaz” 10a/10.

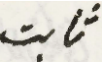

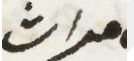
Aynı zamanda, ince sıradan alıntı kelimelerin de başında ve ortasında, sin (س) harfi kullanıldığı tespit edilmiştir. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

 sa'adet "mutluluk" 20a/08, sevda "tüccar" 20b/10, kesb
"çalışıp kazanma, elde etme" 12a/7.

Sad (ص) harfinin yalnızca kalın sıradan alıntı kelimelerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

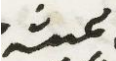
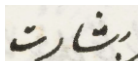
 şabr: "sabır, tahammül." 26a/01, taşşillik "eğitimli" 20a/1, ḥalāş
"kurtuluş" 6b/4.

peltek s (ث) harfi, yalnızca alıntı kelimelerin başında ve sonunda tespit edilmiştir. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

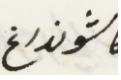

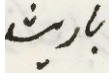
 şābit "verdiği karardan kelimedenden dönmek" 15b/09, şevāb "sevap"
23b/06, mirāş "miras" 3a/5.

/ş/: İncelenen metinde bu ünsüzün şın (ش) harfiyle gösterilerek Türkçe ve alıntı kelimelerde kullanıldığı tespit edilmiştir:

Bu ünsüz, alıntı kelimelerin başında ve ortasında kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

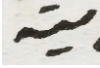
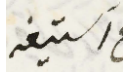
 şerīk "ortak" 22a/9, hemīşe "her zaman" 6a/3, beşāret
"müjde" 3a/02.

Bu ünsüz, Türkçe kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

 şundağ “böyle, şöyle” 3b/03, başla- “başlamak” 9a/04, barış
“gidiş geliş” 12b/6.

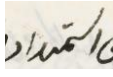
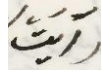
/t/: Bu ünsüz, incelenen metinde te (ت) ve tı (ط) olmak üzere iki şekilde gösterilmiştir:

te (ت) harfi, ince veya kalın sıra ayırt edilmeksizin Türkçe kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

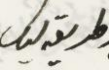
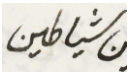
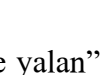
 tingiz: “deniz” 12b/01, yette: “yedî rakamı” 2a/12, ast “alt,
aşağı” 24b/06.

Alıntı kelimelerde ise bu ünsüz, genellikle ince sıradan kelimelerde te (ت) ve kalın sıradan kelimelerde tı (ط) şeklinde kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

te (ت):

 terbiyet “terbiye” 3b/06, istimdād “yardım isteme” 15b/11,
āyet “ayet” 7b/4.

tı (ط):

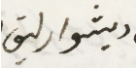
 tarīkelik “ ” 18b/1, şeyāṭīn “şeytanlar” 4a/12,
4a/7.

/v/: İncelenen metinde bu ünsüzün vav (و) harfiyle gösterilerek alıntı kelimelerde kullanıldığı tespit edilmiştir:

Bu ünsüz, alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

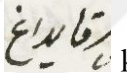

 velikin “ama, fakat” 3a/7, Tivrāt “Tevrat” 7b/10, dīv “dev, kötü yaratık” 4a/12.

Bu ünsüzün aşağıda verilen bir Türkçe kelimeye geçtiği tespit edilmiştir:

 dişvarlık “küçükbaş hayvancılık” 16a/08.

/y/: İncelenen metinde bu ünsüzün ye (ي) harfiyle gösterilerek Türkçe ve alıntı kelimelerde kullanıldığı tespit edilmiştir:

Bu ünsüz, Türkçe kelimelerin başında ve ortasında kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

 yırak “uzak” 23b/04, kaydağ “ ne tür” 3a/03, kiyin “arka” 3b/13.

Bu ünsüz, alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

 yār “arkadaş, dost” 19b/02, dūnyā “dünya, evren” 4b/1, cāy “yer, mekan” 18b/9.

/z/: Bu ünsüz, incelenen metinde ze (z), zı (z), peltek z/zel (z) ve zad (z) harfleriyle olmak üzere dört şekilde gösterilmiştir:

Hem Türkçe hem alıntı kelimelerde ince ve kalın ayrımı yapılmaksızın ze (z) harfi kullanılmıştır.

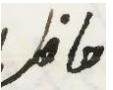
-Bu ünsüz, Türkçe kelimelerin yalnızca ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 bozul- “bozulmak” 5a/7, az “az, nadir” 25a/4, söz “söz, beyan” 8b/3.

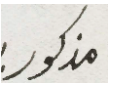

-Bu ünsüz, alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 zen “kadın” 3b/9, ferzende “kız evlat” 21a/01, hariz “ezberlemek” 27b/2.

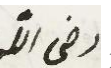

zı (ظ) harfî, sadece alıntı kelimelerde kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 zafer tap- “üstün gelmek” 26a/3, ‘azāyim “dualar, tılsımlar” 4a/13, hāzır “mevcut” 15b/01.

Peltek z̄ (ذ) harfî, sadece alıntı kelimelerde kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

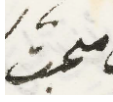
 zıkr “Allah’ın isminin anılması” 23b/9, mezkūr “söz konusu olmuş” 2a/11, neẓr “adak” 16a/12.

Zad (ض) harfî, sadece alıntı kelimelerde kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

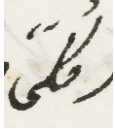
 ẓamīr “sır” 2a/6, raẓīya’llāhu “Allah razı olsun” 19a/12, ḳaẓā “sonradan yerine getirmek” 29a/8.

2.1.3. Şeddenin Kullanımı

Şedde, incelenen metinde alıntı kelimelerde kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

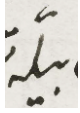

muhabbet “sevgi görmek, sevmek” 28a/3, mübeddel “değiştirilme” 4a/9,

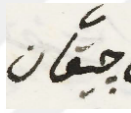

küllî “tüm, bütün” 3a/09.

Bu metinde, yalnızca iki Türkçe kelimedede şedde kullanımına rastlanmıştır. Bunun örneği, aşağıda verilmiştir:

billen “ile” 2a/6,

çıkkın “bir yerden, bir yerin içinden dışarı çıkmak”

27a/06.

Çağatay Türkçesinin bir özelliği olan ikizleşmelerde şeddenin kullanılmadığı örnekler, incelenen metinde tespit edilmiştir. Bunlar, aşağıda verilmiştir:

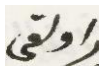
nêççe “çok, kaç” 3b/13,

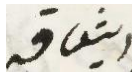
ikki “iki” 3a/4.

2.1.4. Eklerin Yazılışı

İncelenen metinde, ince ya da kalın sıradan yazılmış alıntı kelimelere, kalın ünlülü eklerin geldiği görülmekle beraber; ince ünlülü eklerin de geldiği de tespit edilmiştir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

evvelkı “önceki” 16a/2,

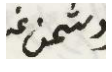

eşikka “eşik” 3b/8,

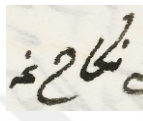
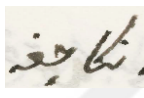
tarafıka 2a/8.

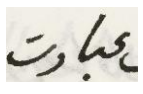
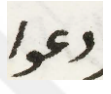
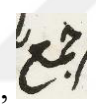
Ek uyumsuzluğunun yanı sıra ikili kullanımlar da incelenen metinde bulunmuştur. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 düşmenğa 17b/5, düşmenge 28a/4.

İncelenen metinde, eklerin kelimelerden genel olarak ayrı yazıldığı tespit edilmiştir. Ama, son dönem Çağatay Türkçesinde eklerin bitişik olduğu örnekler de vardır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

 nikāhğa 28b/8, 11a/1.

2.1.5. Ayın Kullanımı

 ‘ibādet “dinin buyruklarını yerine getirme” 12b/03, da‘vā “iddia, şikayet” 10a/11, cem‘ “toplanma” 3a/08.

2.2. Ses Bilgisi

2.2.1. Ünlüler

Ünlüler, herhangi bir engele takılmadan çıkarılan sesler olarak tanımlanır. Ünlüleri ses organlarının hepsi beraber çıkarır ve bunların çıkarıldıkları hava yolu, daima sürtünmelidir. Bu nedenle, ünsüzlerden uzundurlar ve ünsüzler ile değerlendirilemezler (Karaağaç, 2012: 102).

Genel Türkçede kullanılan sekiz ünlü vardır ve uzun ünlüler genel Türkçede kullanılmaz. Alıntı kelimelerde geçen uzun ünlüler de kısaltılarak kullanılır (Ergin, 2011: 42, 43).

Verilen bu genel bilgiler sonrasında ise aşağıda, Çağatay Türkçesinin ünlüleri açıklanacaktır:

-İncelenen Metinde Ünlülerin Genel Özellikleri

Çağatay Türkçesinde a, e, è, ı, i, o, ö, u, ü olmak üzere dokuz kısa ünlü vardır. Bu ünlülerin dışında Çağatay Türkçesinde, Arapça ve Farsça kelimelerde bulunabilecek ā, ī, ū uzun ünlüleri de vardır. Bunlar, incelenen metinde de kullanılan ünlülerdir.

İncelenen Son Dönem Çağatay Türkçesi metnindeki ünlüler, üç bölümde sınıflandırılır:

-Boğumlanma Yerlerine göre:

Kalın: a, ı, o, u

İnce: e, i, ö, ü

-Boğumlanmada dudakların durumuna göre:

Düz: a, e, è, ı, i

Yuvarlak: o, ö, u, ü

-Boğumlanmada ağzın az ya da çok sürtünmeli olmasına göre:

Geniş: a, e

Yarı geniş: è, o, ö

Dar: ı, i, u, ü

Yukarıda sınıflandırılan ünlülerin tabloda gösterimi aşağıdaki gibidir:

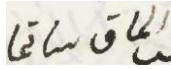

Tablo 1

Çağatay Türkçesinde ünlüler

	Kalın			İnce		
	Geniş	Yarı Geniş	Dar	Geniş	Yarı Geniş	Dar
Düz	a		ı	e	è	i
Yuvarlak		o	u		ö	ü

Yukarıdaki ünlülerin özellikleri ise şöyledir:

/a/: Bu ünlü kalın, düz ve geniş telaffuz edilir. Türkçe ve alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 açıl- “kapalı bir şeyin açılması” 15a/8, almak satmak “alışveriş”
12a/07, fātiha “Kur’ân’ın ilk sûresi” 2a/12.

/e/: Bu ünlü ince, düz ve geniş telaffuz edilir. Türkçe ve alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 elif “Arap alfabesinin ilk harfi” 2a/09, halvet “tenhaya çekilme” 17a/06,
 yine “bundan başka, yine” 2a/09.

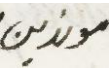

/ê/: Bu ünlü ince, düz ve yarı geniş telaffuz edilir. Türkçe kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 èr- “ana yardımcı eylem” 12a/12, nèççe: “nice, çok” 3b/13, dè-
“demek, söylemek” 2b/11.

Alıntı olan ve kelime ortasında /ê/ ünlüsünü barındıran bir kelime bulunmuştur. Bu kelime, aşağıda verilmiştir:

 dīv “dev” 4a/12.

/ı/: Bu ünlü kalın, düz ve dar telaffuz edilir. Türkçe kelimelerin ortasında ve sonunda; alıntı kelimelerin ise ortasında kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 mundin “bundan” 20a/1, hâşıl “ortaya çıkma” 21b/05, anı “onu”
7a/1.

Alıntı olup da /i/ ünlüsüyle biten bir kelime tespit edilmiştir. Bu kelime, aşağıda verilmiştir:

baʿ zı “bazı, bir kısmı” 6b/1.

/i/: Bu ünlü ince, düz ve dar telaffuz edilir. Türkçe ve alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 iber- “göndermek” 7b/10, iltifāt “gönül alma” 5b/06, ni “ne” 25a/4.

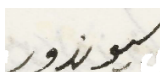
/o/: Bu ünlü kalın, yuvarlak ve yarı geniş telaffuz edilir. Türkçe kelimelerin başında ve ortasında; alıntı kelimelerin ise ortasında kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 oğut- “okutmak” 8a/06, oğul “erkek evlat” 9b/12, hvor: “değersiz olma” 24b/06

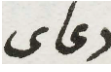

Alıntı olup da /o/ ünlüsüyle başlayan bir kelime tespit edilmiştir ve bu kelime aşağıda verilmiştir:

 obdān “iyi” 13b/11.

/ö/: Bu ünlü ince, yuvarlak ve yarı geniş telaffuz edilir. Türkçe kelimelerin başında ve ortasında kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

 özge “başka” 5a/1, sözle- “söylemek” 8b/3, söyündür- “sevindirmek” 28a/2.

/u/: Bu ünlü kalın, yuvarlak ve dar telaffuz edilir. Türkçe kelimelerin başında, ortasında ve sonunda; alıntı kelimelerin ise ortasında kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

 ulug “ulu, yüce” 5b/5, du'ā “dua” 2a/13, uşbu “bu” 3b/5.

/ü/: Bu ünlü ince, yuvarlak ve dar telaffuz edilir. Türkçe ve alıntı kelimelerin başında ve ortasında kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

 ümerā “emirler, beyler” 12a/02, üst “üst taraf” 2b/02, türlük “türlü” 18a/9.

Arapça ve Farsça kelimelerde /ā/, /ī/ ve /ū/ uzunlukları da gösterilir. Bunlar, aşağıdaki tabloda verilmiştir:

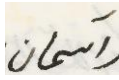

Tablo 2

Çağatay Türkçesinde uzun ünlüler

	Kalın	Kalın	İnce
	Geniş	Dar	Dar
Düz	ā		ī
Yuvarlak		ū	

Yukarıdaki ünlülerin özellikleri şöyledir:

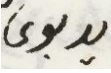
/ā/: Bu ünlü kalın, düz ve geniş telaffuz edilen /a/ ünlüsünün boğumlanma süresinden daha uzun boğumlanma süresine sahiptir.

 āsmān “gökyüzü” 15a/8, imām “imam” 2a/4, ammā “ama, fakat” 2a/04.

/ī/: Bu ünlü ince, düz ve dar telaffuz edilen /i/ ünlüsünün boğumlanma süresinden daha uzun boğumlanma süresine sahiptir.

‘isā ‘aleyhi’s-selām “özel isim” 8a/11 bīkār “kazançsız” 20a/08, pūşide
“gizlenmiş” 12b/08, ilahī “Tanrı’ya dair” 27b/3.

/ū/: Bu ünlü kalın, yuvarlak ve dar telaffuz edilen /u/ ünlüsünün boğumlanma süresinden daha uzun boğumlanma süresine sahiptir.

 yedbüy “el kokusu” 16b/1, ħūd 8b/3, cādū “büyücü” 8b/1.

2.2.2. Ünsüzler

Ses çıkarma organlarına havanın değmesiyle oluşturulan sesler, ünsüzler olarak tanımlanır. Bu sesler, ünlülerin varlığı olmadan sesletilemezler (Karaağaç, 2012: 95).

Genel olarak ünsüzler, ünlülere göre sayıca fazla olduğu için yankılanma ve boğumlanma özelliklerine göre tanımlanıp sınıflandırılır (Karaağaç, 2012: 96).

-İncelenen Metinde Ünsüzlerin Genel Özellikleri

İncelenen Son Dönem Çağatay Türkçesi metnindeki ünsüzler, şöyle sınıflandırılmıştır:

-Sedalı veya Sedasız Oluşlarına Göre:

Sedalılar: /b/, /c/, /d/, /g/, /ğ/, /l/, /m/, /n/, /ng/, /r/, /v/, /w/, /y/, /z/

Sedasızlar: /ç/, /f/, /h/, /ħ/, /k/, /k/, /p/, /s/, /ş/, /t/

-Boğumlanma yerlerine göre:

Dudak:

Çift dudak: /b/, /p/, /m/, /w/

Diş-dudak: /v/, /f/

Diş:

Diş-damak: /d/, /t/, /n/

Diş eti: /c/, /ç/, /ş/

Diş arası: /z/, /s/

Damak:

İnce damak: /l/, /r/, /y/, /g/, /k/

Kalın damak: /ğ/, /k/, /h/, /ng/

Gırtlak: /h/

-Boğumlanma biçimlerine göre:

Patlayıcı: /b/, /c/, /ç/, /d/, /g/, /ğ/, /k/, /k/, /p/, /t/

Sürtünmeli: /f/, /h/, /h/, /s/, /ş/, /z/

Sürtünmesiz:

Geniz: /m/, /n/, /ng/

Yan sesler: /l/

Titrek: /r/

Yarı ünlü: /y/, /v/, /w/

Yukarıda sınıflandırılan ünsüzlerin tablodaki gösterimi, aşağıdaki gibidir:

Tablo 3

Çağatay Türkçesinde ünsüzler

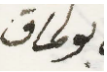

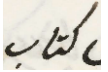
Boğumlanma Biçimine Göre		Boğumlanma Yerine Göre							Gırtlak
		Damak		Diş			Dudak		
		Kalın damak	İnce damak	Diş- damak	Diş eti	Diş arası	Diş- dudak	Çift dudak	
Patlayıcı	Sedalı	ğ	g	d	c			b	
Patlayıcı	Sedasız	ķ	k	t	ç			p	ç
Sürtünmeli	Sedalı				j	z			
Sürtünmeli	Sedasız	ħ			ş	s	f		h
Sürtünmesiz	Geniz	ng		n				m	
Sürtünmesiz	Yan sesler		l						
Sürtünmesiz	Titrek		r						
Sürtünmesiz	Yarı ünlü		y				v	w	

Yukarıdaki ünsüzlerin özellikleri incelenen metinden alınan örnekler eşliğinde aşağıda verilmiştir:

Dudak Ünsüzleri:

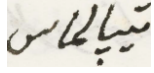

Çift dudak:

/b/: Patlayıcı, sedalı ve dudak ünsüzüdür. Kelime başında ve ortasında kullanılabilir. Alıntı kelimeler dışında, kelime sonunda /b/ sesi bulunmaz. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

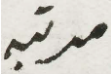
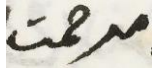

 bolmaq “olma, meydana gelme” 25a/13, elbette “kuşkusuz” 4a/6, kitāb “kitap” 2b/09.

/p/: Patlayıcı, sedasız ve dudak ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

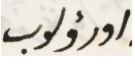

 pend “öğüt” 17a/7, püt- “bitmek” 21a/12, tiypal-
“engellemek” 5a/1, tap- “bulmak” 15b/12.

/m/: Sürtünmesiz, geniz ve dudak ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

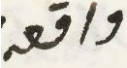

 merteb“keç, defa” 2a/13, merhamet “esirgeme” 9b/9, hatm
“Kuran’ı baştan sona okumak” 6b/03.

/w/: Sürtünmesizdir, yarı ünlüdür ve çift dudaktır. Çağatay Türkçesinde dış-dudak ünsüzü /v/ şeklinde bulunur.

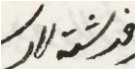

 evrül- “evrilmek, dönmek” 6b/07, tevbe “pişmanlık duyup bir daha yapmama” 6a/06.

Dış-dudak:

/v/: Sürtünmesiz, yarı ünlü ve dış dudak ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 vâkı “meydana gelme” 14a/12, tevekkül “kadere razı olma” 24a/2.

/f/: Sürtünmeli, sedasız ve dış-dudak ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 feriştelere “melekler” 15a/7, heft “yedi” 18a/3, şerif “şerefli”
2a/12.

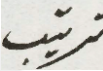
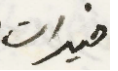
Dış:

Diş-damak:

/d/: Patlayıcı, sedalı ve diş-damak ünsüzüdür. Kelime başında ve ortasında kullanılabilir. Alıntı kelimeler dışında, kelime sonunda /d/ sesi bulunmaz. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 dār “ev, yer, yurt” 4b/01, ḥudā “Allah, Tanrı” 6a/06, ḥāsīd “haset eden” 13a/05.

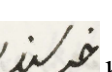
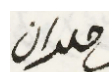
/t/: Patlayıcı, sedasız ve diş-damak ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 terk “bırakmak” 11b/11, tertīb “yerleştirme” 2a/11, ḥayrāt “iyilikler, hayırlı işler” 9a/07.

/ṭ/: Patlayıcı, sedasız ve diş-damak ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

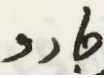
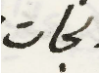

 ṭarīq “yol” 8b/4, biḥāṭar “tehlikesiz” 17b/09, iṭā' at “boyun eğme” 20b/09.

/n/: Sürtünmesiz, geniz ve diş-damak ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 nikāḥ “bağ” 3b/10, ḥursend “kısmetine razı olma” 7a/13, ḥayrān “şaşkın, şaşırılmış” 25a/12.

Diş eti:

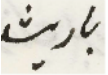
/c/: Patlayıcı, sedalı ve diş eti ünsüzüdür. Kelime başında ve ortasında kullanılabilir. Alıntı kelimeler dışında, kelime sonunda /c/ sesi bulunmaz. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 cādū “büyücü” 8b/1, necāt “kurtuluş” 10b/1, hac “Kabe’ye yapılan ziyaret” 19b/10.

/ç/: Patlayıcı, sedasız ve diş eti ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 çık- “çıkma eylemi” 27a/06, çapulcu “çapulcu” 25a/14, aç- “kapalı olan bir şeyin açılması” 15a/8.

/ş/: Sürtünmeli, sedasız ve diş eti ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 şimāl “rüzgar” 24a/4, tapşur- “güvenmek, teslim etmek” 19a/05, barış “gidiş geliş” 12b/6.

Diş arası:

/z/: Sürtünmeli, sedalı ve diş arası ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 zamān “zaman” 6a/04, ferzend “evlat, çocuk, oğul” 3b/10, hergiz “asla” 8b/3.

/z̄/: Sürtünmeli, sedalı ve diş arası ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

zafer tap- “üstün gelmek” 26a/3,

‘azāyim “dualar, tılsımlar” 4a/13,

hāzır “mevcut” 15b/01.

/z/: Sürtünmeli, sedalı ve dış arası ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

zıkr “Allah’ın adının anılması” 23b/9,

mezkūr “söz konusu olmuş”

2a/11,

neẓr “adak” 16a/12.

/z/: Sürtünmeli, sedalı ve dış arası ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

zamīr “sır” 2a/6,

qazā “sonradan yerine getirmek” 29a/8,

ḥazret “saygı ifadesi” 3a/1.

/s/: Sürtünmeli, sedasız ve dış arası ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

sevdā “tüccar” 20b/10,

qaysı “hangi” 28a/12,

imes “olmaz”

10a/10.

/ş/: Sürtünmeli, sedasız ve dış arası ünsüzüdür. Kelime başında, kelime ortasında ve kelime sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

şalavāt “Hazreti Muhammed’e edilen dualar” 3b/07,

taşnīf “sınıflama”

2a/06,

ihlās “Kur’ân-ı Kerîm’in yüz on ikinci sûresi” 2a/12.

/s/: Sürtünmeli, sedasız ve diş arası

şābit “verdiği karardan sözden dönmeme” 15b/09, şevāb “sevap” 23b/06, mirāş “miras” 3a/5.

Damak:

İnce damak:

/l/: Sürtünmesiz, yarı sesli ve ince damak ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 levh kı1- “levha haline getirmek” 2a/8, hîle “aldatmaca” 29a/5, hayāl “düşünce” 15b/08.

/r/: Sürtünmesiz, titrek ve ince damak ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 rişte “bağ; manevi bağ” 9a/04, hürmet “saygı, değer verme” 8b/7, bir “bir” 2a/07.

/y/: Sürtünmesiz, yarı ünlü ve ince damak ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 yıl “sene” 6b/1, dünyalık “dünyaya ait olan” 15a/11, cāy “yer, mekan” 18b/9.

/g/: Patlayıcı, sedalı ve ince damak ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

گشاده güşāde “açık” 22a/08, حيله گرایی hīlegerlik “Hileciliği iş edinmek” 17a/07,
بهسته بیک bestelig “bağlı” 22b/5.

/k/: Patlayıcı, sedasız ve ince damak ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

خون کون kün “gün” 7b/3, مکار mekkār “hileci” 17a/5, دشمنی دشمنlik “düşmanlık”
3b/13.

Kalın damak:

/ğ/: Patlayıcı, sedalı ve kalın damak ünsüzdür. Alıntı kelimelerin başında; Türkçe kelimelerin ortasında ve sonunda /ğ/ ünsüzü kullanılmıştır. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

غائب gā'ib “kayıp” 17b/6, قانغولوق kayğuluğ “kederli” 14a/11, رايغ ayag “ayak”
24b/06 .

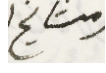
/ğ/ ünsüzü, yalnızca iki alıntı kelimededen; birinin ortasında ve diğerinin sonunda kullanılmıştır: Bunlar, aşağıda verilmiştir:

پیغمبار peygamber “Allah’ın elçisi” 9a/09, چراغ çerāğ “fitil, mum” 16b/01.

/k/: Patlayıcı, sedasız ve kalın damak ünsüzdür. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

قبایمت kanā'at “kısmete razı etme” 25a/4, عاقبت āqıbet “son” 15a/10, اتلیق atlıq “adlı” 7b/10.

/ḥ/: Sürtünmeli, sedasız ve kalın damak ünsüzdür. Kelime başında, ortasında ve kelime kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

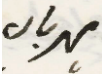
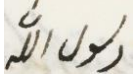
 ḥaber “bilgi” 10a/2, āḥiret “öbür dünya” 9b/07, meṣāyih “şeyhler” 29a/9.

/ng/: Sürtünmesiz, geniz ve kalın damak ünsüzdür. Kelime ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

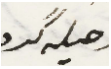
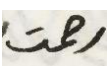

könḡül “gönül” 13b/3, sening “senin” 3a/2, aning “onun” 9a/4.

Gırtlak:

/h/: Sürtünmeli, sedasız ve gırtlak ünsüzüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

 helāk “mahvolma” 4b/07, mihrbān “merhametli” 7b/11, resūlullāh “Hazret-i Muhammed” 6b/03.

/ḥ/:

 ḥileger “hileci” 17a/05, raḥmet “acıma, esirgeme” 13b/09, tesbīḥ “anma” 14b/1.

2.2.3. Ses Olayları

Seslere ve ses demetlerine saymaca değerlerin yüklenmesiyle elde edilen ve dil adını alan bu yapay sistemin en önemli unsuruna ses denir. Dilin sesleri, kelimelerde söylenir. Sınırlı sayıdaki sesler, farklı farklı birleşerek binlerce kelime oluşturur. Bunlar, anlamlı olmamakla

beraber anlam değiştirici görevdedirler. Bu seslerde olan değişmeleri, ses bilgisi inceler (Karaağaç, 2012: 83).

Kelimelerin en küçük bileşeni olan seslerin uğradığı değişiklikler -sesin yumuşaması, dūřmesi gibi- ses olayıdır.

Ses olaylarının oluşumuna pek çok faktör etki etmiştir. Irk gibi bireylerin bedenlerinin dolayısıyla da ses çıkarma ve duyma organlarının farklı olduğunu gösteren veya coğrafya gibi ırkların fiziki yapılarını değiştiren bir etki, ses değişmelerini etkilemiştir. İnsan topluluklarının kendi içlerinden ya da çevrelerinden gelen değişimler; bu toplulukların değişen bilgilerine göre kullanılan kelimeleri ya da çocuklara verilen ana dil eğitimleri de ses değişimlerine olumlu ya da olumsuz yönde etki etmiştir. Bunlara ek olarak sosyal ve siyasi etkenler; ulusların tarihi geçmişleri, yaşıyor oldukları süreçleri, gelecekleri; dilin yazı ile olan uyumazlığı gibi daha pek çok unsur, ses olaylarının oluşumuna katılmıştır (Karaağaç, 2010: 53-61).

Çalışmaya konu olan metinde tespit edilen ses olayları dil içindeki, tarih içindeki ve gramerlik ses olayları olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Bunlar değerlendirilirken, Çağatay Türkçesi öncesine denk gelen veriler tanıklanabilmek için An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish (EDPT), Ötüken Türkçe Sözlük (ÖTK), Dîvânu Lugâti't- Türk (DLT), Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü (EUTS)'ye başvurulmuştur.

Bahsedilen ses olaylarının her biri kendi içinde olacak şekilde, aşağıda açıklanmış ve örneklendirilmiştir:

Dil İçindeki Ses Olayları

Dili kullanırken ortaya çıkan anlık ses olayları, dil içindeki ses olaylarıdır. (Efendioęlu ve İşcan, 2010: 129). İncelenen metinde bu ses olaylarından, ünlü dūřmeleri ile karşılaşılmıştır:

Ünlü Dūřmesi

Ünlü dūřmesi, kelimenin ünlülerinden birinin ortadan kalkmasıdır. Bu ses olayı, incelenen metinde bulunan örnekler yoluyla, ön seste ünlü dūřmesi ve orta hece ünlüsünün dūřmesi řeklinde ikiye ayrılarak incelenmiřtir:

-Ön Seste Ünlü Düşmesi

Ön seste ünlü düşmesi, ilk sesteki dar ünlülerin düşmesidir. İlk ünlülerin ve ilk hecelerin düşmesi, genel Türkçede seyrek karşılaşılan bir ses olayıdır (Banguoğlu, 1990: 65). İncelenen metinde ise tespit edilen örnek, aşağıda verilmiştir:

ıda ber- > iyeber- > yiber- > Çağ. iber- 7b/10-11

-Orta Hece Ünlüsünün Düşmesi

Hece sayısı ikiden çok olan kelimelerin ünlüyle biten orta hecesi genellikle düşer (Ergin, 2011: 51). Bununla ilgili, incelenen metinde bulunan örnekler aşağıdadır:

KT ogırı (DLT 352) > Çağ. oğrı 3b/11⁷

KT köngüli (DLT 323) > Çağ. köngli 2b/1⁸

Aynı ses olayı, bazı Farsça kelimelerde de tespit edilmiştir. İncelenen metinde bulunan bu örnekler, aşağıda verilmiştir:

Far. ābādan > abdān > Çağ. obdān 13b/11

Far. āsumān > Çağ. āsmān 15a/8

Far. cānāver > Çağ. cānvar 24a/4

Tarih İçindeki Ses Olayları

Bir dilin coğrafya, kültür, ulus, farklı dil, ekonomi, teknoloji gibi dış etkenler veya bu dilin kendi oluşundan kaynaklanan iç etkenler yoluyla; dil bilgisinde ve kelimelerinde olan değişimler ve gelişmeler, tarih içinde gerçekleşen ses olaylarıdır (Efendioğlu ve İşcan, 2010: 133). Genel olarak dillerdeki ses değişimleri ise düzenli ve düzensiz olarak iki kısımda toplanmıştır. Bu her iki değişiklik, aslında zorunludur. Bunlardan düzenli olan değişiklikler,

---

⁷ bk. dipnot 8.

⁸ bk. Yeni Uygur Türkçesinde son heceleri dar ünlülü olan kelimelerin çekim eki veya iyelik eki almalarıyla; vurgu, çekim ekli veya iyelik ekli heceye kayar ve iç hecedeki dar ünlüler düşer (Coşkun, 1998: 802).

dilin bir süreç boyunca kendine mal ettikleridir; ve bunlardan düzensiz olanlar, dilin kullanımından kaynaklanmıştır (Karaağaç, 2010: 51).

Burada bahsedilen düzenli ve düzensiz ses olayları, ünlülerde veya ünsüzlerde görülen ses olayları şeklinde aşağıda sınıflandırılmıştır:

Ünlülerde Düzenli Ses Olayları:

Ünlü Değişmeleri

-Yuvarlaklaşma

Yuvarlaklaşma, düz ünlülerin yanlarındaki ünsüzlerin etkisiyle yuvarlak ünlüler biçimine girmesi (Korkmaz, 1992: 174), olarak adlandırılır.

İlerleyici Benzeşme Yoluyla:

İki heceli kelimelerin ikinci hecelerindeki düz ünlülerinin yuvarlaklaşması (Argunşah, 2014: 83), ilerleyici benzeşme yoluyla gerçekleşen ses değişimidir. Buna, ilk hecedeki yuvarlak ünlü neden olur; yuvarlak ünlü, ikinci hece ünlüsünü kendisine benzetir. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

ET. oğ1- (EDPT 79) > Çağ. oğ1- 2a/13

ET. oğ1 (ÖTK 3588) > Çağ. oğ1 9b/12

-Düzleşme

Kelime köklerindeki yuvarlak ünlülerin düz duruma geçmesi olayı, düzleşmedir (Korkmaz, 1992: 50).

İncelenen metinde tespit edilen aşağıdaki örnekte, düzleşmenin /u/ > /a/ ses değişimi biçiminde olduğu görülür. Bu ses değişimini Ergin, açık olan ikinci veya genellikle son hecedeki /u/, /ü/ ünlülerinin /a/, /e/ye dönmesi olarak belirtir ve bunun Eski Türkçe ile yeni devreler arasında görüldüğünü söyler (Ergin, 2011: 82). Bununla ilgili örnek, aşağıdadır:

EU. tolu (EUTS 245) > Çağ. tola 28b/14

-Daralma

Benzeşme, daraltan ünsüzlerin tesirleri, /è/ > /i/ gibi ses değişmeleri ve benzer nedenler çerçevesinde; geniş ünlülerin dar ünlülere dönüşmesi (Eker, 2003: 236), daralma olarak isimlendirilir. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

ET yet- (ÖTK 5310) > Çağ. yèt- 4b/13

EU èki (EUTS 70) > Çağ. ikki 7a/3

ET tenġiz (EDPT 527) > Çağ. tinġiz 12b/1

İkizleşme

Bir kelimenin bir ünsüzünün art arda tekrar edilmesiyle oluşan ses olayı, (Ergin, 2011: 52) ikizleşmedir.

İkizleşmeye iki, yedi, otuz gibi sayı isimlerinde rastlanır (Eckmann, 2005: 41). Metindeki örnekler incelendiğinde, sayı isimleri dışındaki isimlerde de ikizleşme olayına rastlandığı görülmüştür. Çağatay Türkçesi için klasik olan; onu diğer tarihi Türk yazı dillerinden ayıran bu durumun örnekleri, incelenen son dönem Çağatay Türkçesi metninde de tespit edilmiştir. Bu örnekler, aşağıdadır:

ET yèti (EDPT 886) > Çağ. yette 2a/12

EU èki (EUTS 70) > Çağ. ikki 3a/4

ET neçe (EDPT 775) > Çağ. nèce 29a/4

Ünsüzlerde Düzenli Ses Olayları:

Ünsüz Değişmeleri

-Sızıcılışma

Patlayıcı ünsüzlerin sızıcı ya da akıcı ünsüzler biçimine girmesi (Eker, 2003: 247), sızıcılışma olarak isimlendirilir.

Çağatay Türkçesi döneminden önce bazen $k > h$ dönüşümü yaşanır (Eckmann, 2005: 39, 40). Bunun, incelenen metinde görülen örneği ise aşağıdadır:

EU yaqşı (EUTS 281) > Çağ. yaqşı 2b/09

İncelenen metinde tespit edilen diğer sızıcılışma örneği aşağıdadır:

Far. pül > Çağ. ful 3a/6

-Akıcılışma

Ses yolunda dar ya da kapalı biçimde oluşan patlayıcı veya sızıcı ünsüzlerin daha açık bir biçimde oluşmaları (Çakmak, 2016: 51); b, g, k gibi patlayıcı ünsüzlerin m, l, y, ğ gibi bol sesli akıcı ünsüzlere dönüşmesi, akıcılışmadır (Korkmaz, 1992: 6).

Eski Türkçede kelimelerin içlerinde ve sonlarında bulunan /d/; Karahanlı Türkçesinde /d/ye, Çağatay Türkçesinde de /y/ye dönüşür (Eckmann, 2005: 38). Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

KT adaq (DLT 131) > Çağ. ayak 3b/4

KT qağu (DLT 389) > Çağ. qaygu 13a/11

-Süreksizleşme

Akıcı ya da sızıcı ünsüzlerin patlayıcı ünsüzler biçimine girmesidir (Eker, 2003: 248). Bununla ilgili örnek, aşağıdadır:

EU iye (EUTS 101) > ege 29a/3

Ünlülerde Düzensiz Ses Olayları:

Ünlü Değişmeleri

Dudak Ünsüzleri Sebebiyle:

Dudak ünsüzlerinin etkisinden bahseden Eckmann, v ünsüzüyle biten fiillerden sonra yuvarlaklaşma olurken, isimlerden sonra olmadığını; ancak yine /v/ ünsüzü ile /av/ ikili ünlü içeren Arapça ve Farsça isimlerden sonra da yuvarlaklaşma olabileceğini belirtir (Eckmann, 2005: 33). Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

Far. ābādan > abdān > Çağ. obdān 13b/11

Eckmann ayrıca, Harezmi Türkçesinde, sadece /v/ veya /av/dan sonra değil, diğer dudak ünsüzleri sonrasında da yuvarlaklaşma görülebileceğini ve bu türden yuvarlaklaşmanın bazı izlerinin XV. yüzyılın ilk yarısında ünlülenen şairlerin eserlerine kadar devam ettiğini, söyler (Eckmann, 2005: 34). Ayrıca, dudak ünsüzleri öncesinde de yuvarlaklaşma olayı gerçekleşmiştir. Bunlarla ilgili örnekler, aşağıda verilmiştir:

ET. tapşır- (ÖTK 4600) > Çağ. tapşur- 19a/5

ET yımşak (EDPT 938) > Çağ. yumşak 8b/3

ET urışma (ÖTK 4993) > Çağ. uruş 17a/9

-Genişleme

Ünlü benzeşmeleri nedeniyle gerçekleşebilen fakat çoğunlukla nedensiz olan; dar ünlülerin ağız boşluğuna göre geniş ünlülere dönüşmesi (Eker, 2003: 236), genişleme olarak isimlendirilir. Bununla ilgili, metinde tespit edilen örnekler aşağıdadır:

ET yetti (ÖTK 5310) > Çağ. yette 2a/12⁹

EU. tolu (EUTS 245) > Çağ. tola 28b/14

ET idi (ÖTK 1373) > Çağ. ège 2b/13

Ünlü Türemesi

Alıntı kelimelerin son sesleri olan çift ünsüzler (Banguoğlu, 1990: 66), Türkçenin hece yapısına uydurulmak için bir ünlü türetilerek ikiye ayrılır (Banguoğlu, 1990: 54). Böylece, alıntı kelimelerde söyleyiş kolaylığı sağlanmış olur (Karaağaç, 2012: 142). Bu olay, ünlü türemesi olarak isimlendirilir. İncelenen metinde, ünlü türemesinin tespit edildiği örnekler, aşağıda verilmiştir:

Ar. mekr > Çağ. mekir 25b/8

Ar. ğayb > Çağ. ğāyib 3a/5

Hece Düşmesi

Bir kelimenin başka bir kelimeyle veya ekle birleşmesi durumunda ses veya hece kaybına uğraması, hece düşmesi olarak isimlendirilir. Bununla ilgili örnekler aşağıdadır:

ET anta oğ (EDPT 176) > Çağ. andağ 18b/6

ıda ber- > iyeber- > yiber- > Çağ. iber- 7b/10

Ünsüzlerde Düzensiz Ses Olayları:

Ünsüzlerde düzensiz ses olayları tanıklanamamıştır.

---

⁹ bk. Çakmak; alte, yette gibi sayıların ikinci hecelerindeki ünlülerinin Doğu Türkçesinin tüm tarihi dillerindeki yazılı eserlerinde dar yazıldığını, fakat Yeni Uygur Türkçesinin Çağatay Türkçesinden -Yeni Uygur Türkçesi, bu dilin devamı olarak görülüyor- ve Özbek Türkçesinden -Yeni Uygur Türkçesinin en yakın akrabası- bu sayıların son ünlülerini genişletmesi açısından ayrıldığını belirtmiştir (Çakmak, 2016: 43).

Yapısal Ses Olayları

Türkçenin eklemeli dil oluşundan ileri geldiği düşünülen, Türkçede kendinden var olduğu kabul edilen ses olayları, yapısal grup içinde değerlendirilir (Efendioğlu ve İşcan, 2010: 137). Yani burada, kelime çekimi sırasında oluşan ses olayları verilmiştir.

Bununla ilgili, incelenen metinde ünlü uyumu, ünsüz uyumu, sedasızlaşma, sedalılılaşma ses olayları tespit edilmiştir. Bunlar, aşağıda açıklanmıştır:

Ünlü Uyumları

Bir kelimenin ünlülerinin türlü açılardan birbirlerine uyduğu ses olayı (Ergin, 2011: 70), ünlü uyumu olarak tanımlanır. Bu uyum, genel Türkçenin de karakteristik özelliklerinden biridir ve ikiye ayrılır:

-Kalınlık-İncelik Uyumu

Kalınlık-incelik uyumu, Türkçe kelimelerin içerdiği ünlülerin ya tamamen kalın ya da tamamen ince olması esasına dayanmasıdır (Ergin, 2011: 70).

Kalınlık-incelik uyumu, Türkçenin hemen her döneminde sağlamdır. Fakat, bazı eklerin yapıları sebebiyle, bu uyum bazen bozulabilir. Son dönem Çağatay Türkçesinde de uyum dışı örnek, yok denecek kadar azdır. Bunlar, aşağıda verilmiştir.

işğa 3a/3

işka 9a/5

düşmenğa 17b/5

Alıntı kelimelere gelen ekler -kelimelerin ünlülerine dikkat edilmeksizin- genellikle kalın ünlülüdür (Eckmann, 2005: 28). Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

düşmenlerinġğa 8a/2

evvelkı 16a/2

şerikçilikdın 17a/1

Alıntı olmasına rağmen ince ünlülü ek alan kelimeler de bulunmuştur. Bunlar, aşağıda verilmiştir:

tarafıge 2a/8

şerikdin 7b/1

düşmenge 15a/12

-Düzlük-Yuvarlaklık

Türkçe kelimelerdeki yuvarlak ünlülere dar-yuvarlak veya düz-geniş ünlülerin gelmesi uyumudur (Ergin, 2011: 73). Genel olarak Çağatay Türkçesinde, tam yakalanamamıştır ve bu duruma örnek olarak pek çok ek verilmiştir (Eckmann, 2005: 30, 31, 32). Bu eklerden olup tespit edilen bazı örnekler, son dönem Çağatay Türkçesinde de uyumun tam olmadığını gösterir. Bunlar, aşağıda verilmiştir:

yüz keltürgey 3a/6

hased kılguçı 10b/12

Ünsüz Uyumları

Ünlü ya da tonlu ünsüz ile biten kelimelerin aldığı eklerin tonlu ve tonsuz ünsüzle sona eren kelimelerin de tonsuz ünsüzle başlayan ekler almalarıdır (Çakmak, 2016: 62). Uyumu bozan eklerin bazıları, uyum dahili ve harici örnekleriyle aşağıda verilmiştir:

+dIn eki:

āfetlerdin 13a/3

hūdādın 14a/5

sevdāgerlikdin 14a/1

barışdın 12b/6

+dA eki:

aldıda 23b/6

zamānda 6a/4

düşmenlikde 27a/3

+GA eki:

maḥkemege 17a/9

ağrıqğa 10b/1

kesbke 8a/3

qılmağqa 8b/2

-DI eki:

iberdi 111 7b/10

èrding 6b/13

-GAy eki:

bolğay 3b/4

keltürgey 17a/1

oqutğay 8a/6

tüşgey 24a/3

+çA eki:

murādingça 8a/1

küngäça 16b/4

nèççe 3b/13

Sedasızlaşma

Sedalı ünsüzlerin türlü fonetik sebeplerle sedasız biçimlere dönüştüğü (Eker, 2003: 245) ses olayı, sedasızlaşma olarak isimlendirilir. Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

ET **ķuruğ** (EDPT 653) > Çağ. **ķuruķ** 25a/4

Genel olarak Çağatay Türkçesinde, geniş zamanın olumsuz şeklinde /z/ > /s/ sedasızlaşması görülür (Argunşah, 2014: 95). İncelenen metinde de bu örneklerden tespit edilmiş ve aşağıda verilmiştir:

ķılmaz > Çağ. **ķılmas** 26a/8

bolmaz > Çağ. **bolmas** 11b/5

imez > Çağ. **imes** 8a/3

Sedalılaşma

Sedasız ünsüzlerin türlü fonetik sebeplerle sedalı biçimlere dönüştüğü (Eker, 2003: 245) ses olayı, sedalılaşmadır.

Genel olarak, Çağatay Türkçesinde kelime başı /t/ ünsüzleri korunmakla beraber; /d/'li kullanımlar da bulunur. Oğuz Türkçesinin etkisinden kaynaklanan bu durum sonucunda, pek çok kelimenin ikili kullanımını vardır (Argunşah, 2014: 94). Bununla ilgili, incelenen metinde tespit edilen örnekler aşağıda verilmiştir:

ET **tè-** (EDPT 433) > Çağ. **dè-** 2b/11

ET **til** (EUTS 239) > Çağ. **dil** 7a/5

2.3. Biçim Bilgisi

Bu başlık altında isim ve fiil çekimleri incelenecektir.

2.3.1. İsimler

İsimler dilde ya kök veya gövde olarak ya da çekimli şekilleri ile kullanılırlar. İsimlerin çekim ekleri çokluk eki, iyelik ekleri, aitlik eki, durum ekleri ve soru ekidir (Ergin 2000: 348 §). Yapılan çalışmada da bu sıra takip edilmiştir.

Çokluk Çekimi:

Çokluk, ismin belirttiği nesnenin birden fazla olduğunu gösterir. İsmi sadece bir nesneyi belirten esas ve normal biçimi olan teklige çokluk eki getirilerek oluşturulur (Ergin, 2011: 220). İsmi sayı bakımından ifadesi olan çokluk, belirli veya belirsiz biçimde bulunur. Türkçenin çokluğu ise belirsiz bir çokluktur (Ergin, 2011: 127, 128).

a. Genel Türkçede olduğu gibi Son Dönem Çağatay Türkçesinde de çokluk eki, +lAr biçimindedir.

manşibdārlar “rütbesi bulunanlar” 27a/13
uluğlar “ulular, yüceler” 5b/10
dostlarınġ “dost, arkadaş” 12b/4
işler “işler, meşkul olunan şey” 9a/7
kişiler “kişiler” 6a/3
menfaʿatler “yararlar” 26a/3

Çokluk eki diğer isim çekim eklerinde olduğu gibi kelimeler arasında ilişkiler kurmaz. Ancak kelimenin kendisindeki çokluğu ifade etmek için kullanılır. (Karaağaç, 2012: 325).

ularnıġ söziġe 8b/3
peygamberlerniġ rüġlarıġa 9a/10

b. Metinde Arapça çokluklar da tespit edilmiştir:

ʿazāyim “dualar, tılsımlar” 4a/13
ervāġ “ruhlar, canlar” 3b/8
evlād “çocuklar” 3a/7

esmā' "isimler" 27b/2

evrād "dualar, zikirler, ibadetler" 15b/10

müdār "dostlar" 5b/9

şeyāṭīn "şeytanlar" 4a/12

c. Arapça kırık çoklukların bazen Türkçe çokluk ekini aldığı kullanımlar da mevcuttur.

meşāyihlārdīn "şeyhler" 3b/8

ümerālārdīn "beyler" 12a/2

d. Arapça kelimelere +āt eki getirilerek yapılan çokluklar da bulunmuştur.

ḥayrāt "iyilikler, hayırlı işler" 9a/7

şalavāt "dualar" 3b/7

e. Metinde Farsça çokluklar tanıklanamamıştır.

İyelik Çekimi:

Nesnenin bir kişiye ya da bir başka nesneye bağlı ve ait oluşu, iyelik kavramına karşılık gelir (Karaağaç, 2012: 327). İyelik eki ise ismin belirttiği nesnenin kime veya neye âit olduğunu gösterir, sahipliği bildirir ve isimleri isimlere bağlar. Bu sebeple bu ek, hangi isme getirilmişse o isimle ilgi kuruyordur; yani ilgi kurduğu isme aittir. İyelik ekleri, ilgi kurulan isimlere ait sayılan şeyleri kişi olarak belirtir; bu ekler ben, sen, o ve biz, siz, onlar gibi kişilerin iyeliğini ifade eder (Korkmaz, 2009: 259).

Türkçede iyelik kavramı güçlüdür (Karaağaç, 2012: 327). Bu sebeple, Çağatay Türkçesinde de bir kişi zamirinin ilgi durumu, anlatımın kuvvetlendirilmesi veya farklılığın gösterilmesi için kullanılabilir (Eckmann, 2005: 63). Son Dönem Çağatay Türkçesinde de bu durumun örnekleriyle karşılaşılır:

sēnīng işler+(i)ng "Senin işlerin" 6b/12

sēnīng rızq+(i)ng "senin nimetin" 20a/8

ularnīng söz+i+ge "onların sözü" 8b/3

Aşağıdaki tabloda iyelik eklerinin Çağatay Türkçesindeki biçimleri verilmiştir. Koyu renkle yazılmış ekler, incelediğimiz metinde tanıklanamamıştır. Ayrıca bu ekleri tablo dışında açıklamak için başlık açılmamıştır. Tablodaki diğer ekler ise incelenen metinde tespit edilen şekilleridir:

Tablo 4

Çağatay Türkçesinde iyelik ekleri

	Teklik	Çokluk
1. Kişi	+m, +(I)m, +(U)m	+mIz, +(I)mIz, +(U)mIz, +(U)mUz
2. Kişi	+ng̃, +(I)ng̃, +(U)ng̃	+ng̃Iz, +(I)ng̃Iz, +(U)ng̃Iz, +(U)ng̃Uz
3. Kişi	+I, +sI	+lArI, +I

İyelik ekleri, ünlüyle biten kök ve gövdelere doğrudan eklenirken; ünsüzle bitenlere yardımcı ünlü getirilerek eklenir. 3.tekil şahıslarda ise +I ve +sI biçimlerinde kullanılır (Eckmann, 2005: 62).

Metinde tanıklanan örnekler aşağıdadır:

2. Tekil Kişi İyelik Eki:

a. Eski Türkçe döneminde +ng̃ şeklinde olan 2. teklik kişi iyelik eki (Ergin, 2011: 222), Son Dönem Çağatay Türkçesinde de aynı şekilde kullanılmıştır:

sırr +(i)ng̃ + nı “sır, saklanan” 12b/8

kimerse + ng̃ “kimse” 3b/13

tevekkül + (ü)ng̃ “iş Allah’a bırakıp kadere razı olma” 6a/2

işler + (i)ng̃ “meşkul olunan şey” 6a/2

3. Tekil Kişi İyelik Eki:

Eski Türkçe döneminde +I, +sI düz şekilli kullanılan 3. teklik kişi iyelik ekleri (Ergin, 2011: 222), Son Dönem Çağatay Türkçesinde de aynı şekilde kullanılmıştır. Ayrıca, iyelik

grubu ile isim tamlamalarında, tamlanan kısmın düzenli olarak 3. kişi iyelik ekini aldığı görülür (Eckmann, 2005: 63).

[onun] ferzend+i evlād+ı “onun çocuğu, çocukları” 3a/7

düşmeninġ mekir [ü] ħīle+si “düşmanın aldatması ve oyunu” 25b/8

āsmān eşikler + i “gökyüzünün kapıları” 15a/8

3. Çoğul Kişi İyelik Eki:

Eski Türkçe döneminden bu yana +IARİ şeklinde kullanılan 3. çokluk kişi iyelik ekleri (Ergin, 2011: 223), Çağatay Türkçesinde hem +IARİ hem +I, +SI şeklinde kullanılmıştır (Eckmann, 2005: 62). Son Dönem Çağatay Türkçesinde ise +I şeklinde kullanıldığı metinden tespit edilmiştir:

ularnıng söz+i+ge “onların sözüne” 8b/3

Durum Çekimi:

İsimlerin isimlerle, edatlarla veya fiillerle olan ilişkilerini belirlemekte kullanılan eklerdir. Her biri, farklı bir ilişkiyi gösterir. Bunlara eklerin getirilmesi, durum çekimini oluşturur ve bazen bunların eksiz kullanımları da söz konusudur (Ergin, 2011: 226). Ayrıca edatlarla ve bazen hem edatlarla hem eklerle de çekim yapılır (Karaağaç, 2012: 329).

Genel Türkçede olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de ismin kaç durumu olduğu konusunda ortak bir noktaya varılamamıştır. Genel Türkçede Korkmaz 8, Ergin 9, Banguoğlu 10, Karaağaç 13; Çağatay Türkçesinde Eckmann 9, Argunşah 9, Vural, vd. 10 durum çekimi olduğunu kabul eder.

Burada ise eklerle ve edatlarla yapılan çekimler şeklinde, Karaağaç 2012 esas alınarak toplamda on üç isim çekimi Son Dönem Çağatay Türkçesi üzerinden açıklanmıştır:

-Ekli Durum Çekimi:

Burada yalın durum, ilgi, belirtme, yaklaşma, bulunma, ayrılma, eşitlik ve sınırlandırma durumları değerlendirilmiştir. İncelenen metindeki şekilleri, aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 5

Çağatay Türkçesinde ekli durum çekimi ekleri

Durum Çekimi	Ekler
Yalın Durum	Ø
İlgi Durumu	+nIng, +Ing
Belirtme Durumu	Ø, +nI, +I
Yaklaşma Durumu	+GA, +KA, +A
Bulunma Durumu	+DA
Ayrılma Durumu	+DIn
Eşitlik Durumu	+çA
Sınırlandırma Durumu	+GAçA

Yalın Durum:

Yalın durum, genel Türkçede olduğu gibi eksizdir, ancak her eksiz yapı yalın durum değildir. Yalın durum Türkçede özne durumudur. Bu durum ekini almış kelime, herhangi bir durum ekini alamazken bununla beraber çokluk, iyelik, aitlik gibi ekleri alabilir (Durgut, 2004: 76, 77).

düşmenlerinġ ayaġınġda pāy-māl bolur “Düşmanların ayaġının altında kalır.” 3b/4

ħaħ ta’ ālā sēnġng nġghdārġngdur “Allah, senin koruyucudur.” 3a/2

bu fāl saġga ġazret-i ādem ‘aleyhi’s-selāmġng fālġdur “Sana gelen bu fal, Hazreti Adem'in falıdır.” 3a/1

İlgi Durumu:

İsmin başka bir isimle olan ilişkisini gösteren durumdur. İlgi durumu eki, bazen ekli bazen eksiz kullanılır (Karaaġaç, 2012: 334) ve bu ek, ismi fiile bağlamadığı için diġer durum

çekimlerinden ayrılır (Korkmaz, 2009: 268). Ayrıca bu durum ekini almış kelime, üzerine bildirme, soru ve aitlik eklerini de alabilir (Ergin, 2011: 231).

Eksiz İlgi Durumu Kullanımı:

Eckmann, ilgi durumu ekinin Çağatay Türkçesinde az kullanıldığını; özellikle şiirde, bu ekin sık sık düşürüldüğünü belirtmiştir (Eckmann, 2005: 65). İncelenen metinde de bu durumun eksiz kullanıldığı örnekler aşağıda verilmiştir:

ey fāl egesi “ey fal sahibi” 3b/1
ni‘ met kapuğusu “nimet kapısı” 15a/9
hac şevābını “hac sevabı” 21b/6

Ekli İlgi Durumu Kullanımı:

a. İlgi durumu eki olan +nİng̃, yuvarlak ünlülerden sonra bazen +nUng̃ şeklinde kullanılmıştır. (Eckmann, 2005: 64). Fakat metinde düz şekilli örnekler mevcuttur. Dolayısıyla, Son Dönem Çağatay Türkçesinde de yuvarlak ünlülü şekiller kullanılmamıştır:

hazret-i ibrahim ‘aleyhi’s-selām + nİng̃ falı “Hazreti İbrahim’in falı” 3b/2
da‘ vāger + niŋg̃ üstige “davacının üzeri” 12a/3

b. Çağatay Türkçesinde ekin Oğuz Türkçesi şekli olan +Ing̃, seyrek olarak kullanılmıştır (Argunşah, 2014: 122). Bu durum, Son Dönem Çağatay Türkçesinde de vardır; metinde tespit edilen örneği şudur:

oğrı alğan nemerseng̃ gümāndār + iŋg̃ kōlida “Hırsızın çalmış olduğu eşyanın geri gelmesini ummak...” 3b/11

Özellikle kişi zamirlerinin üzerine Son Dönem Çağatay Türkçesinde de +Ing̃ şekliyle getirilmiştir:

sēn + iŋg̃ rızqıŋg̃ “senin nimetin” 20a/8

c. İlgili durumu ilişkiyi ve sahipliği bildirerek yüklem görevinde kullanılır (Karaağaç, 2012: 335).

murād seniŋdür “İstediğin senindir.” 3a/4

Belirtme Durumu:

İsmin geçişli fiilin etkisi altında kalan durumudur (Ergin, 2011: 231). İsmin geçişli fiile bağlı olması ve hareketten etkilenmesi, onun nesne görevinde olduğunu gösterir (Karaağaç, 2012: 335). Bu nesne görevindeki kelime, ekli veya eklessiz olarak kullanılır.

Ekli Belirtme Durumu:

a. Çağatay Türkçesinde belirtme durumu eki olarak daha çok +nI kullanılmış ve genellikle isimlere getirilmiştir (Argunşah, 2014: 123). Son Dönem Çağatay Türkçesinde de bu kullanımın olduğu, metinde tespit edilen +nI ekli örneklerle gösterilmiştir:

cedelni “sert münakaşayı” 17a/9

ikki dünyā sa‘ ādetni “iki dünya mutluluğunu” 24a/1

yaḥşı yamanlıqnı “iyiliği kötülüğü” 2b/9

b. +nI ekinin birinci ve ikinci tekil kişi iyelik eklerinden sonra kullanıldığı (Argunşah, 2014: 123) örneklerin metinde mevcut oluşuyla, benzer durumun Son Dönem Çağatay Türkçesinde de söz konusu olduğu anlaşılmıştır:

sırr+ing+nı 4a/1

taled+ler+ing+ni 5a/10

c. Üçüncü tekil kişi iyelik eklerinden sonra az da olsa kullanılan +nI eki (Argunşah, 2014: 124), Son Dönem Çağatay Türkçesinde de kullanılmıştır. Metinde tespit edilen örnek:

dostluq rişte+si+ni 9a/4

d. Kelime, belirtme durumu ekini alarak kullanıldığında belirtili nesne görevinde olur (Karaağaç, 2012: 336).

fā'ideler+ni tola körür-sèn “Faydalarını çok görürsün.” 24b/8

Eksiz Belirtme Durumu:

Bu durumu alan kelime, eksiz kullanıldığında belirtisiz nesne olur (Karaağaç, 2012: 336).

yaḥşî yamanlıkni kitāb bille oḡup ma'lūm kılgıl “İyiliği ve kötülüğü kitap ile anla/anlamlandır.” 2b/9

yengi iş ibtida kılmakdın hūbdur “Yeni işi başlatmaktan iyidir.” 7b/2-3

Yaklaşma Durumu:

Fiilin isme yaklaştığını, yöneldiğini gösteren durumdur (Karaağaç, 2012: 338). Her zaman yaklaşma durumu eklerini alarak oluşur. Bildirme ve soru eklerini de alabilir (Ergin, 2011: 233).

a. Çağatay Türkçesinin yaklaşma durumu eki ünlülere ve sedalı ünsüzlere +GA, bazen de sedalı b ve d ünsüzlerine +KA şeklinde getirilmiştir (Eckmann, 2005: 66). Son Dönem Çağatay Türkçesinde de aynı kullanımların olduğunu gösteren örnekler, metinde tespit edilmiştir:

da' vā+**ga** 17b/5

kesb+**ke** 8a/3

mahkeme+ge 17a/9

b. Sedâsız ünsüzlere +KA, bazen de +GA şeklinde geldiği görülmüştür (Eckmann, 2005: 66):

ağrıq+**ka** 24a/11

şerîf+**ke** 2b/9

kılmak+ga 8b/2

c. İyelik eki almış sözcüklere +GA şeklinde de getirilmiştir (Eckmann, 2005: 66):

tarafı+ge 2a/8

kolunġga 3a/6

rūhlarıġa 9a/10

d. Zamanda ve mekânda yer-yön belirtmesi (Banguoġlu, 1990: 328), onun yer tamlayıcısı görevinde olduğunu gösterir.

kişi birle da^c vâlaşıp maġkeme+ge barmaġıl “Birisiyle davalı olup mahkemeye gitme.”
17a/9

ileġinġ+ge tola māl ġařıl bolur “Eleġine çok mal gelir.” 3a/5

ġarangġuluġdın ġıkıp bir yaruġluġ+ġa yeter-sen “Karanlıktan ġıkıp aydınlıġa erişirsin.”
11b/12

e. Yaklaşma durumu eki, bazen +a şeklinde de kullanılır. Bu Oġuz Türkçesi özellik, seyrek olmakla beraber isim tabanlarına getirilmiştir (Argunşah, 2014: 126):

tarık+a 8b/4

f. Çaġatay Türkçesinde ince ünlülü alıntı kelimelerin yaklaşma durumu ekini kalın ünlülü şekliyle alıp büyük ünlü uyumunu bozduġu (Argunşah, 2014: 126) örneklerin Son Dönem Çaġatay Türkçesinde de tespit edilmesi; bu durumun Oġuz Türkçesinden bir farkını ortaya koyar. Metinde tespit edilen örnekler ařaġıdadır:

düşmen+ġa 17b/5

şerikçilik+ġa 18a/12

eşik+ġa 3b/8

iş+ġa 9a/5

Bulunma Durumu:

Fiilin yapıldığı yer ve zaman, ismin bulunma durumudur (Karaağaç, 2012: 340).

a. Bu durum, her zaman, bulunma durumu eki olan +DA'yı alarak oluşur (Ergin, 2011: 234, 235). İncelenen metinde de ekin bu şekilde kullanıldığını gösteren örnekler aşağıdadır:

yıl+**da** “yılıda” 3b/5

taleb+**de** “istemede” 9a/12

içi+**de** “içinde” 16b/10

özün+**de** “kendinde” 4b/12

b. Bulunma durumu ayrıca; bildirme, soru ve aitlik eklerini alabilir (Ergin, 2011: 234, 235).

tüşmek+**de**+dür 17a/6

köngül+**de**+ki 13b/3

c. Bulunma durumunun zamanda ve mekânda yer-yön belirtiyor oluşu (Banguoğlu, 1990: 328), onun yer tamlayıcısı ve zarf görevinde olduğunu gösterir.

on ikki kün+**de** murādınġga yētip şād-mān bolur-sēn “On iki günde/gün içinde muradına erip sevinirsin.” 7a/3

ħudāy ta' ālāning' aldı+**da** maḡbūl bolġan “...Allah'ın önünde/huzurunda kabul edilen...” 23b/6

Ayrılma Durumu:

Ayrılma durumu, fiilin belirttiği devinimin kendisinden uzaklaştığını anlatmak için ismin bulunduğu durumdur (Karaağaç, 2012: 341).

a. Her zaman, ayrılma durumu ekini alarak oluşan (Karaağaç, 2012: 341) bu ekin, Son Dönem Çağatay Türkçesindeki kullanılışı +DIn şeklindedir:

każā+**din** “kötü olaydan” 3a/9

kün+**din** “günden” 14a/2

köngül+**leri+din** “gönüllerinden” 29a/5

b. Ayrılma durumu, zamanda ve mekânda yer-yön belirttiği için (Banguoğlu, 1990: 328), yer tamlayıcısı görevinde bulunur:

sefer+**din** yanmağıl “Yolculuktan dönme.” 24b/7

üç fâtiha-ı şerif üç ayete’l-kürsi üç süre-i ihlâş yette mertebe dürüd-ı şerif okup an+**din** bu du‘ â-yı fâl-i mübarekni okup könglideki murâd [u] maşşad hâcetlerni niyet kılip pâkîze levhning üstige taşlağaylar ol “Üç fatiha ... okuyarak **ondan sonra** bu mübarek fal duasını okuyarak ...” 2a/13

Eşitlik Durumu:

Eşitlik durumu, fiilin hangi yolla ve ne biçimde olduğunu veya yapıldığını, fiilin oluş veya yapılaş şeklini belirtmek için ismin girdiği durumdur (Karaağaç, 2012: 346).

a. Çağatay Türkçesinin az kullanılan eşitlik durumu eki +çA, hem benzerlik hem de sayılabilirlik açısından durum, zaman ve benzer eşitlikleri belirtir (Eckmann, 2005: 76). Bu ek, incelenen metinde de kullanılmıştır. Bunun tespit edilen örnekleri aşağıdadır:

bir nêççe kün+**çe** 17b/12

murâd+ing+**ça** 8a/1

b. Eşitlik durumu çekimine girmiş isimlerin sözlük değeri kazanmaya çok yakın olduğunun belirtilmesi (Banguoğlu, 1990: 330), bu ekin durum gösterme görevinin aşınarak kalıplaşmış kelimeler de oluşturduğunu (Korkmaz, 1995: 32) gösteren örnekler, incelenen metinde tespit edilmiştir:

an+**ça** “o kadar, öyle” 9a/8

mun+**ça** “bu kadar” 14b/9

nê+**çe** “kaç” 7b/3

Sınırlandırma Durumu:

Sınırlandırma durumu, fiilin belirttiği işi, devinimi yer ve zaman açısından sınırlandıran isimlerin içinde olduğu durumdur (Erdem Uçar, 2011: 430). Bu durum, fiilin zamanda ve yerde bittiği noktayı gösterir (Bodrogligeti, 2001: 51).

Bir devinimin neden olduğu sonuca veya amaca dikkat çekmek için eşitlik eki +çA, sık sık yönelme durumu eki +GA'dan sonra kullanılarak sınırlayıcılık oluşturur (Eckmann, 2005: 77).

Sınırlandırma durumu ekleri, vokallere ve sedalı konsonantlara +GAçA, sedasız konsonantlara +KAçA biçiminde gelerek vokal ve konsonant uyumları sağlar (Erdem Uçar, 2011: 440). Ekin Son Dönem Çağatay Türkçesinde de aynı şekilde kullanıldığını gösteren örnek, aşağıdadır:

on yette kün+ğaçA “On yedi güne kadar” 16b/4

-Edatlı Durum Çekimi:

Burada benzerlik, vasıta ve neden durumları değerlendirilmiştir. İncelenen metindeki şekilleri, aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 6

Çağatay Türkçesinde edatlı durum çekimi ekleri

Edatlı Durum Çekimi	
Benzerlik Durumu	dik
Vasıta Durumu	bille, birle, birlen
Neden Durumu	üçün

Benzerlik Durumu:

Fiilin gerçekleşme şeklinin başka fiile, nesnenin de başka nesneye benzediği belirtilirken; ismin girdiği durumdur ve edatlarla yapılır. Çağatay Türkçesinde kullanılan dik

edatı (Karaağaç, 2012: 351), çalışmaya konu olan metinde de kullanılmıştır. Tespit edilen örnekler, aşağıdadır:

şimāl **dik** uçarlık cānvar **dik** baht [u] devlet “Rüzgar ya da uçan canavar gibi hızlı...”
24a/4
kōngüldeki **dik** “Gönüldeki gibi...” 24a/10

Vasıta Durumu:

Vasıta durumu, fiilin bir nesnenin vasıtasıyla ve onun belirttiği zamanda yapıldığını göstermek amacıyla ismin girdiği durumdur (Karaağaç, 2012: 344).

Çağatay Türkçesinde +n, +In, +Un ekleri ve “bir” kelimesi ile +IA ekinin birleşmesiyle yeni bir edat ortaya çıkmıştır (Eckmann, 2005: 77). Sözü edilen edatın Son Dönem Çağatay Türkçesinde **bille**, **birle**, **birle** gibi şekilleri kullanılmıştır. Metinde tespit edilen örnekler, aşağıdadır:

kitāb **bille** “kitapla” 2b/9
tevekkülün**g** **birle** “kadere razı olmayla” 6a/2
özün**g** **billen** “kendinle” 9a/6

Neden Durumu:

Neden durumu, fiilin neden gerçekleştiği belirtilirken bu nedeni karşılayan ismin girdiği durumdur. Bu durum, Çağatay Türkçesinde **üçün** edatı kullanılarak oluşturulur (Karaağaç, 2012: 348). İncelenen Son Dönem Çağatay Türkçesi metninde neden durumuyla ilgili tespit edilen örnekler, aşağıda verilmiştir:

munın**g** **üçün** “bunun için” 2a/7
ağrı**ğ** **üçün** “ağrı için” 4b/9
hazret-i yusuf ‘aleyhi’s-selām **üçün** “Hazreti Yusuf için” 7a/10

Aitlik Çekimi:

İsmlere gelerek zamir ve sıfat yapan; bulunma, bağılılık ve aitlik görevlerinde bulunan +ki ekinin (Korkmaz, 1992: 6) oluşturduğu çekim, aitlik çekimidir.

Bulunma durumu ekinden sonra da kullanılabilen bu çekimin (Korkmaz, 2009: 264) incelenen metinde bu kullanımını gösteren örneği tespit edilmiştir:

köngl+i+de+**ki** murād [u] maḳşad “Gönlünden geçen istek...” 2b/1

Soru Çekimi:

İsimlerde soru çekimi tanıklanamamıştır.

2.3.2. Sıfatlar

Varlıkların nitelenmek ve belirli kılınmak amacıyla önüne aldığı isimler, sıfattır (Korkmaz, 2009: 333).

Çoğu, isim olarak kullanılabilir; fakat her isim, sıfat değildir. Çünkü *-mAk*, *-Iş*, *-Uş*; *-GI*, *-GU* gibi eklerle oluşturulan isimler, varlıkları nitelermeye ve belirtmeye uygun değildir (Ergin, 2011: 244, 245).

Sıfatlar işlevlerine ve anlamlarına göre nitelme ve belirtme olmak üzere iki; belirtme sıfatları da işaret, soru, belirsizlik ve sayı şeklinde dört bölüme ayrılır. Sayı sıfatları ise asıl, sıra, üleştirme, kesir ve topluluk şeklinde beş bölümde gruplanır. İncelediğimiz metinde ise sayı sıfatlarından yalnızca asıl sayı ve sıra sayı sıfatları tanıklanmış ve soru sıfatları tespit edilememiştir. Buna göre, metinde tespit edilen Son Dönem Çağatay Türkçesinin sıfatları şöyledir:

-Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları, varlıkları niteliklerine göre - *renk*, *biçim*, *boy*, *yapı*, *ağırlık vb.* - gösteren sıfatlardır. Bu grubun sıfatların çoğunluğunu oluşturduğu görülür.

Niteleme sıfatlarının işlevlerine bakıldığında hepsinin görevi varlıkları nitelemektir. Fakat bunlar, anlamlarına göre incelendiğinde ya yalnızca kalıcı isim olarak nesne niteliği ya da geçici isim olarak sıfat-fiil biçimi gösterir. Yani bunlar, tek başlarına iken isim; kelime grubu durumlarında iken sıfat-fiildirler (Ergin, 2011: 246, 247).

yaḥṣı evlāding mübārek bolup zen ferzend zendelerinġ tola bolur “İyi çocukların uğurlu olup kız veya erkek; çocukların çok olur.” 3b/9

saṅga beṣāredür kim saṅga **bir uluġ devlet** yüzlenip bir şād-mānlıġ bar “Sana müjdedir ki büyük bir saadet yüzlenip sana bir mutluluk var.” 5b/3

ķılġan yaḥṣı ‘amellerinġ ġudāġa maķbūl bolġandur “Allah’a iyi amaçla yapılmış işlerin kabuldür.” 19b/6-7

-Belirtme Sıfatları

Varlıkları belirli kılan isimler, belirtme sıfatlarıdır (Ergin, 2011: 247). Bunlar, belirtme görevinde oluş sebebiyle niteleme sıfatlarından ayrılırlar (Korkmaz, 2009: 385). Buna göre; varlıkların soru ya da belirsiz biçimleri, sayıları gösterilir ve yerleri belirtilir. *Sayı, işaret, belirsizlik* ve *soru* olmak üzere dört grupta toplanır (Korkmaz, 2009: 385).

Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları, varlıkların *miktar, sıra, üleştirme, birliktelik* gibi özellikleri açısından belirli kılındığı sıfatlardır (Korkmaz, 1992: 127). Bunlar, yanında başka isim olmadan kullanıldığında sayı ismi olurlar. İşlevlerine göre *asıl, sıra, üleştirme, kesir* ve *topluluk sayı sıfatları* şeklinde gruplanırlar (Ergin, 2011: 249).

Asıl Sayı Sıfatları

Varlıkların sayılarının belirtildiği (Korkmaz, 1992: 14) diğer sayı sıfatlarının ve isimlerinin yapıldığı grup, asıl sayı sıfatlarıdır. Tek kelime, sıfat tamlaması ya da sayı grubu biçimlerindedirler (Ergin, 2011: 249).

üç elif ۱۱۱ yene bir yüziğe üç ب ب ب yene bir yüziğe üç cim ج ج ج yene bir yüziğe üç dalmı tertib bergey (Üç elif harfi, yine bir yüzüne üç be harfi, yine bir yüzüne üç cim harfi, yine bir yüzüne üç dal harfini yerleştirecek.” 2a/10

on ikki künde murādınġga yētip şād-mān bolur-sēn “On iki günde muradına ererek mutlu olursun.” 7a/3

ikki cihānda şād-mān [u] mesrūr bolur-sēn “İki dünyada da sevinçli ve memnun olursun.” 3a/4

Sıra Sayı Sıfatları:

Sıra sayı sıfatları, sayı isimlerine gelen +Incl ekiyle oluşturulan ve sıra anlamı veren sıfattır (Korkmaz, 1992: 135).

1347nci yılında 29a/12

İşaret Sıfatları

Varlıkların işaret edilerek belirli kılınması olan işaret sıfatları (Korkmaz, 2009: 385), işletme eklerini almamış olan işaret zamirleridir. Bu sıfatlar dolayısıyla, bu zamirlerin teklik biçimleridir (Ergin, 2011: 247, 248).

... kim bu fāl saṅga ḥāzret-i ādem ‘aleyhi’s-selāmning fāludur “... ki bu fal, senin için/sana Hz. Adem'in falıdır.” 3a/1

bu niyet u maşlahatnı bir neççe kün qoyġıl “Bu niyet ve güvenilir işi bir çok gün devam ettir.” 25b/14

uşbu yılda bir sefer mübārek bolġay “Bu yıl içinde bir yolculuk uğurlu olacak.” 3b/5
ol levhning tört şarafıge ḥarf-i ebcedni tertib bergeyler “O levhanın dört tarafına ebced harfini yerleştirecekler.” 2a/8

Belirsizlik Sıfatları

Varlıkların görünür niteliklerini, özellikle sayılarını; belirli olmayacak bir biçimde gösteren isimler, belirsizlik sıfatıdır (Ergin, 2011: 254).

bir yıǵaç levḥ kılıp ol levḥning̃ dört tarafıge ḥarf-i ebcedni tertı̃b bergeyler “Bir ağaçtan levha yapıp o levhanın dört tarafına ebced harfini yerleştirecekler.” 2a/7

bir neççe kimersenḡ bar aldınḡda kiyinlerinḡde düşmenlik yetkürmeknı ḡahlaydur “Önünde arkanda düşmanlık yapmayı isteyen bir çok kimsen var.” 3b/13

ḡudāy ta‘ālā **ķamuḡ** düşmenlerni helāk kılır “Allah bütün düşmanlarını helak eder.” 4b/7

her kıydaḡ ḡācetlerinḡ revā bolur “Her ne tür ihtiyaçların varsa yerine gelir.” 4b/11

her ne murādınḡ bolsa maķşūdlarınḡḡa yeter-sen “Her ne muradın olursa olsun isteklerine erişirsin.” 4a/8

özge işlerinḡ bolsa yaḡşıdur inşā‘allāḡ “Başka işlerin varsa, Allah'ın izniyle iyi olur.” 5a/1

cem‘ işlerinḡ yaḡsılıḡḡa evrölüp ḡam [u] kıyḡudın ḡalāş bolur-sen inşā‘allāḡ “Tüm işlerin iyilikle evrilerek Allah'ın izniyle gam ve kaygıdan kurtulursun.” 6b/7

hemme işlerinḡ mübārek bolḡusıdur “Bütün işlerin hayırlı olacaktır.” 18b/8

ḡudāy ta‘ālā saḡḡa **tola** māl [u] ful berür “Allah sana çok mal ve para verir.” 19a/7

ķamuḡ türlük belā u kızādın u ḡam [u] kıyḡudın ḡalāş bolur-sen “Her türlü bela, kaza, gam ve kaygıdan kurtulursun.” 21a/9

her kıysı niyetdın bolsa yaḡşıdur “Herhangi bir niyettense, iyidir/hayırlıdır.” 28a/12

2.3.3. Zamirler

Varlıkların kendisiymiş gibi davranarak veya varlıkları göstererek karşılayan kelimeler, zamirdir (Ergin, 2011: 262, 263; Korkmaz, 2009: 399). Bunlar, varlıkların yerine davranıyor veya onları belirtiyor oluşları ile varlıkların direkt karşılandığı isim kökenli kelimelerden ayrılırlar. Bu yüzden zamirler, tek başlarına anlamsızdırlar. Ayrıca bunlar, diğer isimlere göre kelime yapımında daha az kullanılırlar ve yapım eklerini -çok kullanılan yapım eklerini dahi-sınırlı sayıda alırlar. Zamirler, iyelik eklerini *şu-su*, *bu-su* istisnaları dışında, çoğunlukla almazlar. Zamirlerin çekimlenirken değişen kökleri, en büyük farklarıdır (Ergin, 2011: 262-264).

Zamirler işlevlerine ve anlamlarına göre kişi, işaret, dönüşlülük, belirsizlik, soru ve bağlama olmak üzere altı bölümden oluşur. Son Dönem Çağatay Türkçesinin özelliklerini gösteren metinde ise yalnızca kişi, işaret ve dönüşlülük zamirleri tespit edilmiştir.

-Kişi Zamirleri

Kişi zamirleri, kişi isimlerinin yerine kullanılması ve varlıkların kişiler aracılığıyla gösterilmesi için bunların yerlerine kullanılan kelimelerdir. Varlıklar sırasıyla *konuşan, dinleyen ve adı geçen* olmak üzere üç kişi; bunların çokluk biçimleriyle beraber altı kişi olarak sınıflanır (Ergin, 2011: 265; Korkmaz, 2009: 405). Ve zamirler tüm dillerde *ben-biz: gönderici(ler), gösteren(ler); sen-siz: alıcı(lar), yorumlayan(lar); o-onlar: gönderi(ler), gösterge(ler)* şeklinde oluşan üçlü bağdan yola çıkılarak oluşturulmuştur (Karaağaç, 2012: 430).

Aşağıdaki tabloda Çağatay Türkçesindeki kişi zamirlerinin durum ekleriyle çekimli şekillerine yer verilmiştir. Bunlardan koyu renkle yazılmış olanlar metinde tanımlanmamıştır. Ayrıca bu şekilleri tablo dışında açıklamak için başlık da açılmamıştır. Tablodaki diğer şekiller ise incelenen metne ait şekillerdir:

Tablo 7

Çağatay Türkçesinde kişi zamirleri

	mèn	sèn	ul/an	biz	siz	ular
Yalın	mèn	sèn	ul	biz	siz	ular
Yönelme	manga	saŋga	anga	bizge	sizge	ularğa
Belirtme	mèni	sèni	anı	bizni	sizni	alarmı
Bulunma	mènde	sènde	anda	bizde	sizde	ularda
Ayrılma	mèndin	sèndin	anıŋdın andın	bizdin	sizdin	ulardın
İlgi	mèniŋ, mèniŋ	sèniŋ seniŋ	anıŋdın	biz(n)iŋ	siz(n)iŋ	ularniŋ

İkinci Teklik Kişi Zamiri:

İkinci teklik kişi zamiri, Çağatay Türkçesinde sèn şeklindedir.

Yalın durumdaki ikinci teklik kişi zamiri klasik öncesi dönemde sen, klasik dönemde sin şeklinde bulunurken (Kocasavaş, 2004: 185); incelenen metinde her iki şekilde de karşımıza

çıkmiştir. Fakat, şekilde birlik maksadıyla; ikinci tekil kişi zamiri, sèn şeklinde belirtilmiştir. Bunun örnekleri, aşağıda verilmiştir:

saṅga “sana” 3a/2

sèni “seni” 8b/2

sèniṅ “senin” 6b/12

sèn “sen” 6b/2

Üçüncü Teklik Kişi Zamiri:

Üçüncü teklik kişi zamiri için incelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir ve aşağıda verilmiştir: Buna göre; Çağatay Türkçesinin üçüncü teklik kişi zamiri ‘ol’un (Kocasavaş, 2004: 265), ilgi durumu şekli ‘anıṅ’ (Kocasavaş, 2004: 276) ve ayrılma durumu şekli ‘andın’ (Kocasavaş, 2004: 329) ile birleşmesiyle karşımıza çıkan bir örnektir:

anıṅdın 9a/4, 22b/9

Üçüncü Çokluk Kişi Zamiri:

Üçüncü kişileri karşılayan kişi zamirleri olmadığı için bunların yerlerine Çağatay Türkçesinde *ol* işaret zamiri kullanılır (Eckmann, 2005: 84). Fakat; üçüncü çokluk kişi zamiri, incelenen metinde Klasik Çağatay Türkçesinde olduğu gibi olar değil, Uygur Türkçesinde olduğu gibi ular şeklindedir (Yazıcı Ersoy, 2007: 382). Bununla ilgili örnekler, aşağıdadır:

ular “onlar” 8a/12

ularınıṅ “onların” 8b/3

-İşaret Zamirleri

Varlıkların işaret edilerek, gösterilerek yerlerine kullanılan kelimeler, işaret zamirleridir (Ergin, 2011: 273; Korkmaz, 1992: 91). Varlıklar, içinde buldukları yerlere göre gösterilirler (Ergin, 2011: 273).

Aşağıdaki tabloda Çağatay Türkçesindeki işaret zamirlerinin durum ekleriyle çekimli şekillerine yer verilmiştir. Bunlardan koyu renkle yazılmış olanlar metinde tanıklanmamıştır. Ayrıca bu şekilleri tablo dışında açıklamak için başlık da açılmamıştır. Tablodaki diğer şekiller ise incelenen metne aittir:

Tablo 8

Çağatay Türkçesinde işaret zamirleri

	bu	uş/şu	ol/an	bular	şular	ular/alar
Yalın	bu	uş/şu	ol	bular	şular	alar
Yönelme	munġa		oraġa	bularġa		alarġa
Belirtme	munı		anı	bularnı		alarnı
Bulunma	munda		anda	bularda		alarda
Ayrılma	mundın		andın	bulardın		alardın
İlgi	munıng	şunıng	anıng	bularnıng	şularnıng	alarnıng

Birinci Teklik İşaret Zamiri:

Kişi isimlerinden önce gelen *bu*, belirtici işlevde kullanılır (Eckmann, 2005: 85).

munıng “bunun” 2a/7

Üçüncü Teklik İşaret Zamiri:

Kişi isimlerinden önce gelerek belirtici işlevde kullanılan *ol*, üçüncü kişilerde kişi zamiri yerine kullanılır (Eckmann, 2005: 85).

oraġa “oraya” 22b/7

Ol zamirinin ilgi durumunun *anı* şeklinde kullanıldığı da olur (Eckmann, 2005: 85).

anı kılğıl “Onu yap/yerine getir.” 7a/1

andın “ondan” 2a/11, 2a/13

-DönüŖlülük Zamirleri

Gösterme ve anlam bakımından kiŖi zamirlerine göre daha güçlü olan ve *öz, asıl* anlamlarındaki isimlerin iyelik eki almıŖ Ŗekilleri, dönüŖlülük zamirleridir (Ergin, 2011: 272).

Çağatay Türkçesinde öz “öz, kendi” kelimesi + iyelik eklerinin birleŖimi Ŗeklinde kullanılır (Eckmann, 2005: 86. İncelenen metinde de aynı Ŗekilde kullanılmıŖtır ve tespit edilen örnekler, aŖağıda teklik ve çokluk dönüŖlülük zamirleri açıklanırken verilmiŖtir.

AŖağıdaki tabloda incelenen Son Dönem Çağatay Türkçesi metnine ait dönüŖlülük zamirlerinin durum eklerine göre çekimleniŖlerine yer verilmiŖtir:

Tablo 9

Çağatay Türkçesinde dönüŖlülük zamirleri

	özüm	özünġ/özünġ	özi	özümüz	özünġiz/özünġiz	özleri/özler
Yalın		özünġ				
Yönelme			öz			
Belirtme		özünġni				
Bulunma		özünde				
Ayrılma						
İlgi						

İkinci Teklik DönüŖlülük Zamiri:

özünde “kendinde” 4b/12

özünġ “kendin” 13a/6

özünġni “kendini” 19a/5

Üçüncü Teklik DönüŖlülük Zamiri:

emānet öz cāyığa karar tapar “Can, kendi mekanını bulur.” 24b/11

2.3.4. Zarflar

Yer-yön, zaman, durum ve nicelik gibi açılardan etki ederek; sıfatların, sıfat-fiillerin, fiillerin ya da işlevine göre zarf olan kelimelerin anlamlarını daha belirgin kılan veya sınırlandıran kelimeler, zarftır (Korkmaz, 1992: 178).

Çoğu zarfın zarf-fiillerden, zamirlerden veya kalıplaşmış isim durum eklerinden oluşması, bunların özel eklere ihtiyaç duyulmadan oluşturulduğunu gösterir. Bunlara ek olarak, pek çok Arapça ve Farsça kelime de zarf şeklinde kullanılır (Eckmann, 2005: 89).

Zarflar işlevlerine ve anlamlarına göre yer-yön, zaman, azlık-çokluk, durum ve soru olmak üzere beş bölüme ayrılır. Metinde ise yalnızca zaman, azlık-çokluk ve durum zarflarının örnekleri bulunmuştur. Bunlar, aşağıdaki gibidir:

-Zaman Zarfları

Ne zaman, ne vakit gibi sorulara yanıt vererek oluş ve kılışın zaman açısından yerlerini gösteren (Banguoğlu, 1990: 374); fiillerin, zarf-fiillerin, sıfat-fiillerin anlamlarını zamana göre belirli, sınırlı ve değişmez kılan isimler, zaman zarflarıdır (Korkmaz, 2009: 495).

bir nêççe kişiler bar saŋga körünalmas **hemîşe** hâsed kıılır “Bir çok kişi sana görünmeden, her zaman seni kıskanır.” 6a/3

sênîng düşmenlerîng toladur saŋga körünmes **hemîşe** sênîng kaçdıngdadur “Her zaman sana kasteden gizli düşmanların çoktur.” 20a/6

-Azlık Çokluk Zarfları

Azlık-çokluk, miktar ve derece gibi özelliklerin gösterildiği isimler, azlık-çokluk zarflarıdır. Bunlar, diğer zarflarla kıyaslandığında isim şeklinde bir işlev göstermezler, tek başlarına anlamları yoktur, edat gibidirler. Bu zarflar, sıfat ve zarflardan önce getirilebilirler; bunlar, öncesinde geldiği sıfat ve zarfların az ya da çok olması açısından durumlarını gösterirler (Ergin, 2011: 262).

dürüd-ı şerîfni **tola** oğul tapar-sên “Kutsal duaları çok oku, dileğın gerçekteşir; onu bulursun.” 3a/11

h̄vāce ‘aleyhi’ş-şalavātü ve’s-selāmğa şalavāt **tola** aytğıl “Hoca’ya salavatı çok yolla.” 3b/7

tola hayrāt işler naşib bolur “Çok hayırlar, işler nasip olur.” 9a/7

bir nêççe kün şabr kıl “Daha çok sabret.” 17a/9-10

-Durum Zarfları

Oluş veya kılışın nasıl oluştuğunu (Banguoğlu, 1990: 374), nasıl yapıldığını, ne durumda olduğunu, niteliğini gösteren isimlerdir (Korkmaz, 2009: 499).

h̄udāy ta‘ ālā saŋga **şundağ** bereket bergeyki bir dāneğa miŋ dāne bolğay “Allah sana şöyle bereket verecek ki: Bir taneye bin tane olacak.” 3b/3

şerikdin kesbdin **ança** fā’ide yok dik turur “Ortaktan, çalışıp kazanmadan o kadar fayda yok gibi durur.” 9a/8

h̄azret-i imām ca‘ fer-i şādık razīya’llāhu ‘anhdın **andağ** naql kılıpdur “Hazreti İmam Caferi Sadık’tan -Allah ondan razı olsun- o şekilde nakletmiştir.” 18b/6

hiç gam [u] kayğı kılmağıl “Hiç gamlanma, kaygılanma.” 19a/4

hoş haber bolur “İyi haber gelir.” 21b/8

2.3.5. Fiiller

Olumlu ya da olumsuz olacak şekilde; kılış, oluş veya durum belirten kelimelerdir (Korkmaz, 1992: 61).

-Fiillerde Çekim

Zaman eklerinin, teklik ve çokluk kişi ekleri gibi eklerin cümlede yüklem görevinde bulunan fiille ya da isim soylu kelimelerle etkileşim durumunda oluşu, fiil çekimidir.

Fiile çekim eklerinin eklenmesiyle kip, zaman, kişi, sayı açısından anlam yüklenmiş olur ve böylece; bitmiş fiil kavramı oluşturulur. Bitmiş fiiller, dilde yargıya bağlı anlatımı sağlar. Yargı için ise kip, zaman ve kişi olmalıdır (Barutçu Özönder, 1999: 61).

-Kişi Ekleri

Kişi ekleri, çekimli fiillerdeki öznenin kişisini gösterir (Eckmann, 2005: 112); Kip ve zaman ekleri dışında fiilin kişi eklerini ve sayı öğelerini gösterir. Bu ekler, genel Türkçede zamir kökenli, iyelik kökenli ve emir çekimi olmak üzere üçe ayrılır (Karaağaç, 2012: 355). Kişi eklerini incelenen metinde de üçe ayırarak açıkladık:

I. Tip (Zamir Kökenli) Kişi Ekleri

Metinde öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, şimdiki zaman, ve -GAy ekli gelecek zamanda zamir kökenli kişi ekleri kullanılmıştır.

Aşağıdaki tabloda Çağatay Türkçesindeki I. tip kişi eklerine yer verilmiştir. Bunlardan koyu renkle yazılmış olanlar, metinde tanıklanmamıştır. Diğerleri ise incelenen metne ait şekillerdir:

Tablo 10

Çağatay Türkçesinde I. tip kişi ekleri

	Teklik	Çokluk
1.	-mèn	-mIz
2.	-sèn	-sIz, -sIzlAr
3.	-Ø	-Ø, -lAr

II. Tip (İyelik Kökenli) Kişi Ekleri

Metinde görülen geçmiş zaman, -GU ekli gelecek zaman ve şart kipinde iyelik kökenli kişi ekleri kullanılmıştır.

Aşağıdaki tabloda Çağatay Türkçesindeki II. tip kişi eklerine yer verilmiştir. Bunlardan koyu renkle yazılmış olanlar metinde tanıklanmamıştır. Diğerleri ise incelenen metne ait şekillerdir:

Tablo 11

Çağatay Türkçesinde II. tip kişi ekleri

	Teklik	Çokluk
1.	-m	-K
2.	-ng̃	-ng̃Iz, -ng̃IAr
3.	-Ø	-Ø, -lAr

III. Tip (Emir Kipi) Kişi Ekleri

Metinde emir kipinde kullanılan muhtelif kişi ekleri, emir kipi kişi ekleridir.

Aşağıdaki tabloda Çağatay Türkçesindeki III. tip kişi eklerine yer verilmiştir. Bunlardan koyu renkle yazılmış olanlar metinde tanıklanmamıştır. Diğerleri ise incelenen metne ait şekillerdir:

Tablo 12

Çağatay Türkçesinde III. tip kişi ekleri

	Teklik	Çokluk
1.	-(A)y, -(A)yIn, -(A)yIm	-(A)IIm, -(A)IIk
2.	-Ø, -GI, -Kıl, -GIIn, KIIn, -GAy	-(I)ng̃, -(I)ng̃IAr, -ng̃Izlar
3.	-sUn, -dék	-sUnlAr, -dékler

-Kip ve Zaman

Zaman, varlığın genelden özele her hareketine kadar olan varlıktaki değişikliktir (Karaağaç, 2012: 359). Kılış ya da oluş, zaman parçası içerisinde geçer (Banguoğlu, 1990: 441). Fiilin yapılış biçimi ise kip kavramına karşılık gelir.

Genel Türkçede bildirme ve tasarlama olmak üzere ikiye ayrılan kipler; çalışmaya konu olan metinden yola çıkılarak aynı şekilde ikiye ayrılmıştır. Zaman ise bildirme kipleri içerisinde yerini almıştır.

Basit Çekimler

Basit çekimler, bildirme ve tasarlama kipleri olmak üzere iki bölüme ayrılarak incelenmiştir:

Bildirme Kipleri

İncelenen metinde bildirme kipleri; geçmiş, geniş, şimdiki ve gelecek zaman olmak üzere dört bölüme ayrılarak incelenmiştir:

1. Geçmiş Zaman

-Görülen Geçmiş Zaman

Geçmişte ve konuşanın gözü, bilgisi, şuurunu önünde gerçekleşen hareket (Ergin, 2011: 298), görülen geçmiş zamanı anlatır.

Çağatay Türkçesinde fiile -DI/-DU + iyelik kökenli kişi eklerinin getirilmesiye (Argunşah, 2014: 162) oluşturulan yapı, Son Dönem Çağatay Türkçesinde -di şeklinde tanıklanmıştır. Bunun metinde tespit edilen tek örneği, aşağıda verilmiştir:

ħudāy ta‘ālā ħazret-i mūsā ‘aleyhi’s-selāmğa uluğ peygamberlik berip tevrāt atlıķ kitābnı iber-**di** “Allah, Hazreti Musa’ya yüce peygamberlik görevi vererek Tevrat isimli kitabı gönder-**di**.” 7b/10

-Öğrenilen Geçmiş Zaman

Geçmişte gerçekleşen, fakat konuşanın gözü, bilgisi, şuurunu önünde gerçekleşmeyen hareket (Ergin, 2011: 300), öğrenilen geçmiş zamanı anlatır.

Öğrenilen geçmiş zaman için incelenen metinde üç ayrı yapı kullanılmıştır:

a. -pDÜr, -p turur

-pDÜr/-p turur ekli öğrenilen geçmiş zaman, etkisi şu anda devam eden tamamlanmış bir harekete işaret eder. Bu zaman, şu anı da belirttiğinden şimdiki zaman içerisinde sık bir biçimde değerlendirilir. Fiile Çağatay Türkçesinde -p zarf-fiili + -Dur, -Durur + kişi eki eklenerek oluşturulur (Eckmann, 2005: 129). İncelenen metinde ise -p + DÜr, turur + kişi eki örnekleri, tespit edilmiştir:

bu yıl sên her ne niyet kılgan êrseng̃ şabr kııl u ba‘zı işlerinġ tarlıķ **bolup turur-sên** 6b/2
hudāy ta‘ālāġa tevekkül kıılıp hâcetlerinġni taleb **kılıptur** “Allah'a kadere bırakarak Allah'tan ihtiyaçlarını istemiş.” 16a/10

hudāy ta‘ālā saġga tola düşmenlerninġ üstige nuşret **beripdür** “Allah, düşmanlarına üstün gel diye, sana yardım etmiş.” 24b/4

ey fāl êgesi bu fāl saġga kelipdür saġga bir düşvarlıķ ġam [u] kayġu **körünüp turur** 25a/12

hâzret-i dānyāl ‘aleyhi’s-selām **aytıpdurlar** kim ... “Hazreti Danyal **söylemiştir** ki...” 3a/8

bu fāl saġga **kelipdür** “Bu fal sana gelmiş.” 28b/4

b. -ġandur

-ġandur ekli öğrenilen geçmiş zaman, etkisi devam ediyor olup tamamlanmamış ve dolaylı yoldan öğrenilmiş hareketi belirtir. Fiile Çağatay Türkçesinde -GAN sıfat fiili + kişi ekinin -üçüncü kişilerde +DÜr(Ur)- eklenmesiyle (Eckmann, 2005: 124, 125) oluşturulur. İncelenen metinde de -ġandur ekinin kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir:

nūh ‘aleyhi’s-selām du‘ā kıılıp kavm-i düşmenleri helāk **bolġandur** “Nūh Aleyhisselām dua edince düşman kavimleri mahvolmuştur.” 4b/7

kılgan yaġşı ‘amellerinġ hudāġa maġbül bolġandur “Allah’a iyi amaçla yapılmış işlerin kabul olmuştur.” 19b/6-7

c. -miş

-miş’li öğrenilen geçmiş zaman, dolaylı yoldan haberdar olunan; kişinin başkalarından ya da başka yollarla edindiği olma ve yapmaları belirtir. Fiile -miş + kişi ekinin getirilmesiyle oluşturulan ve daha çok Azerbaycan Türkçesi şiiirinde kullanılan (Eckmann, 2005: 122) yapı, incelenen metinde tek bir örnekte tespit edilmiştir. Buna göre, incelenen metne seyrek de olsa Oğuz Türkçesinin hakim olduğu görülür.

uluğ akip turgan deryağa ya tingizke **taşlamışsın** “Ulu akıp duran deryaya ya da denize atmışsın.” 12b/2

2. Geniş Zaman

Geniş zamanda, fiilin karşıladığı oluş ve kılış her zaman yapılır veya yapılacaktır (Korkmaz, 1992: 69). Bu zaman, özel bir zamana karşılık gelmez; belirsizdir (Eckmann, 2005: 120).

Çağatay Türkçesinde geniş zaman, fiile -Ar, -Ur ekleri + kişi eklerinin getirilmesiyle (Vural vd., 2006: 52) oluşturulmuştur ve bunlar, incelenen metinde de aynı şekilde kullanılmıştır. Metinde tespit edilen örnekler, aşağıdadır:

küllî murâdınġga **yeter-sên** inşâ ’allâh “Tüm isteklerine Allah’ın izniyle **erişirsin.**” 24a/13
fâ’idelerni tola **körür-sên** “Yararlarını çok **görürsün.**” 24b/8

uluğlardın dost mihrbânlık **körür-sên** “Ulu kişilerden dostluk ve merhamet **görürsün.**”
24a/8

inşâ ’allâh şifâ **tapar** “Allah’ın izniyle şifa **bulur.**” 4b/1

yaman düşmenlerinġ şerridin ġudâ imîn **kılır** “Kötü düşmanların kötülüğünden Allah **korur.**” 23a/5

inşâ ’allâh şifâ **taparlar** “Allah’ın izniyle şifa **bulurlar.**” 21b/9

bu künlerde ġâcet [ü] ümîdlerinġ revâ **bolmas** “Bu günlerde ihtiyaçların ve ümitlerin uygun **olmazlar.**” 11b/5

anınġdın vefâ **körmes-sên** “Ondan **hayır görmezsin.**” 22b/9

yoğ bolġan **tapılmas** “Yok olan **bulunmaz.**” 12b/9

ġâ’ib **kelmes** “Kayıp **gelmez.**” 11a/3-4

kāhil namāz **bolmay** “Uyuşuk/uyuşukken namaz **olmaz.**” 16a/11

3. Şimdiki Zaman

Çağatay Türkçesinde -A ve -y zarf-fiillerinin -dUr ekini ve I. tip kişi eklerini almış şekli, fiile eklenerek oluşturulur (Eckmann, 2005: 127). Son Dönem Çağatay Türkçesinde de aynı yapının kullanıldığı; buna ek olarak -e + I. tip kişi eki yapısının da kullanıldığı, metindeki örneklerden tespit edilmiştir:

a. -edür, -ydur

turğān-dik qolunğdın bir nemeŕse yoğ bolmaq oğrı qaraqçı almağ yetimekke delil
qıladur 25a/14

bir neççe kimerseng bar aldınğda kiyinleringde düşmenlik yetkürmekni **h’ahlaydur**
“Önünde arkada bir çok kimsen var; düşmanlık yapmayı **istiyor.**” 4a/1

b. -e + Birinci Tip Kişi Eki

sēn tola kişilerge dostluğ **yetküze-sēn** “Sen çok kişiyle dostluğu istenen seviyeye
getiriyorsun.” 8a/12

qolunğdın bir nemeŕse yoğ bolmaq oğrı qaraqçı almağ yetimekke **delil qıladur** “Elinden
bir şeyin yok olmasına, hırsız ve uğursuzun çalmasına veya kaybolmasına **delil oluyor.**” 25a/13-
14

4. Gelecek Zaman

Gelecek zamanda, fiilin karşıladığı hareket, geleceğe bağlıdır (Korkmaz, 1992: 66)
Çağatay Türkçesinde fiile -GAy, -KAY + I. tip kişi ekleri eklenerek istek ve -GU + II. tip kişi
ekleri + -dUr, -turur eklenerek kesinlik belirten gelecek zaman şekilleri oluşturulur (Vural vd.,
2006: 53, 54).

Son Dönem Çağatay Türkçesinde ise -GAy ve -ğū + II. tip kişi ekleri + -dur kalıplarının
kullanıldığı metindeki örneklerden tespit edilmiştir:

a. -GAy

ḳaranġudın ḳutulup uzun ‘ömr **körgey-sên** “Karanlıktan kurtularak uzun ömür göreceksin.” 13b/2

emānet ḥaḳ cāyığa **tüşgey** “Ruhun Hakk'a teslim **olacak.**” 24a/3

ḥudāy ta‘ālā saṅga şundaġ bereket **bergeyki** bir dāneġa miṅ dāne **bolġay** “Allah sana şu kadar bereket verecek ki: Bir taneye bin tane **olacak.**” 3b/4

müşkil işlerinġ **āsān bolġay** “Zor işlerin **kolaylaşacaklar.**” 24a/3

b. -ġu + 2. tip iyelik eki + -dur

pişimān **ḳılġungdur** “Pişman **edecek.**” 26a/9

ni‘met [ü] rızķinġ tola **bolġusıdur** “Nimet ve rızķın çok olacak.” 10b/3

ni‘met [ü] ma‘išetlerinġ rızķlarınġ kenġerü **bolġusıdur** “Nimet ve yiyecek içeceklerin, rızķların daha da **genişleyecek.**” 13b/10

müşkil işlerinġ ḥāşıl bolġusı “Zor işlerin gerçekleşecek.” 21b/5

Tasarlama Kipleri

İncelenen metinde tasarlama kipleri; emir, şart, istek ve gereklilik kipi olmak üzere dört bölüme ayrılarak incelenmiştir:

1. Emir Kipi

Emir kipinde tasarlanan ve yapılması istenen iş, emir veya dilek şeklinde belirtilir. Ve bu kipte zaman ve kişi kavramı aynı ekle verilir (Korkmaz, 1992: 54).

Daha çok, emir kipi olarak kabul edilen bu kipte, 1. kişiler veya hem 1. hem 2. kişiler istek kipi olarak da gösterilir. Ya da tamamen emir-istek kipi diye kabul edilen bu kip; aslında hem emir hem de istek kipi görevinde bulunur. Emir kipinin kişi eklerinden ayrı bir kip eki olmadığı için bu çok görevli durum oluşmuştur (2006: 770).

Burada, doğrudan doğruya verilen emirler, ikinci kişilere; doğrudan olmayanlar ise üçüncü kişilere yöneliktir (Bodroglıgeti, 2001: 175).

Emir kipi, fiile muhtelif kişi ekleri getirilerek oluşturulur. Çağatay Türkçesinde ikinci teklik kişide eksiz ya da -GII, -Gın, -KıI, -Kın; nc teklik kişide -sUn, -dk; ikinci okluk kişide -nġ, -Xnġ, -XnġXz, -nġIAr vb.; nc okluk kişide -sUnIAr, -dkler ekleri kullanılır (Eckmann, 2005: 113). İncelenen metinde ise ikinci tekil kişide -GII ve -GAy eklerinin kullanıldığı örnekler metinde tespit edilmiştir:

a. -GII

Eski Türkçeden bu yana kullanılan kuvvetlendirme ekidir (akmak, 2016: 100).

her ne niyet kılıp rdinġ kılġıl terk **etmegil sen** “Her neye niyet dilersen dile, terk etme.”
11b/11-12

bu mařlařatlerinġni boz**maġıl** “Bu güvenilir işlerini bozma.” 12a/1

2. şart Kipi

Oluş ve kılış; şart ile niyet, dilek ve istek görevleriyle belirtilir (Erdem Uçar, 2016a: 151).

Çağatay Türkçesinde fiile getirilen -sA + II. tip kişi ekleri ile yapılan (Vural vd., 2006: 59) kipin Son Dönem Çağatay Türkçesinde de aynı şekilde oluşturulduğu metindeki örneklerden tespit edilmiştir. Çoğu örnekte fiilden önce “eger” edatının geldiği grlmştir:

-sA

eger yans**anġ** pişimn bolur-sn “Yans**an**, pişman olursun.” 24b/8

her kaydaġ řikķa ķadem ķoys**alar** yaşı evldinġ mbrek bolup zen ferzend zendelerinġ tola bolur “Her ne tür kapı girişine ayak bass**alar**, iyi çocukların hayırlı olarak -kız ya da erkek- çoğalır.” 3b/9

eger dřmenlerinġdin su ’l bolsa elbette glib kelür-sn “Düşmanların sana soru sorsa, kesinlikle bilirsin” 4a/6

eger şabr kılmas**anġ** bir bel gam ķayġuęa mbtel bolursın “Eğer sabretmezsen, bir belaya, gama ve kayġıya düşersin.” 26a/8

bu yıl s n her ne niyet kılġan  rsenġ sabr kıl “Bu yıl her ne niyet etmiŐsen, sabret.” 6b/2

3. İstek Kipi

İstek, niyet, arzu gibi kavramların fiile verilmesi, istek kipidir (Korkmaz, 1992: 90). Hareket veya durum; istenen, gerçekleşmesi umulan, yaklaşık olarak deġerlendirilendir (Bodrogligeti, 2001: 196).

aġatay Türkçesinde teklik -Ay, -AyIn, -AyIm ve okluk -All, -Allnġ, -Allm olmak üzere, yalnızca birinci kiŐilerle yapılır (Eckmann, 2005: 114). Gelecek ve geniş zamanda kullanılan -GAy ekinin istek kipi görevinde kullanılması (akmak, 2016: 101) gibi bir kullanım, incelenen metinde tespit edilmiştir ve bunun örnekleri, aŐaġıda verilmiştir:

-GAy

hoş haber *bolġay* inşa ‘all h ta‘  l  “Allah’ın izniyle hoş haber ol-a.” 28a/15
maŐlahatlerige *kirmegey-s n* “Güvenilir iŐlerine *girmeyesin*.” 8b/4

4. Gereklilik Kipi

Gereklilik kipinde, fiilin karşıladığı oluş ve kılış yapılmalıdır (Korkmaz, 1992: 71). aġatay Türkçesinde Şart çekimiyle beraber kullanılan “kirek” kelimesinin (Vural vd., 2006: 61) -mek + kerek, kirek Şeklinde isim-fiilli yapılarla kullanıldığı incelenen metinde tespit edilmiştir ve bunun örnekleri aŐaġıda verilmiştir:

-mek + kerek, kirek

 yet-i Őif  *okutmaġ kirek* inşa ‘all h “Şifa ayeti okutmak gerek Allah’ın izniyle.” 7b/5
kesel aġrık bolsa ‘ az yim *okumaġ kirek* ta‘ v z hariz tumar hemr h *kılmaġ kerek* 28b/12
aġrıkġa sebeb *kılmaġ kirek* “Aġrının geçmesine vesile olmalı.” 21b/9

Birleşik Çekimler

Fiiller, bildirme ve tasarlama kipleriyle gösterilirken; geçmiş zamanda -görülen ve öğrenilen- ya da şart durumunda da oluştuğu veya oluşacağı belirtmek için birleşik çekimler kullanılır. Yani, iki çekimli fiil birleştirilir.

Hikaye, rivayet ve şart olmak üzere üç bölüme ayrılan birleşik çekimler, asıl fiilden sonra eklenir (Ergin, 2011: 319, 320). İncelenen metinde ise yalnızca hikaye birleşik çekimi tanıklanmıştır.

Hikaye Birleşik Çekimi

Asıl fiil kipi hangi harekete karşılık geliyorsa; bunun, görülen geçmiş zamanda gerçekleştiği, hikaye birleşik çekimi şekliyle verilir (Ergin, 2011: 321). Bu şekil, asıl fiil kipine gelen -di ekiyle oluşturulur.

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi

Fiile -Ip + êrdi + kişi eki getirilerek oluşturulur (Vural, vd., 2006: 64).

ey birâder her ne niyet **kılıp êrding** terk kılığıl “Ey dost, her neyi yapmıştın, terk et!”
11b/2

her ne niyet **kılıp êrding** şabr kıl “Her ne iş yaptın, sabret.” 20b/5

-Tasvir Fiilleri

Bir zarf-fiil ile bir yardımcı fiilin birbirine bağlanmasıyla oluşan yapılardır. Zarf-fiil durumundaki ilk fiil, asıl anlamı bildirir. Yardımcı fiil durumundaki ikinci fiil ise ilk fiildeki oluş ve kılışı tasvir eder (Erdem Uçar, 2016b: 23).

Çağatay Türkçesinde tasvir fiilleri yeterlik, süreklilik, tezlik, uzaklaşma, yaklaşma, başlama ve bitme bildiren şekilde yedi bölüme ayrılmıştır (Erdem Uçar, 2016b: 27).

İncelediğimiz Son Dönem Çağatay Türkçesi metninde ise yeterlik ve süreklilik olmak üzere ikiye ayrılmıştır:

1. Yeterlik

Yeterlik fiilinde, fiilin karşıladığı işin, hareketin kesin veya olası olup olmadığı gösterilir. Bunun için olumlu durumlarda bil-, olumsuz durumlarda Eski Türkçede iktidar anlamında olan ve günümüzde eriyerek kaybolan u- fiilinin anlamını almış -A zarf-fiil eki kullanılır (Korkmaz, 1992: 172). İncelenen metinde ise aşağıda örneği bulunan al- fiili, yeterlik kavramını karşılar:

al-:

Asıl fiildeki oluş ve kılışın gerçekleşmesi için lazım olan güç, yeterlik; al- fiili ile sağlanır. Olumsuz biçim, yardımcı fiilin -mA olumsuzluk ekini almasıyla oluşturulur (Erdem Uçar, 2016b: 28).

bir neççe kişiler bar saŋga **körünalmas** “Bazı kişiler var ki sen göremezsın.” 6a/3-4

2. Süreklilik

Süreklilik fiili, oluş ve kılışa süreklilik özelliği katar (Korkmaz, 1992: 140). İncelenen metinde yer alan aşağıdaki bar- ve tur- fiilli örnekler, süreklilik bildirir:

bar-:

bar- fiili, asıl fiilde belirtilen oluş ve kılışın gerçekleşme sürecini, devamlılığını gösterir (Erdem Uçar, 2016b: 32). Bu fiil, gerundium ekiyle birleşerek uzaklaşmayı ifade eder (Eckmann, 2005: 110).

sēni ḥalvet yerlerge **alıp barıp** pend ḥilegerlik kılır “Seni تنها yerlere götürüp sözde öğüt verir.” 17a/7

tur-:

Hareketin sürekliliği, tur- fiilinin gerundium ekiyle birleşmesi sonucu ile sağlanır (Eckmann, 2005: 110, 111).

özünġni köyüp turġan otġa tařlamaġıl “Kendini yakıp duran atataşe atma.” 11b/3
sėnġng mőřkil dıřvarlıġ iřlerġng bar körünőp turur-sėn 16a/9

-Fiilimsiler

Fiilimsiler, fiillerden türeyerek fiillerin bazı özelliklerini gösterirler ve çekimlenemezler. Bunlar sayesinde anlatılmak istenen, kısaca anlatılabilir (Bayraktar, 2004: 3).

Genel olarak üç bölümde incelenen fiilimsiler, cümlede isim, sıfat ve zarf gibi isim türlerinin işlevlerini ve özelliklerini gösterirler. Bunlar, aldıkları farklı eklerle göre ve farklı işlevlerde bulunmalarına göre isim-fiiller, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller şeklinde üçe ayrılır (Bayraktar, 2004: 5, 6). İncelenen metinde de bu yol takip edilerek fiilimsiler, üç gruba ayrılarak incelenmiştir.

İsim-Fiiller

Kip ve kişi göstermeyen fiillerin isim biçimindeki durumları, isim-fiiller olarak isimlendirilir (Eckmann, 2003: 51). Bunlar, fiillerin kök ve gövdelerinin isim-fiil eklerini almalarıyla oluşur. Genel Türkçede kullanılan “-mAk, -Iş, -mA” isim-fiil eklerinden (Leontiç, 2017 :70) yalnızca “-mAk”, Çaġatay Türkçesinde kullanılmıştır. İncelenen metinde ise “-mAk, -mAKIIK” eklerinin isim-fiil olarak kullanıldıġı örnekler, tespit edilmiştir:

-mAk

-mAk mastar eki, fiildeki hareketi gösterdiġi için hareket ismi kabul edilir (Korkmaz, 2011: 55).

dőřmenlerġng maġhūr bolur bir nėççe kimerseles saġġga şased kılıp sėni oraġa tařlamakġa kařd kılıp turuptur “Dőřmanların yenilir, birçok kiři seni kıskanarak seni dışlamaya yeltenir.” 22b/7

- a. Masterlar kalıplaşarak hareket gösterme özelliklerini kaybederler ve somut veya soyut isimler oluştururlar (Korkmaz, 2011: 55). Metinde bu yolla oluşturulan örnek tespit edilmiştir:

almak sat-**mak**dın men^c körür-sên “Sana alışveriş yasaklanır.” 5b/6

- b. İsim-fiiller çokluk, iyelik ve çekim eklerini, çekim edatlarını alabilirler. Cümlede özne, nesne, vasıflayıcı tümleç, yüklem ismi görevlerinde bulunurlar. (Eckmann, 2003: 51).

şerikdin seferdin kesbdin almak satmakdın yenġi iş ibtida kılmakdın hūbdur “Ortaktan, yolculuktan, çalışıp kazanmadan, alışverişten yeni bir işe başlamaktan iyidir.” 7b/2

saġga sihr-i cādū kılmakğa u sēni yok kılmakğa kaşd kılar “Sana cadı sihri yapmaya ve seni yok etmeye niyetlenir.” 8b/2 (tümleç)

bir nēççe mekkār hīleger düşmenlerinġ saġga tuzak kurmakning fikrige tüşmekdedür “Bir çok hileci düşmanların sana tuzak kurmanın fikrine düşmektedir.” 17a/6 (yüklem ismi)

-mAGLIK

-mAK isim-fiil ekine +LIK isimden isim yapan yapım ekinin eklenmesiyle oluşur (Çakmak, 2016: 108).

saġga bir şādlık söyünmeklikğa delildür “Sana sevinçli olmanı sağlayacak bir duruma gidebil diye yol gösterir.” 28a/9

2. Sıfat-Fiiller

Sıfat-fiiller, hem fiil özelliği gösterirler hem de fiilleri geçici sıfat görevine getirirler. Fiiller gibi zaman ve hareket anlamlarında bulunurlarken; isimler gibi çokluk, durum ve iyelik eklerini alırlar. Fiil kök ve gövdelerine sıfat-fiil eklerini alarak oluşurlar (Leontiç, 2017 :72).

Genel Türkçede kullanılan “-An, -r, (I)r, -Ar, -mAz, -AcAk, -mİş, -Dık+I, -AsI” sıfat-fiil eklerinin (Leontiç, 2017 :72) çoğu -bazı ekler şekil değiştirmiştir-, Çağatay Türkçesinde de kullanılmıştır. Bunlardan, “-GUÇI, -Ur, -GAn, -KAn” eklerinin ise sıfat-fiil olarak kullanıldığı, incelenen metinde tespit edilmiştir:

-GUçI

-GU sıfat-fiil ekinin +çI isimden isim yapan yapım ekiyle birleşiminden oluşan ek, isim çekim eklerini aldığıında isimleşebilir. Hem kalıcı fail isimler yapar hem de sıfat-fiil görevinde kullanılır (Argunşah, 2014: 154).

ikki yüzlük Һased Һıl-**guçI** kimerselerinġ bardur “İki yüzlü ve kıskan-**an** kimselerin vardır.” 10b/12

-Ur

Geniş zaman sıfat-fiili olan ek, tek heceli fiil kök ve gövdelerine sık getirilmez (Eckmann, 2005: 102).

bir nêççe kişiler bar saŋga körünalmas hemîşe Һased Һıl**ur** düşmenlerge ġalib kelür-sên “Bazı kişiler var ki sen göremezsın; (seni) her zaman kıskan**an** düşmanlarına galip gelirsın.” 6a/3

-GAn, -KAn

Geniş zaman sıfat-fiilidir. Fiilden sıfat yapan bu ek, isim çekim eklerini aldığıında isimleşebilir (Argunşah, 2014: 153).

oġrı **alġan** yêt**ken** kaç**kan** ġâyibdin bolsa kelmes “Hırsızın aldığı, kaybolan veya kaçırılan kaybolduysa gelmez.” 5a/7-8

Һudāy ta‘ ālānıŋ birgen ni‘ metlerige şükr Һılıp Һanā‘ at Һıl “Allah'ın verdiği nimetlere şükredip kısmetine razı ol.” 25a/3-4

bestelig tüşgen işlerinġ keşde bolur “Düğümlenen işlerin çözülür.” 26a/1-2

Zarf-Fiiller

Zarf-fiiller, fiil kök ve gövdelerinin zarf-fiil eklerini almasıyla oluşurlar (Leontiç, 2017 :75).

Kişilere bağlanmadan hareketi ve asıl fiilin içinde olduğu durumu belirtirler. Çokluk, durum ve iyelik eklerini almazlar. Genel Türkçede kullanılan “-A...A, -ArAk, -(I)p, -IncA, -All, -mAdAn, -mAksIzIn, -(I)r...mAz, -ken, -DIkçA/DUkçA, -DıĝIndA” zarf-fiil eklerinin (Leontiç, 2017 :75) çoğu -bazı ekler şekil değiştirmiştir-, Çağatay Türkçesinde de kullanılmıştır.

İncelenen metinde ise “-(I)p, -mAy, -ken” eklerinin zarf-fiil olarak kullanıldığı örnekler, tespit edilmiştir:

-(I)p

Aynı kişi, kip ve zamana sahip olan iki ya da daha çok fiili birbirine bağlar. Zarf-fiillerin karşıladığı hareketlerle asıl fiilin zamanı, aynı olabilir ya da biri diğerini takip edebilir (Eckmann, 2005: 110).

ħudāy ta‘ālānıĝ birgen ni‘metlerige şükr kılıp ħanā‘at kıl tola ni dēp azdın ħuruĝ
ħalmaĝıl 25a/3-4

ümīdlerinĝa yētip āħir şād-mānlıkĝa yēter-sēn 3b/12

-mAy

-A, -y belirsiz zarf-fiillerinin olumsuz biçimidir (Eckmann, 2005: 104); Türkiye Türkçesindeki -p, -A, -ArAK eklerinden türeyerek durum zarflarının olumsuz biçimini belirten -mAdAn (Korkmaz, 1995: 151) ve -mAyIp eklerinin verdiği anlamı katar. -y zarf-fiil eki ile olumsuzluk ekinin birleşmesinden oluşur (Argunşah, 2014: 160).

her ne niyet kılıp érding ħılĝıl terk kılmay taleb kılsanĝ ħācetlerin revā müşkillerinĝ
āsān bolup du‘ālarınĝ icābet bolĝusıdur 10b/8-11

-ken

Bu ek, sadece i-/ir- ek fiilinden sonra kullanılır (Argunşah, 2014: 160).

bî-beyhûde ğam [u] kayğularını tola kıılır iken **sen** hiç ğam [u] kayğı kıılmağıl “Boş yere olmayan gam ve kaygıları çoğalırken sen **başka** gam ve kayğı kıılma.” 19a/4-5

2.3.6. Edatlar

Kelime anlamı “*âlet*” ve “*vasıta*” olan edatlar; bu çerçeveden hareketle tek başlarına anlamsız olup cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında ilintiler kuran araçlardır veya araç olan kelimelerdir (Hacıeminoğlu, 2015: XIII).

Edatlar, yalnızca isimlerin, fiillerin yanında anlamlı olurlar ve bunların yanında dilbilgisi yönüyle işlevleri vardır; edatlar, varlıkları veya devinimleri karşılamazlar (Ergin, 2011: 348). Cümle içinde eklendiği kelime ile cümlenin diğer kelimeleri arasında anlam bakımından ilinti kurarlar (Korkmaz, 1992: 51).

İşlevlerine ve anlamlarına göre bağlama, çekim, kuvvetlendirme, karşılaştırma-denkleştirme, soru, çağırma-hitap, cevap, ünlem, gösterme ve tekerrür edatları şeklinde on bölüme ayrılırlar (Hacıeminoğlu, 2015: XVI). İncelenen Son Dönem Çağatay Türkçesi metninde yalnızca *bağlama*, *çekim* ve *çağırma-hitap* edatlarının örnekleri bulunmuştur ve bunlar aşağıda verilmiştir:

1. Bağlama Edatları

Bağlama edatları, kelimelerin, kelime öbeklerinin, cümlelerin biçim veya anlam açısından birbirlerine bağlanması ve bunlar arasında ilişki kurması için görevlendirilen kelimelerdir (Ergin, 2011: 352).

İncelenen metinde tespit edilen *u*, *kim*, *velikin*, *hem* bağlama edatlarının örnekleri, aşağıda verilmiştir:

u:

“*u*” edatı cümleleri, kelimeleri bağlamanın yanı sıra eş anlamlı kelimeleri, zıt anlamlı kelimeleri de birbirine bağlar (Hacıeminoğlu, 2015: 202).

ğā'ib mirās̄ ġāyib ful u māl qolunġga kelip devlet [ü] iqbāl yüz keltürgey “Kayıp miras, kayıp para ve mal tarafına gelerek saadet ve şans katlanarak artacak.” 3a/5-6

ey fāl eğesi āġāh u dānā bolġıl “Ey fal sahibi, bilgili ve haberdar ol!” 2b/13

ey fāl eğesi bilgil u āġāh [u] dānā bolġıl kim “Ey fal sahibi, bil ve haberdar ol ki...” 3b/1

kim:

“*kim*”, bağlama ve kuvvetlendirme edatı olarak kullanılır (Hacıeminoġlu, 2015: 169).

ħazret-i dānyāl ‘aleyhi’s-selām aytıpturlar **kim** cem‘ belā u qazādın sihr-i cādūdın emān bolur küllī murādınġga yēter-sēn inşā'allāh ta'ālā “Danyal Hazretleri söylemişlerdir ki tüm bela ve kazadan, cadı sihrinden korunur; muradına Allah'n izniyle erişirsin.” 3a/8-10

ħazret-i imām ca'fer-i şādıq rażiya'llāhu ‘anhdın naql kılıpdurlar **kim** ey fāl eğesi “Caferi Sadık'tan -Allah ondan razı olsun- nakledilmiştir ki ...” 4b/3-4

saŋga beşāretdür **kim** saŋga bir uluġ devlet yüzlenip “Sana müjdedir ki sana bir yüce mutluluk ...” 5b/3

velikin:

“*velikin*”, “fakat, ama” gibi anlamlarda kullanılır (Hacıeminoġlu, 2015: 206).

ferzendi evlādı tola bolur **velikin** düşmenlerinġ ġālib kelür “Oġlu, çocukları çok olur ama düşmanların galip gelir.” 3a/7

hem:

İncelenen metinde “*hem*” edatı, “-dA” bağlacı yerine kullanılmıştır.

ħazret-i yusuf ‘aleyhi’s-selām üçün bir neççe yıl ferzend ferāqatlerini tartıpdur-sēn **hem** ferzend üçün ġam [u] qayġuarınġ toludur (...) 7a/10-12

sēn **hem** ħācetlerinġni taleb kılıp dūrūd-ı şerifni tola oġuġıl “Sen de ihtiyaçlarını isteyip şerefli duayı çok oku.” 7b/12

sefer nā-mübārek nikāh **hem** hūb imes “Yolculuk hayırlı değildir, bağlılık da güzel değildir” 12b/7

āsmān eşikleri saṅga açılıp u ni‘ met қаpuğusı **hem** açılıp devlet-i ‘ izzet iḳbāl saṅga yüz keltürüp ... “Gökyüzünün kapıları ve nimet kapısı sana açılıp...” 15a/9

Karşılaştırma - Denkleştirme Edatları

Karşılaştırma-denkleştirme edatları, ögelerin birbirine benzer ya da birbirinden farklı yönleri ortaya çıkacak şekilde bağlanmalarını sağlayan kelimelerdir. Genellikle bunlar, bağladıkları ögelerin öncesinde gelirler ve bağlama edatlarının da bir türü olarak değerlendirilirler (Hacıeminoğlu, 2015: 261).

İncelenen metinde tespit edilen *ya* denkleştirme, *eger* ise karşılaştırma edatıdır (Hacıeminoğlu, 2015: 261-268). Bu edatlar, aşağıda örnekleriyle birlikte verilmiştir:

ya:

pādsāh **ya** ‘ ameldārning̃ қаşığa barmağıl kişi birle da‘ vālaşıp maḥkemege barmağıl uruş [u] cedelni қılma 17a/8

uluğ aқıp turған deryağa **ya** tingizke taşlamışsın 12b/1

eger:

İncelenen metinde “*eger*” edatı, cümlelere “*koşul*” anlamı katmıştır.

eger seferdin bolsa hūb imes kesbke yaḥşı turur şerikçilik yaḥşı turur nikāh mübārekdür **eger** ağırdın irse siḥr-i cādūdın turur “**Eğer** yolculuktansa güzel değildir, çalışıp kazanmaya uygundur, ortaklık iyidir, bağlılık mübarektir; **eğer** ağırdansa cadı sihrendendir.” 8a/3

Cümle Başı Edatları

Cümleleri birleştiren eger...eger yapısında olduğu gibi kullanılmayan eger edatı örnekleri ise aşağıda verilmiştir:

eger ŧitāb kılsanġ fā'ide yoġdur “Hızlandırırsan, faydasızdır.” 5a/6

eger fikrlerinġni tola kılıp bu işka ŧürü' kılsanġ piŧimān bolursın “Daha fazla düşünerek bu işe başlarsan piŧman olursun.” 16b/3

2. Çekim Edatları

İsimlerin ardından gelen, hangi isme baġlıysa onunla cümledeki diġer ögeler arasında yer, yön, zaman, özellik, benzerlik, başkalık gibi açılardan ilişki kuran kelimeler, çekim edatlarıdır (Hacıeminoġlu, 2015: 1).

Metinde de bulunan *üçün, birle, bille, billen, dik* gibi edatları Eckmann, son çekim edatları başlığı altında deġerlendirmiŧtir (Eckmann, 2005: 90-92).

İncelenen metinde tespit ettiġimiz *üçün, birle, bille, billen* ve *dik* çekim edatlarının örnekleri aŧaġıda verilmiŧtir:

üçün:

“*üçün*” edatı, “*hakkında, hususunda, maksadıyla*” gibi anlamlarıyla (Hacıeminoġlu, 2015: 98) karŧımıza çıkar.

muninġ **üçün** dört kırlık bir yığaç levġ kılıp ol levġninġ dört ŧarafiġe ġarf-i ebcedni tertib bergeyler “Bunun **için** dört kırlık bir ağaçtan levha yapılıp o levhanın dört tarafına ebced harfini yerleŧtirecekler.” 2a/7

aġrık **üçün** red-nām-ı ŧerif oġuġıl “Hasta için red-nāmı ŧerif oku.” 4b/9

ġazret-i yusuf' aleyhi's-selām **üçün** bir neççe yıl ferzend ferāġatlerini tartıpdur-sen hem ferzend **üçün** ġam [u] ġayġularinġ toludur “Hazreti Yusuf için bir çok yıl ...” 7a/10-12

birle/bille/billen:

birle:

Birle edatı, “*ile, birlikte, -den*” gibi anlamlarda kullanılır (Hacıeminoğlu, 2015: 24, 25).

tevekkülünġ **birle** müşkil işlerinġ āsān bolur “İşi Allah'a bırakıp kadere razı olursan zor işlerin kolaylaşır.” 6a/2

ḥatm-i resūlul-lāh oġup şalavāt-ı şerīf **birle** bolġıl “Resulullah’ın hatmini okuyarak şalavāt-ı şerīf ile ol.” 6b/4

özünġ **birle** ta‘ vīz [u] hemrāh kılġıl inşā ‘allāh “Muskayı üzerinden yanından ayırma.” 13a/6

bille:

Bille edatı, “*ile, beraber*” gibi anlamlarda kullanılır (Hacıeminoğlu, 2015: 19).

ḥarf-i ebcedningġ zamīrleri **bille** tasnif kılıpdur “Ebcad harflerinin sırlarıyla sınıflanmıştır.” 2a/6

...yene üç mertebe dūrūd-ı şerīf oġup andın fāl-i neni şerīfke baġıp yaġşı yamanlıġnı kitāb **bille** oġup ma‘ lūm kılġıl “...iyiliġi kötölüġü kitap ile okuyup anlamlandır.” 2b/8-10
ihtiyāt **bille** bolġıl “Tedbirli ol.” 13a/6

billen:

Billen edatı, “*ile, birlikte, beraber*” gibi anlamlarda kullanılır (Hacıeminoğlu, 2015: 21).

bir kimerse **billen** devlet bolup saŋga yāri bolup almak satmak sevdāgerlikdin şerīkdin seferdin nikāḥdın tola fā‘ide bolur düşmenġe ġālib kelūr-sēn “Bir kimseyle mutlu olarak, sana dost olarak, alışveriş ve ticaret, ortaklık, yolculuk, baġlılık çok faydalı olur; düşmanına galip gelirsin.” 19b/2-4

özünġ **billen** ta‘ vīz hemrāh kılıp dūrūd-ı necāt oġup talebde bolup namāzlarınġnı każā kılımay “Üzerinde muskayla, kurtuluş duası okuyarak iste; namazlarını kazaya bırakma.” 29a/6

dik:

Çağatay Türkçesinde “*dik*” biçimiyle sık kullanılan bu edat (Hacıeminoğlu, 2015: 35), incelenen metinde de aynı şekilde karşımıza çıkar.

şerīkdin kesbdin ança fā’ide yoq **dik** turur “Ortaklıktan, çalışıp kazanmaktan o kadar yarar yok gibidir.” 9a/8

şimāl **dik** uçarlık cānvar **dik** baht [u] devlet kelür “Rüzgar **gibi**, uçan canavar **gibi** - bunların hızı gibi- şans ve saadet gelir.” 24a/4

sefer mübārek nikāh kõngüldeki **dik** bolur “Yolculuk mübarek, bağlılık ise gönülden olur.” 24a/10

3. Çağırma-Hitap Edatları

İsimlerden veya sanlardan önce gelerek bu ögelere tek görevi seslenmek olan kelimeler, çağırma-hitap edatlarıdır. Bunlar, taklidi ya da kalıplaşmış şekillerde buldukları için kökenleri kolayca bulunamaz (Hacıeminoğlu, 2015: 284).

İncelenen metinde tek tespit ettiğimiz çağırma-hitap edatı *ey*, metnimizin pek çok yerinde aynı anlamıyla -seslenme- tekrar edilmiştir:

ey:

ey fāl ēgesi bilgil āgāh [u] dānā bolğıl kim hāzret-i imām ca’ fer-i şādık rāzīya’llāhu ‘anhü naql kılıpturlar kim bu fāl hāzret-i ādem ‘aleyhi’s-selāmnıng fālıdur “**Ey** fal sahibi, bil ve haberdar ol ki Hazreti İmam Cafer-i Sadıktan -Allah ondan razı olsun- nakledildiğine göre bu fal Hazret-i Adem’in falıdır.” 4a/3-5

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

Bu bölüm, incelenen metnin transkripsiyonunu içerir.

3.1. Transkripsiyon

[2a]: (1) bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm (2) قِ السَّلَامِ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ (3) الْخُنْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ الصَّلَى ات (4) مُحَمَّدٌ قِ آلِهِ وَ صَحْبِهِ
i kelām-ı şerifning ma'nā-yı (6) ḥaḳīkī billen ḥarf-i ebcedning zamīrleri bille tasnif (7)
kılıpdur muning üçün tört kırılıq bir yığaç (8) levḥ kılıp ol levḥning dört tarafıge ḥarf-i ebcedni
(9) tertib bergeyler üç elif ا ا ا yine bir yüzige üç (10) ج ج ج yine bir yüzige üç cim ب ب ب
yene bir yüzi+ (11) ge üç dalnı tertib bergey mezkür bu fāl-i nāmın andın (12) üç fātiḥa-ı
şerif üç ayete'l-kürsi üç sūre-i ihlās yette (13) mertebe dūrūd-ı şerif oqup andın bu du'ā-yı
fāl-i mübārek+ [2b]: (1) ni oqup könglideki murād [u] maqşad ḥācetlerni niyet (2) kılıp
pākize levḥning üstige taşlağaylar ol (3) du'ā-yı fāl-i mübārek budur bism'llāhi'r-raḥmān'ir-
raḥīm (4) الْمَلِكِ الْحَقِّ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا (6) فَأَرِنِي مَا هُوَ الْمُكْنَى نَ فِي سِرِّكَ الْمُكْنَى نَ الْأَهْمُ أَنْتَ (5) الْأَهْمُ إِنِّي نَقِ كَلْتُ عَلَيْكَ وَ نَعَاءُ لَتِ بِكِنَا بِكَ الْكُرِيمِ (4)
يَارْحِمُ بَعْبَادَكَ قِ الْخُنْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (7) أَنْتَ يَا رَحْمَنُ (8) yine üç mertebe dūrūd-ı şerif oqup andın fāl-i nüşḥa-
i (9) şerifke baqıp yaḥşı [u] yamanlıqını kitāb bille oqup ma'lūm (10) kılığıl muning su'āl [u]
cevāblarığa qaplap 'amel kılığaylar (11) depdürler ا ا ا kāl'ul-lāh-i ta'ālā (12) الْحَى الْقَيُّومِ (12) لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْاَلْا
م ḥāzret-i imām ca'fer-i şādīḳ rażīya'llāhu 'anh dın (13) naql kılıpdurlar kim ey fāl egesi
āgāh u dānā bolğıl [3a]: (1) kim bu fāl saṅga kelipdür ḥāzret-i ādem 'aleyhi's-selāmning (2)
fāludur beşāretdür saṅga ḥaḳ ta'ālā seniṅ nigeḥdāriniṅ+ (3) dur her ḳaydağ işğa ḳadem ḳoysa
mübārek bolğay (4) ikki cihānda şād-mān [u] mesrūr bolur-sen murād seniṅdür (5)
ilegiṅge tola māl ḥāşıl bolur gā'ib mirāş gāyib (6) ful u māl ḳoluṅğa kelip devlet [ü] iḳbāl
yüz keltürgey (7) ferzendi evlādı tola bolur velikin düşmenleriṅ gālīb (8) kelür ḥāzret-i
dānyāl 'aleyhi's-selām aytıpdurlar kim cem' belā (9) u ḳazādın sihr-i cādūdın emīn bolur
külli murādiniṅ+ (10) ḳa ye'ter-sen inşā'allāh ta'ālā 'ibādetleriṅni terk ḳılmağıl (11) dūrūd-
ı şerifni tola oquğıl tapar-sen (12) فَلْا مَتَاعَ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَ الْأَخِرْتُ ا ا ا kāl'ul-lāh-i ta'ālā (13) ḥāzret-i
imām ca'fer-i şādīḳ rażīya'llāhu 'anh naql kılıpdur [3b]: (1) ey fāl egesi bilgil u āgāh [u]

dānā bolgıl kim bu fāl saᅇga (2) kelipdürler kim bu ᅇazret-i ibrāhim ‘aleyhi’s-selāmning fāl+ (3) dur ᅇudāy ta‘ālā saᅇga ᅇundaᅇ bereket bergeyki bir dāneᅇa (4) minᅇ dāne bolᅇay dūᅇmenlerinᅇ ayāᅇinᅇda pāy-māl bolur (5) uᅇbu yılda bir sefer mübārek bolᅇay fā’ide körgey-sen yaᅇᅇı+ (6) lardın terbiyet bolᅇay ‘ibādetlerinᅇni terk kılmaᅇıl (7) ᅇvāce ‘aleyhi’s-ᅇalavātü ve’s-selāmᅇa ᅇalavāt tola aytᅇıl āᅇir [u] (8) ervāᅇ pīr [u] meᅇāyıᅇıldın isti‘ānet bolur her ᅇaydaᅇ eᅇik+ (9) ᅇa ᅇadem ᅇoysalar yaᅇᅇı evlādınᅇ mübārek bolup zen (10) ferzend zendelerinᅇ tola bolur nikāᅇ yaᅇᅇıdur ᅇāyiblerinᅇ (11) ᅇāzır bolur oᅇrı alᅇan nemersenᅇ ᅇümāndārinᅇ ᅇolıda (12) bolur ümīdlerinᅇᅇa yētip āᅇir ᅇād-mānlıkᅇa yēter-sen (13) bir nēᅇce kimersenᅇ bar aldınᅇda kiyinlerinᅇde dūᅇmenlik [4a]: (1) yetkürmekni ᅇahlaydur sırrınᅇni kiᅇidin pinhān (2) tutᅇıl murādınᅇᅇa yēter-sen inᅇā’allah ج ا ا (3) ᅇāl’ul-lāh-i ta‘ālā ey fāl eᅇesi bilgil āᅇāᅇ [u] dānā bolgıl (4) kim ᅇazret-i imām ca‘fer-i ᅇādiᅇ raᅇıya’llāhu ‘anh naᅇl kılıpdur + (5) lar kim bu fāl ᅇazret-i ādem ‘aleyhi’s-selāmning fāludur eger (6) dūᅇmenlerinᅇdin su‘āl bolsa elbette ᅇālib kelür-sen (7) da‘vādın bolsa da‘vāᅇerinᅇning da‘vāsı bātıl bolur (8) her ne murādınᅇ bolsa maᅇᅇūdlarınᅇᅇa yēter-sen u her ne (9) yamanlık işlerinᅇ onᅇᅇa kelip yaᅇᅇılıkᅇa mübeddel (10) bolur pād-ᅇāᅇıldın murādınᅇᅇa yēter-sen ulardın iltifāt (11) körer-sen seferdin bolsa fā’ide körür-sen aᅇrıᅇdın bolsa (12) dīv [ü] peridin cin [u] ᅇeyāᅇin ziyāndeᅇtdin turur (13) ‘azāyım oᅇutᅇıl küni ᅇenbe turur inᅇā’allah [4b]: (1) ᅇifā tapar ᅇolonᅇᅇa tola māl kelür dūnyā dār bolup (2) rızᅇınᅇ tola bolur د ا د ᅇāl’ul-lāh-i ta‘ālā ا ل د ينغص (3) ا م ا ل ا ي ا ت ᅇazret-i imām ca‘fer-i ᅇādiᅇ (4) raᅇıya’llāhu ‘anhđın naᅇl kılıpdurlar kim ey fāl eᅇesi (5) āᅇāᅇ u dānā bolgıl kim bu fāl saᅇga kelipdür ᅇazret-i nūᅇ (6) ‘aleyhi’s-selāmning fāludur nūᅇ ‘aleyhi’s-selām du‘ā kılıp (7) ᅇavm-i dūᅇmenleri helāk bolᅇandur ᅇudāy ta‘ālā ᅇamuᅇ dūᅇmen+ (8) lerni helāk kılur ᅇudāy ta‘ālāᅇa ᅇükr kılᅇıl belā [u] ᅇazādın (9) emīn bolur-sen aᅇrıᅇ üᅇün red-nām-ı ᅇerīf oᅇuᅇıl (10) cem‘ ᅇācetlerinᅇ revā bolur tesbīᅇ [u] tehlīl dūrūd-ı ᅇerīf+ (11) ni tola oᅇuᅇıl her ᅇaydaᅇ ᅇācetlerinᅇ revā bolur (12) seferdin fā’ide körür-sen ᅇāyiblerinᅇ özünde kelür (13) nikāᅇđın fā’ide yok bī-vefādur oᅇrı alᅇan yētken [5a]: (1) ᅇaᅇᅇan tiypalmas özge işlerinᅇ bolsa yaᅇᅇı+ (2) dur inᅇā’allah ا ب ا ᅇāl’ul-lāh-i ta‘ālā ا لله على قلوب (3) م ا ل ا ي ت ᅇazret-i imām ca‘fer-i ᅇādiᅇ raᅇıy + (4) a’llāhu ‘anhđın naᅇl kılıpdurlar kim ey fāl eᅇesi bilgil (5) āᅇāᅇ [u] dānā bolgıl kim bu fāl saᅇga kelipdür her ne niyet kılᅇan (6) bolsanᅇ ᅇabr kılᅇıl eger ᅇitāb kılısanᅇ fā’ide yokdur (7) maᅇᅇāᅇatlarınᅇ bozulur terk kılᅇıl oᅇrı alᅇan (8) yētken ᅇaᅇᅇan ᅇāyibdin bolsa kelmes aᅇrıᅇdın (9) bolsa ᅇāᅇardur dūᅇmenlerinᅇ toludur dūrūd oᅇuᅇıl (10) ᅇālib kelür zıkr [ü] tesbīᅇlerni ᅇaleblerinᅇni terk kılmaᅇıl (11) inᅇā’allah murādınᅇᅇa yēter-

sən eger ا ج ا کال 'ul-lāh-i (12) ta'ālā ق جعلت لی ما لا تمدق زاو مهذت لی ق مهبرا (13) ق جعلت لی ما لا تمدق زاو مهذت لی ق مهبرا (13) ḥāzret-i imām ca' fer-i şādıq rażīya'llāhu 'anh naql kılıp [5b]: (1) durlar kim ey fāl eğesi āgāh u dānā bolğıl kim bu fāl (2) saṅga kelipdür ḥāzret-i süleymān 'aleyhi's-selāmning fāludur (3) saṅga beşaretdür kim saṅga bir uluğ devlet yüzlenip bir (4) şād-mānlık bar qolung tola turğun ful u māl kelür (5) ğanī bolup bir uluğ ... 'ameli kelür pād-şāh sulṭānlar+ (6) dın uluğ iltifāt bolur almaq satmaqđın men' körürsən (7) sevdāgerlikdin şerikdin nikāhdın yaḥşılıqđur düşmengē (8) ğālib kelür-sən ağırığın şifalıqđur ğāyibdin yoqalğan (9) yétken qaçқан tapalur müdār [u] meşāyihlardın terbiyet bolup (10) uluğlar saṅga dost mihr-bān bolur inşā'allāh ا د ا کال 'ul-lāh-i ta'ālā ق جعلت لی ما لا تمدق زاو مهذت لی ق مهبرا (11) ḥāzret-i imām ca' fer-i şādıq rażīya'llāhu 'anh naql kılıpdurlar kim ey (13) fāl eğesi āgāh u dānā bolğıl kim bu fāl saṅga kelipdür her ne [6a]: (1) işlerinġ u niyetlerinġ bolsa ḥudāy ta'ālāğa tevekkül (2) kılığıl tevekkülünġ birle müşkil işlerinġ āsān bolur (3) bir neççe kişiler bar saṅga körünalmas hemişe ḥased kıpur düşmen+ (4) lerge ğālib kelür-sən yaqın zamānda ümīd [ü] murādingġa yéter-sən (5) işlerinġ ğüşāde bolur dürüd-ı şerīf tola aytğıl (6) günahlarınġa tevbe kılığıl ağırıqlarınġa ḥudā şifalık bérür (7) ḥatarı yoq üç nikāhlık bolğay emānet öz qolıga kelür (8) uzun 'ömr körgey-sen ğāyibdin ḥaber kelür oğrı alğan (9) qaçқан yoq bolğan tapalur ḥāzret-i ismā'il¹⁰ 'aleyhi's-selāmdın (10) terbiyet bolur inşā'allāh eger ا ج ا کال 'ul-lāh-i ta'ālā ق جعلت لی ما لا تمدق زاو مهذت لی ق مهبرا (11) ḥāzret-i

للمتقين (12) imām ca' fer-i şādıq rażīya'llāhu 'anh naql kılıpdurlar kim ey (13) fāl eğesi āgāh u dānā bolğıl kim bu fāl saṅga kelipdür [6b]: (1) bu yıl sən her ne niyet kılgan ēsensē şabr kıp u ba'zı (2) işlerinġ tarlıq bolup turur-sen ol işlerninġ (3) āsānlıkı üçün taleb kıp ḥatm-i resūlul-lāh oqup şalavāt -ı şerīf (4) birle bolğıl şabr kılgıl qarangġuluqđın ḥalāş bolup uluğ+ (5) luğğa çıkar-sen ... bir şādlık yüz ketürgey bu fāl (6) yunus 'aleyhi's-selāmning fāludur düşmenlerinġ dost bolur

(7) cem' işlerinġ yaḥşılıqğa evrülüp ğam [u] kayğudın ḥalāş (8) bolur-sen inşā'allāh ا ب د ا کال 'ul-lāh-i ta'ālā ق جعلت لی ما لا تمدق زاو مهذت لی ق مهبرا (9) ائ الله مجيب المتى كلن الا فتق كل على الله 'ul-lāh-i ta'ālā ق جعلت لی ما لا تمدق زاو مهذت لی ق مهبرا (9) ائ الله مجيب المتى كلن الا فتق كل على الله

yette ḥāzret-i imām ca' fer-i şādıq (10) rażīya'llāhu 'anh naql kılıpdurlar kim ey fāl eğesi āgāh u dānā (11) bolğıl kim bu fāl saṅga kelipdür ḥāzret-i dānyāl 'aleyhi's-selām + (12) ning fāludur sēninġ işlerinġ kemāl kıлмаğan ümīd kıлмаğan (13) yerlerdin murādingġa yéter-sen her ne niyet kılip érding [7a]: (1) anı kılığıl nikāḥ mübārekdür şerikçilikdin seferdin (2)

¹⁰ İncelenen metinde “ismā'il” kelimesinin yazımında ayın “'” yerine hemze “'” kullanılarak yapılan yazım yanlış olduğu için bu kelimeye metin tamiri yapılmıştır ve kelimenin doğru yazımı transkripsiyonda verilmiştir.

kesbdin fā`ide körür-sèn dihkançılığdın murādınġga (3) yèter-sèn on ikki künde murādınġga yètip şād-mān bolur (4) -sèn arslanlardın ħalāş bolup ġam [u] kayğudın (5) necāt tapar-sèn u dil cem` bolur-sèn dūrūd-ı şerīf oqu- (6) ġil inşā`allāh murādınġga yèter-sèn ج ا کāl`ul-lāh-i (7) ta`ālā ق لَقِيمُ نَضْرَتْ ق لَوْ رَأَى الْاَيْتَهُ ħāzret-i imām ca`fer (8) -i şādık razīya`llāhu `anhdın naql kılıpdur ey fāl ègesi (9) bu fāl saŋga kelipdür ħāzret-i ya`qub `aleyhi`s-selāmning fālı+ (10) dur ħāzret-i yusuf`aleyhi`s-selām üçün bir nèççe yıl ferzend (11) ferākatlerini tartıpdur-sèn hem ferzend üçün ġam [u] kayğı+ (12) laring toludur ħāzret-i ya`qub `aleyhi`s-selāmga nāz [u] niyāz (13) kılğıl ġāyiblerinġ bolsa körüşüp ħursend bolur-sèn [7b]: (1) oğrı alğan yètken tapalur şerīkdin seferdin (2) kesbdin almak satmağdın yengī iş ibtida kılmağ+ (3) dın ħūbdur bir nèççe kün şabr kılğıl murādınġga yèter (4) -sèn ağık uzvıda şifā tapar āyet-i şifā oğut- (5) mağ kirek inşā`allāh eger د ا ب کāl`ul-lāh-i ta`ālā (6) ħāzret-i imām ca`fer-i şādık (7) razīya`llāhu `anhdın naql kılıpdurlar kim ey fāl (8) ègesi bu fāl saŋga kelipdür ħāzret-i mūsā `aleyhi`s-selām+ (9) ning fāludur ħudāy ta`ālā ħāzret-i mūsā `aleyhi`s-selāmga (10) uluğ peyğamberlik bèrip tevrāt atlık kitābnı iber- (11) di tā ki ħudāy ta`ālāning yaqın mihr-bān dostları+ (12) dın boldı-sèn hem ħācetlerinġni taleb kılıp [8a]: (1) dūrūd-ı şerīfni tola oğugıl murādınġga bolur (2) her düşmenlerinġga ġālib kelür-sèn da`vā bolsa nuşret tapar (3) -sèn eger seferdin bolsa ħūb imes kesbke yağşı (4) turur şerīkçilik yağşı turur nikāh mübārekdür eger (5) ağıkdın irse sihr-i cādūdın turur red-nām- ı şerīf (6) oğutğay oğrı alğan yètken kaçқан ġāyibleri (7) tapalıp şād-mān bolur-sèn inşā`allāh eger ا د ج (8) kāl`ul-lāh-i ta`ālā ح ا لَعْنَةُ نَارٍ عَشْرًا مَشَالَهَا ħāzret-i imām ca`fer- i şādık (9) laiyat (10) rażīya`llāhu `anh naql (11) kılıpdur kim ey fāl ègesi bu fāl saŋga kelipdür (12) bu fāl `isā `aleyhi`s-selāmning fāludur sèn tola (12) kişilerge dostluğ yetküze-sèn ular sèniġ [8b]: (1) işlerinġga körünmes ħased kılur saŋga sihr-i cādū (2) kılmağga u sèni yok kılmağga kaşd kılur aldınġda yağşı ve (3) yumşak sözlep saŋga ħūd kılur ularning sözige her (4) ġiz bakmağıl maşlahatlarige kirmegey-sèn her tarīka (5) ħācetlerinġga yèter-sèn dūrūd-ı şerīfni tola (6) oğugıl oğrı alğan yètken kaçқан yok bolğan (7) tapılır ġā`ib kelür `izzet-i ħürmetlerinġni` metlerinġ (8) artar rızkınġ tola bolur kamuğ nev`-i ġam kayğudın (9) ħalāş bolur-sèn ağık bolsa `azāyim oğutğıl inşā (10) `allāh şifā tapar ħatar yok ج ا د کāl`ul-lāh-i ta`ālā (11) (12) مَثَلِيَّ عَنْ عَلَى الْأَزْوَاجِ لَأَيُّوفٍ فِيهَا شَيْئًا ق لَأَ ħāzret-i imām ca`fer- i şādık [9a]: (1) razīya`llāhu `anhdın naql kılıpdurlar kim ey fāl (2) ègesi bu fāl saŋga kelipdür bu fāl ħāzret-i eyüb (3) `aleyhi`s-selāmning fāludur saŋga bir kimerse yengīdin (4) dostluğ riştesini başlap anınġdın u uluğlar+ (5) dın tola fā`ide körür-sèn her işka qadem qoysanġ (6) mübārekdür

āgāh [u] dānā bolgıl kim bu fāl saᅅga kelip [11b]: (1) +dür hażret-i eyüb ‘aleyhi’s-selāmning fāludur ey birāder (2) her ne niyet kılıp érding terk kılıl her ne maşlahat + (3) laring bolsa kılmağıl özünġni köyüp turġan (4) otġa taşlamağıl bu künlerde hażet [ü] ümidlerinġ (5) revā bolmas bir neġçe kün dürüd-ı necāt oġup taleb (6) kılıl murādınġga yeter-sen inşā’allah ۱۱ ب (7) kāl’ul-lāh-i ta’ālā فَلْتَفْسُدْهُ الْآيَاتُ (8) hażret-i imām ca’fer-i şādık rażīya’llāhu ‘anhдын naql (9) kılıpdur kim ey fāl eġesi āgāh u dānā bolgıl kim (10) bu fāl saᅅga kelipdür hażret-i yunus ‘aleyhi’s-selāmning (11) fāludur her ne niyet kılıp érding kılıl terk (12) etmegil sen qaranġgulıkdın çıķıp bir yaruġluġġa [12a]: (1) yeter-sen bu maşlahatlerinġni bozmağıl uluġ (2) pādşāh u ümerālardın fā’ide bolur ‘amel iş qolunġga (3) kelür düşmenlerinġ dost bolġusıdur da’vāġerninġ (4) üstige nuşret tapar-sen aġrıķınġ şifā tapar (5) oġrı alġan yétken qaġқан tapılır ġāyib kelür (6) bir şādmānlıġġa yeter-sen sefer nikāh şerikçilik (7) hūbdur kesb almaķ satmaķ hav[f] imes taleblerinġ + (8) ni kılıl murādınġga yeter-sen inşā’allah ب ج ج (9) kāl’ul-lāh-i ta’ālā وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ (10) الْآيَاتِ hażret-i imām ca’fer-i şādık rażīya’llāhu ‘anhдын (11) naql kılıpdur kim ey fāl eġesi āgāh [u] dānā bolgıl kim (12) bu fāl saᅅga kelipdür bu niyetni kılıp érding [12b]: (1) bir neġçe kün şabr kıl uluġ aķıp turġan deryāġa ya tinġiz + (2) ke taşlamış-sen bir neġçe kün şalavāt [u] zikr-i tesbihlerni (3) oġup taleb kılıp ‘ibādet birle bolgıl düşmenlerinġga (4) nuşret tapar-sen düşmenlerinġ maķhūr bolup dostlar + (5) inġ şād-mān bolġusıdur ġam [u] qaġġulardın ġalāş (6) bolur-sen uluġlar aldıġa barışdın şabr kıl fāyda (7) yok sefer nā-mübārek nikāh hem hūb imes şerikdin almaķ (8) satmaķdın nef’ yok sırrınġni pūşide tut kişininġ (9) sözünġ kirmegil yok bolġan tapılmas aġrıķġa (10) haţar şabr kıl inşā’allah ب ج د kāl’ul-lāh-i ta’ālā (11) إِنَّا عَرَضْنَا لَنَا عَرَضًا (12) الْآيَاتِ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ hażret-i imām ca’fer-i şādık rażīya’llāhu ‘anh + [13a]: (1) dın naql kılıpdurlar kim ey fāl eġesi āgāh [u] dānā (2) bolgıl kim bu fāl saᅅga kelipdür ġudāy ta’ālā seni qamuġ (3) belā u qażādın āfetlerdin saķlap ġam [u] qaġġudın ġalāş (4) kılıp qaranġgulıkdın çıķarıp şād-mān kılıġaylar düşmen + (5) lerinġ toludur haşed kılıġuġı hāsid toludur ihtiyāt (6) bille bolgıl özünġ birle ta’vīz [u] hemrāh kılıl inşā’allah (7) ب ج ب kāl’ul-lāh-i ta’ālā لَا تَخَفْ نَجُوتَ مِنَ الْقَتْمِ (8) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلْ أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبُطْهِ وَالسَّرْوِ (9) rażīya’llāhu ‘anhдын naql kılıpdur kim ey fāl eġesi bilgil (10) āgāh [u] dānā bolgıl kim bu fāl saᅅga kelipdür hażret-i peyġamber (11) ‘aleyhi’s-selāmning fāludur saᅅga beşāretdür ġam [u] qaġġu (12) belā u qażā āfetlerdin aġrıkdın ġalāş bolup [13b]: (1) yaruġluġġa yeter-sen qaranġġudın qutulup uzun (2) ‘ömr körġey-sen bir seferge barur-sen mübārek bolġay (3) nikāh köngüldeki dik bolur almaķ satmaķ şerikdin (4) fā’ide bolġusı uluġ devletke yeter-sen

inşā'allāh (5) ب د ب کَال'ul-lāh-i ta'ālā ۱ عِنْدَهُ مَقَالِعُ الْعَبِيْبِ لَا (6) hāzret-i imām ca'fer-i
 şādık rażiya'llāhu 'anh + (7) dın naql kılıpdurlar kim ey fāl ègesi bilgil u āgāh [u] dānā (8)
 bolgıl kim bu fāl saᅇga kelipdür beşāretdür hūdāy (9) ta'ālā rahmet eşiklerini sēniᅇg
 yüzünᅇge açıpdur (10) ni'met [ü] ma'ışetlerinᅇ rızklarınᅇ kenᅇerü bolᅇusıdur (11) ümīd
 kılᅇan işlerinᅇ hāşıl bolur seferge obdān nikāh (12) mübārekdür oᅇrı alᅇan yētken kaçᅇan
 yok bolᅇan [14a]: (1) tapılır almak satmaᅇdın sevdāerlikdin şerīk + (2) dın fā'ide körür-
 sēn kündin küᅇge devlet yüzlenip (3) düşmenlerinᅇgā ᅇalib kelür-sēn da'vānı uluᅇlar aldıᅇa
 (4) barışnı terk kıl fā'ide yokdur şabr kılıp hācet + (5) leringᅇni hūdādın tilep dūrūd-ı şerīfni
 tola oᅇu + (6) ᅇıl özünᅇ birle red-nām-ı şerīfni hemrāh kıl murādınᅇ + (7) ᅇa yēter-sēn
 inşā'allāh ب ا ب کَال'ul-lāh-i ta'ālā ۱ عِنْدَهُ مَقَالِعُ الْعَبِيْبِ (8) hāzret-i imām ca'fer-i şādık (9)
 rażiya'llāhu 'anhın naql kılıpdur ey fāl ègesi āgāh (10) u dānā bolgıl kim bu fāl saᅇga
 kelipdür bu yıl saᅇga bir nēᅇᅇe (11) düşmenlerdin !!! ᅇam [u] ᅇayᅇuluᅇ bolup bir ziyān (12)
 vāᅇı' boladurᅇan dikdür hūdāy ta'ālāᅇa 'ibādet [14b]: (1) kılıp talebde bolup zıkr-i tesbīh
 tehlil [ü] şalavāt dūrūd

(2) bille bolgıl özünᅇ birle ta'vīz [u] hemrāh kılıp müdār [u] meşāyih + (3) lardın istimdād
 tilep talebde bol her ne hācetlerinᅇ (4) bolsa murādınᅇgā yēter-sēn inşā'allāh ta'ālā ب ا ج (5)
 کَال'ul-lāh-i ta'ālā ۱ عِنْدَهُ مَقَالِعُ الْعَبِيْبِ (6) نِ اِنِّعْ عَلَیْكُمْ نِعْمَهُ طَاهِرٌ هُوَ بِاطْنِيَةِ hāzret-i imām ca'fer-i şādık rażiya'llāhu
 'anhın naql (7) kılıpdurlar kim bu fāl saᅇga kelipdür āgāh u dānā bolgıl (8) kim bu fāl
 hāzret-i yunus 'aleyhi's-selāmınᅇ fālıdur saᅇga (9) bir munᅇa ādemlerdin zaᅇmet bolup
 köᅇglünᅇ ᅇam [u] ᅇayᅇuluᅇ (10) bolup pād-şāh ümīd 'ameldārlardın hafālık bolup (11) bir
 nēᅇᅇe künde şād-mānlıkᅇa çıkar-sēn ᅇāyib māl (12) u ᅇāyib mirās ᅇolonᅇgā kelür seferdin
 şerīkdin [15a]: (1) nikāhdın ferzend kenīzekdin söyünür-sēn şādlık (2) bolur oᅇrı alᅇan yok
 bolᅇan yētken kaçᅇan tapılır (3) hoş ᅇaber bolur manşıb-ı 'ameldār işi ᅇolonᅇgā kelür ᅇāyib
 hāzır (4) bolur keseldin şifā tapar-sēn inşā'allāh ب ا د (5) کَال'ul-lāh-i ta'ālā ۱ اَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ طَهْقَ س (6) hāzret-i imām ca'fer-i şādık rażiya'llāhu 'anhın naqlidür (7) ey fāl ègesi bu fāl
 saᅇga kelipdür feriştelere saᅇga (8) yārı bēripdür āsmān eşikleri saᅇga açılıp (9) u ni'met
 ᅇapuᅇusı hem açılıp devlet-i 'izzet iᅇbāl saᅇga yüz (10) keltürüp 'ākıbet işlerinᅇ yaᅇşılıkᅇa
 mübeddel bolur (11) ful u māl dūnyālık işleri hāşıl bolur diᅇkançılık + (12) dın fā'ide bolur
 düşmenᅇe nuşret tapar-sēn da'vānı [15b]: (1) alur-sēn ᅇāyib hāzır bolup hoş ᅇaber bolur oᅇrı
 (2) alᅇan yok bolᅇan yētken kaçᅇan tapılır aᅇrık + (3) +dın bolsa düşenbe küni 'azāyim
 oᅇutᅇıl şifā tapar (4) inşā'allāh د ج د کَال'ul-lāh-i ta'ālā ۱ اِنَّ اَعْطَا فَيَلْنِ (5) يَمْحَا دُ عُوْنُ اَللّٰهِ وَ هُوَ خَادِعُهُمْ اَلْاَيْتَةُ hāzret-i imām (6) ca'fer-i şādık rażiya'llāhu 'anhın naql kılıpdur ey fāl (7) ègesi bilgil

āgāh u dānā bolğıl kim bu fāl saᅇga kelipdür (8)-sēn tola fikr [ü] ᅇayāllerni kılur-sēn her işde şabr kılıp (9) şābit kadem bolğıl murādınğnı ᅇudādın tilep tevekkül (10) kılığıl dūrūd-ı evrād dūrūd-ı şalavāt tesbīᅇ [ü] tehlillerni (11) terk kılımay meşāyīᅇlardın istimdād ᅇaleb kılığıl dūşmen (12) +lerinğ ᅇ^vor bolur-sēn ‘ izzet tapar-sēn her ne ᅇācet + [16a]: (1) leringᅇ bolsa yēter-sēn özünğ birle ta‘ vīz [u] (2) tomar hemrāᅇ kılığıl nikāᅇğā ikki kōnğüllükdür evvelkı (3) nikāᅇ ᅇūb yaraşlık bolur inşā’allah ا ب د (4) kāl’ul-lāᅇ-i ta‘ ālā

فَل لِّلْمُؤْمِنَاتِ مِمَّا تَرَ يَخْفَى مِنْ أَيْضًا (5) ᅇū hāzret-i imām ca‘ fer-i (6) şādık rażīya’llāᅇu ‘ anhdın naᅇl kılıpdurlar kim ey (7) fāl ēgesi āgāᅇ [u] dānā bolğıl kim bu fāl saᅇga kelipdür (8) sēniᅇ ᅇüşkil dişvarlık işlerinğ bar kōrünüp (9) turur-sēn ᅇudāy ta‘ ālāğā tevekkül kılıp ᅇācetlerinğni (10) ᅇaleb kılıptur dūrūd-ı şerīfni u zıkr [ü] tesbīᅇ tehlil + (11) lerni terk kılımay kāᅇil namāz bolmay ‘ ibādet bille bolğıl (12) ᅇāzret-i pūrdestgīrğā sığınıp nezre niyāz birle bolğıl [16b]: (1) çerāğ ötkürüp ervāᅇ-ı pīr [u] meşāyīᅇlarğā yed-būy kılığıl (2) her ne niyet her ne maşlahatnı kılıp ērdinğ terk kılığıl (3) eger fikrlerinğni tola kılıp bu işçā şūrū‘ kılısanğ (4) pişimān bolur-sēn on yette künğāçā şabr kıl ᅇudādın meded (5) tilegil özünğ birle ta‘ vīz hemrāᅇ kılığıl cem‘ işlerinğ (6) bir ᅇaraf bolup ᅇāᅇar cem‘ bolğay-sēn inşā’allah ta‘ ālā ب د ج (7) kāl’ul-lāᅇ-i ta‘ ālā يَا نَحْيِ خُذْ هَذَا كِتَابَ بَنِي إِسْرَائِيلَ (8) ᅇāzret-i imām ca‘ fer-i şādık rażīya’llāᅇu ‘ anhdın naᅇl kılıpdur + (9) lar kim ey fāl ēgesi āgāᅇ [u] dānā bolğıl kim bu fāl saᅇga kelipdür (10) uşbu yılınğ içide her işlerinğ bir ᅇaraf bolup ᅇam [u] ᅇayğular + (11) dın ᅇalāş bolur-sēn dūşmenlerdin kūtulup şādlıkğā çıkar-sēn (12) her ᅇaydağ işlerinğ ᅇācetlerinğ bolsa murādınğğā yētip [17a]: (1) uluğ devlet yüz keltürgey ta‘ vīz hemrāᅇ kıl yaᅇşılık (2) kōrür-sēn inşā’allah ا ب ج کāl’ul-lāᅇ-i ta‘ ālā يَوْمَ تَقُفُّ الْأَشْيَافُ وَخُوفُهُمْ فِي النَّارِ الْأَيْتَةُ (3) ᅇāzret-i imām ca‘ fer-i şādık rażīy+ (4) a’llāᅇu ‘ anhdın naᅇl kılıpdur kim ey fāl ēgesi bu fāl (5) saᅇga kelipdür bir nēççe mekkār ᅇīleger dūşmenlerinğ saᅇga (6) tuzak ᅇurmaᅇnınğ fikriğe tüşmekdedür sēni ᅇalvet (7) yerlerge alıp barıp pend ᅇīlegerlik kılur pād-şāᅇ (8) ya ‘ ameldārınğ ᅇaşığā barmağıl kişi birle da‘ vālaşıp (9) maᅇkemege barmağıl uruş [u] cedelni kılma bir nēççe (10) kün şabr kıl ᅇalebde bolup özünğ birle ta‘ vīz (11) hemrāᅇ kılığıl ᅇācetinğğā yēter-sēn inşā’allah ta‘ ālā (12) ج ج ج کāl’ul-lāᅇ-i ta‘ ālā جَنَاتٍ عَرْضُهَا سَعْدُ جُلُوهَا [17b]: (1) ᅇāzret-i imām ca‘ fer-i şādık rażīya’llāᅇu ‘ anhdın (2) naᅇl kılıpdurlar kim ey fāl ēgesi bu fāl saᅇga kelip + (3) dūr ᅇāzret-i muᅇammed muşᅇafa şallaallāᅇu ‘ aleyhi ve sellemniᅇ fālıdur (4) sefer nikāᅇ almaᅇ satmaᅇ sevdāgerlikdin diᅇᅇançılık+ (5) dın şerīkdin fā’ide bolur dūşmenğā da‘ vāğā ᅇālib kelür (6) -sēn ᅇā’ib ᅇāzır bolur oğrı alğan yētkēn ᅇaçᅇan (7) yok bolğan tapılır dūrūd-ı şerīfni tola oᅇuğıl (8) ᅇalebde bol ta‘ vīz hemrāᅇ kılığıl murādınğğā yēter-sēn ağık (9) bi-ᅇāᅇardur

inşā'allāh ج ج کāl'ul-lāh-i ta'ālā (10) لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَىٰ اِطْلَاقِ لَيْثٍ اءَلَا يَتَهُ (11) ḥāzret-i imām ca'fer-i (11) şādık razīya'llāhu 'anhdın naql kılıpdur kim ey fāl eğesi (12) bu fāl saᅇga kelipdür bir neççe künçe şabr kıl bitelik [18a]: (1) tüşken işlerinĝ güşāde bolur u her ne maşlahat (2) u niyetlerinĝni terk kılığıl meştāb kılsanĝ helāk (3) bolur-sen düşmen ĝālibdür ḥatm-i heft ḥvāce !!! (4) biz rük/revk okutup şalavāt dürüd-ı şerīf okutup (5) talebde bolğıl uluğ aldığa barmağıl ta'viz hemrāh kıl (6) yaᅇşılığğa evrülür inşā'allāh ج ج کāl'ul-lāh-i (7) ta'ālā و لُوْ اَلَا يَتَهُ (8) ḥāzret-i imām ca'fer-i şādık razīya'llāhu 'anhdın naqldür (9) kim ey fāl eğesi bu fāl saᅇga kelipdür kamuğ türlük (10) ĝam [u] kayğudın düşmenlerdin kütulur-sen nuşret saᅇga yār+ (11) dur cem' ḥācetlerinĝ onĝga kelür murādingĝa yeter-sen (12) seferge nikāhğa şerīkçilikğa sevdāgerlikğa almağ satmağ [18b]: (1) her tarīkelik işka şabr kılığıl maşlahat u her ne niyetni (2) terk kılıp talebde bolup ta'viz hemrāh kılığıl inşā+ (3) 'allāh murādingĝa yeter-sen ج ج کāl'ul-lāh-i ta'ālā (4) و مِنْ نَعْمَلٍ وَمِشْقَالٍ ذَرْتَهُ خَيْرًا يَرِ لَأَ وَمِنْ نَعْمَلٍ وَمِشْقَالٍ (5) ḥāzret-i imām ca'fer-i şādık razīya'llāhu 'anh + (6) dın andağ naql kılıpdur ey fāl eğesi bu fāl saᅇga (7) kelipdür beşāretdür bir ḥayrāt işka kadem koyup-sen (8) hemme işlerinĝ mübārek bolğusıdur bu niyet u maşlahatnı (9) bozmağıl her cāyda bolsanĝ ḳanā' at kılığıl almağ satmağ (10) şirket nikāhğa ḥūbdur sefer mübārekdür düşmenĝe ĝālib kelür-sen (11) ĝā'ib yoğ bolğan yetken kaçқан oğrı alğan tapılır ağırığ (12) şifā tapar talebde bolsanĝ murādingĝa yeter-sen inşā'allāh [19a]: (1) ج ج کāl'ul-lāh-i ta'ālā لَأَ (2) لِي وَ لُوْ اَلِي فِي اءَلَا رَضَ شَبِيحَتَهُ (3) ḥāzret-i imām ca'fer-i şādık razīya'llāhu 'anhdın (3) naql kılıpdurlar kim ey fāl eğesi bu fāl saᅇga kelip+ (4) dür bī-beyhūde ĝam [u] kayğularnı tola kıılır iken-sen hīç (5) ĝam [u] kayğı kıılmağıl özünĝni pürdestgirğa tapşurup (6) ḥudāğa tevekkül kılığıl her kaydağ yaman işlerinĝ yaᅇşilik+ (7) ĝa mübeddel bolur ḥudāy ta'ālā saᅇga tola māl [u] ful bérür kıız (8) oğul ferzend bérür oğrı alğan yoğ bolğan yetken (9) kaçқанning ḥaberi bolur her işka kadem kıoysanĝ mübārek+ (10) dür niyetlerinĝ maşlahatlarınĝ yaᅇşıdur inşā'allāh ج ج کāl'ul-lāh-i ta'ālā (11) و يَغْفِرُ اَلَا يَتَهُ (12) لِي وَ لُوْ اَلِي فِي اءَلَا رَضَ شَبِيحَتَهُ (12) ḥāzret-i imām ca'fer-i şādık razīya'llāhu ['anh]+ [19b]: (1) +dın naql kılıpdurlar kim ey fāl eğesi bu fāl saᅇga kelip+ (2) dür bir kimerse billen devlet bolup saᅇga yārı bolup almağ (3) satmağ sevdāgerlikdin şerīkdin seferdin nikāh+ (4) dın tola fā'ide bolur düşmenĝe ĝālib kelür-sen yoğ bolğan (5) oğrı alğan yetken kaçқан tapılır ĝāyib ḥāzır bolur (6) belā u kazādın emīn bolur-sen kıılğan yaᅇşı 'amellerinĝ (7) ḥudāğa mağbūl bolğandur inşā'allāh ج ج کāl'ul-lāh-i (8) ta'ālā لِي وَ لُوْ اَلِي فِي اءَلَا رَضَ شَبِيحَتَهُ ey fāl eğesi bu (9) fāl saᅇga kelipdür her ne niyetlerinĝ bolsa cem' ĝam kayğı+ (10) lardın ḥalāş bolur-sen düşmenlerinĝga nuşret tapar-sen ḥac sefer (11) mübārek bolğay sevdāgerlikdin fā'ide

körür-sen dihkançılığdın (12) nef̄ bar nikāh hūbdur şeriketdin fā'ide körür-sen 'ilmdin [20a]: (1) taḥşillik bolur-sen mundın songra her kaydağ murādınḡ (2) bolsa yeter-sen inşā'allāh ta'ālā ج ا د کāl'ul-lāh-i ta'ālā (3) شُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا * مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الْآيَةَ (4) ḥazret-i imām ca'fer-i şādık rażīya'llāhu 'anhdın naql kılıpdur+ (5) lar kim ey fāl egesi bu fāl saṅga kelipdür sēniḡ düşmen+ (6) leriḡ toludur saṅga körünmes hemişe sēniḡ qaşdıḡda+

(7) +dur saṅga ḥased kılur saṅga ḥudāy ta'ālā baht devlet iqbāl (8) sa'adet işiḡni açar sēniḡ rızkıḡbī-kār gümān kılma+ (9) ḡan cāylarda deryāniḡ tegide bolur düşmenḡe nuşret tapar-sen (10) da'vānı alur-sen uluḡlardın seferdin nikāhdın şeriket+ (11) din fā'ide körür-sen dihkançılığdın rızkıḡ ḡālī'+ (12) leriḡ açılır oḡrı alḡan yoḡ bolḡan yētken qaçқан [20b]:

(1) ḡāyib kelür inşā'allāh ج ا د کāl'ul-lāh-i ta'ālā وَكُنْتُمْ مِنَ الْآيَةِ (2) شَفَاءَ حَضْرَتِهِ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا الْآيَةَ (2) ḥazret-i (3) imām ca'fer-i şādık rażīya'llāhu 'anhdın naql kılıpdur ey (4) fāl egesi bu fāl saṅga kelipdür ḥazret-i yusuf 'aleyhi's-selām+ (5) niḡ fāludur her ne niyet kılıp erdiḡ ṣabr kıl (6) ḡam [u] kayḡudın karāḡḡuluğdın ḡalāş bolup saṅga bir (7) şādmānlık yüz keltürgey uluḡ devletke yeter-sen (8) seferdin dihkançılığdın nikāhdın şerikdin fā'ide (9) bolur mübarekdür düşmenleriḡ dost bolup saṅga itā'at (10) kılur sevdā almak satmağdın nef̄ körür-sen ḡāyib (11) ḡazır bolur oḡrı alḡan yētken qaçқан tapalur ḡiyānet (12) kılıḡuçılar āşikāre bolur ser

pūşide bolur ḥudāy ta'ālā [21a]: (1) oḡul kız ferzendesi tola bolur uluḡlardın iltifāt (2) körür-sen ümidleriḡḡa yeter-sen aḡrıḡ şifā tapar inşā'allāh (3) كُنَّا لِكَالضَّرِّ كُنَّا لِكَالضَّرِّ ج ب ج کāl'ul-lāh-i ta'ālā

ف عَنَّا لِكُلِّ شَوْءٍ وَ الْفُشَا وَالْآيَةَ (4) ḥazret-i imām ca'fer-i şādık rażīya'llāhu 'anh+ (5) dın naql kılıpdurlar kim ey fāl egesi bu fāl saṅga kelip+ (6) dür saṅga devlet yār bolupdur kesel aḡrıḡlarıḡa düşenbe (7) küni 'azāyim oḡutḡıl u ta'vīz hemrāh kılıḡıl red-nām-ı şerif (8) hemrāh kılıḡıl talebde bol 'ibādetni namāznı terk kılmay ḥudāḡa (9) tevekkül kıl düşmenleriḡ maḡhūr bolḡusı kamuḡ türlük belā (10) u każādın u ḡam [u] kayḡudın ḡalāş bolur-sen aḡrıḡ şifā tapar (11) oḡrı alḡan yētken qaçқан yoḡ bolḡan tapılır işiḡ (12) püter inşā'allāh ta'ālā ج ا د کāl'ul-lāh-i ta'ālā

رَبُّنَا الْحَيُّونَ الْمَلَأُ وَالْبُيُوتَ [21b]: (1) رَبُّنَا الْحَيُّونَ الرَّبُّ الْآيَةَ (1) ḥazret-i imām ca'fer-i şādık (2) rażīya'llāhu 'anhdın naql kılıpdur kim ey fāl egesi bu fāl (3) saṅga kelipdür tola mübarekdür her ne işka qadem koysa her ne (4) niyetleriḡ bolsa mübarekdür ümidleriḡḡa yeter-sen müşkil (5) işleriḡ ḡāşıl bolḡusı ḡacetleriḡḡa yeter-sen ḡam [u] kayḡu+ (6) dın düşmenlerdin ḡalāş bolup uluḡ devletke yētip 'aḡıbet ḡac (7) şevābını tapar -sen işleriḡ püter (iyileşir, düzene girer) oḡrı alḡan yētken qaçқан (8) yoḡ bolḡan tapılır ḡā'ib kelür ḡoş ḡaber bolur aḡrıḡḡa sebep (9) kılmak kirek inşā'allāh şifā taparlar ج ب د کāl'ul-lāh-i ta'ālā (10) رَبُّنَا الْحَيُّونَ الْمَلَأُ وَالْبُيُوتَ (10) ḥazret-i imām ca'fer-i şādık rażīya'llāhu (11) 'anhdın naql kılıpdurlar

kim ey fāl egesi bu fāl saᅅga kelipdür (12) saᅅga bir sefer vāķı^ç bolğudıngdur ol seferdin tola fā^ıide körür-sèn [22a]: (1) almaķ satmaķdın nef^ç körür-sèn sevdāgerlikdin şerikdin yaķşı+ (2) dur nikāᅅ mübārek gāyiblering kelür yok bolğan oğrı alğan (3) yētken kaçқан tapılır ni^ç metler artar rızķing tola bolur ağrıķ (4) şifā tapar murādingğa yētip ümidlering ᅅāşıl bolur inşā^ıallāᅅ (5) و لَنْ يُؤْتِيَ الْمُنِ الْمُرْسَلِينَ الْآيَةَ (6) ey fāl egesi bu fāl saᅅga kelipdür ᅅazret-i yunus^ç aleyhi^çs-selāmning (7) fālıdur saᅅga bir uluğ devlet kelür baᅅt [u] iķbāllering açılır bend beste+ (8) lig işlering güşāde bolğusıdur her ne niyet u her ne maşlaᅅatlaring (9) bolsa yaķşıdur sefer mübārek nikāᅅ ᅅübdur şerik almaķ satmaķdın (10) sevdāgerlikdin fā^ıide alur-sèn düşmenlering helāk bolur bir neççe (11) kün şabr kıl murādingğa yēter-sèn işlering püter oğrı alğan (12) yok bolğan yētken kaçқан tapılır ğam [u] kayğudın ᅅalāş bolur-sèn [22b]: (1) pādşāᅅ ümerālardın iltifāt bolur külli murādingğa yēter-sèn inşā^ıallāᅅ (2) و لَنْ يُؤْتِيَ الْمُنِ الْمُرْسَلِينَ الْآيَةَ

ᅅazret-i (3) imām ca^ç fer-i şādık rażiya'llāᅅ^ç anᅅdın naķl kılıpdurlar kim ey fāl egesi (4) bu fāl saᅅga kelipdür devlet yüzlenip iķbāl [ü] sa^ç ādet tapılır (5) bestelig tüşken işlering güşāde bolur uluğlardın (6) iltifāt körür-sèn düşmenlering maķᅅür bolur bir neççe kimerseler (7) saᅅga ᅅased kılıp seni orağa taşlamaķğa kaşd kılıp turuptur (8) bu fāl saᅅga kelipdür ᅅazret-i şāliᅅ^ç aleyhi^çs-selāmning fālıdur kişige (9) yaķşılık kılır bolsang anıngdın vefā körmes-sèn rızķ-ı (10) rüzene(günlük) tola bolup gümān kılmağan cāylardın ful māl kelür devlet+ (11) lering ziyāde bolup uzun^ç ömri körüp kız oğul ferzend+ (12) lering bolğay ağrıķ şifā tapar murādingğa yēter-sèn inşā^ıallāᅅ [23a]: (1) و لَنْ يُؤْتِيَ الْمُنِ الْمُرْسَلِينَ الْآيَةَ (2) الَّذِينَ يَخْشَوْنَ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُمُ ᅅazret-i imām ca^ç fer-i şādık rażiya'llāᅅ^ç anᅅdın naķl kılıpdur+ (3) lar kim ey fāl egesi bu fāl saᅅga kelipdür uşbu yılning içide (4) hemme işlering yaķşı bolğusı nā-mübārek işlering mübārek bolur (5) yaman düşmenlering şerridin ᅅudā emīn kılır her kaydağ ᅅacet [ü] (6) ümidlering bolsa ᅅudāğa tevekkül kılıp talebde bolğıl murādingğa (7) yētip nuşret tapar-sèn inşā^ıallāᅅ (8) و لَنْ يُؤْتِيَ الْمُنِ الْمُرْسَلِينَ الْآيَةَ (9) ᅅazret-i imām ca^ç fer-i şādık (9) rażiya'llāᅅ^ç anᅅdın naķl kılıpdurlar kim ey fāl egesi bu fāl (10) saᅅga kelipdür ᅅazret-i ᅅ^vāce^ç aleyhi^çs-salavāt vesselāmning fālıdur (11) ikki dünyāda seni ᅅudāy ta^çālā baᅅt devlet iķbāl sa^ç ādetlik (12) kılıp her ne maşlaᅅat u niyet kılısang mübārekdür kamuğ türlük [23b]: (1) murād [u] maķşadlaring bolsa ᅅacetlering revā bolur müşkil iş+ (2) lering āsān bolup ümidleringğa yēter-sèn sefer sevdāgerlik (3) şeriket nikāᅅ mübārek ağrıķ şifā tapar oğrı alğan (4) yētken kaçқан yok bolğan tapılır gāyib kelür yıraқdın (5) ᅅoş ᅅaber kelip söyünür-sèn kılğan yaķşı^ç amellering (6) ᅅudāy ta^çālāning aldıda maķbül

bolğan hac sevābı yā ki hac (7) kılur-sen kesbkār dihқанçılığdın fā'ide bolur manşıb işi (8) kılunġga kelür çehār-pāydın fā'ide alur-sen özünġ birle (9) ta' vız hemrāh kılıp şalavāt [u] dūrūd-ı şerif zıkr [ü] tesbīh [ü] tehlil+ (10) leringni verde urarlarnı terk kılmağıl murādınġga (11) yeter-sen inşā'allāh ا د د کال'ul-lāh-i ta'ālā وَالْهٰكُمَ اِلٰى وَاَحْزَ (12) لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِیْمُ اِلَّا بِتَهْ (13) delıldür hażret-i (13) imām ca'fer-i şādık rażiya'llāhu 'anhđın naql kılıpdurlar kim (14) ey fāl egesi bilgil bu fāl sańga kelipdür hudāy ta'ālā (15) hażret-i ali keremullahu veçhening fāludur sańga [24a]: (1) ikki dūnyā sa'adetni bergey külli murādınġni hudādın tilegil (2) yeter-sen tevekkülni hudāga kıl hacetlerinġ revā bolur müşkil (3) işlerinġ āsān bolġay emānet haq cāyıga tüşgey (4) şimāl dik uçarlık cānvar dik baht [u] devlet kelür gümān (5) kılmağan yerlerdin rızq-ı rüzene ma'ışet ni' metler artar (6) düşmenġe nuşret tapar-sen bil ki hased kılġuçı düşmen kör (7) bolup maqhūr bolur 'izzet [ü] hürmetlerinġ ziyāde bolur (8) uluġlardın dost mihrbānlık körür-sen sevdāgerlik (9) almaq satmağdın tola ful māl kelür sefer mübārek nikāh (10) köngüldeki dik bolur oġrı alğan yetken yoq bolğan (11) tapılır her ne işlerinġ püterler aġrıqqa āyet-i şifā (12) okutup şalavāt dūrūd-ı şerifni okup ervāh (13) pır meşāyihlarġa yed-büy kılġıl külli murādınġga yeter-sen (14) inşā'allāh ب د د کال'ul-lāh-i ta'ālā ا د د کال'ul-lāh-i ta'ālā [24b]: (1) لَكَ وَفُتِحَا بَيْنَنَا الْاٰیٰتِهٖ (2) hażret-i imām ca'fer-i şādık rāzi + (2) ya'llāhu 'anhđın naql kılıpdur kim ey fāl egesi bilgil (3) āgāh bolġıl bu fāl sańga kelipdür hudāy ta'ālā sańga tola düşmen+ (4) lering üstige nuşret beripdür 'aķıbet söyünüp bir şād+ (5) mānlıġga çıkar-sen 'izzet [ü] hürmetlerinġ ziyāde bolur (6) düşmenlerinġ h'or bolup ayaġ astıga pāymāl bolur (7) belki maqhūr bolur sańga bir sefer vāķı' bolur seferdin yanmağıl (8) fā'idelerini tola körür-sen mübārekdür eger yansanġ (9) pişimān bolur-sen hudāy ta'ālā sańga türlük türlük (10) ni' metlerini berip şādmān hursend kılur her ne maşlaħat (11) u her ne niyetdin bolsa yaħşı nikāh mübārek emānet öz cāyı+ (12) ġa karar tapar aġrıq şifā tapar yoq bolğan (13) yetken kaçқан ġā'ib tapılır inşā'allāh ta'ālā (14) ا د د کال'ul-lāh-i ta'ālā اَلَيْهِ يَصْعَدُ اَعْلٰمُ وَاَسْمٰوٰتِ [25a]: (1) لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِیْمُ اِلَّا بِتَهْ (2) hażret-i imām ca'fer-i şādık rażiya'llāhu 'anhđın naqli (2) kılıpdurlar kim ey fāl egesi āgāh [u] dānā bolġıl bu fāl (3) sańga kelipdür hudāy ta'ālānıġ bergen ni' metlerige şükr (4) kılıp kanā'at kıl tola ni dep azdın kuruq kılmağıl hudāga (5) 'ibadet kılıp talebde bol zıkr [ü] tesbīh tehlil dūrūd okup (6) namāzlarnı terk kılmağın hudāga tevekkül kıl cem' müşkil işlerinġ (7) āsān bolġusıdur almaq satmağdın sevdāgerlikdin (8) şeriket seferdin nikāhđın fā'ide bolur inşā'allāh ta'ālā (9) ا د د کال'ul-lāh-i ta'ālā اَلَيْهِ يَصْعَدُ اَعْلٰمُ وَاَسْمٰوٰتِ (10) hażret-i (10) imām ca'fer-i şādık rażiya'llāhu 'anhđın naql kılıpdurlar kim (11) ey fāl egesi bu fāl sańga kelipdür sańga bir düşvarlık (12) ġam [u] kayġu körünüp turur özünġ hayrān bolup

iş+ (13) lering pütmey turgan-dik kolungdın bir nemesse yok bolmak (14) oğrı karaqçı almak yetimekke delil kıladur düşmen+ [25b]: (1) +lering toludur selamet qalür-sen dürüd-ı şerif hatm oku+ (2) tup talebde bol inşa'allah muradingga yeter-sen د ب ب (3) qal'ul-lah-i ta'ala یو ويند یفرح المؤمنین تبصر الله الآیة (4) hazret-i imam ca'fer-i şadiq raziya'llahu 'anhın naqlidür (5) ey fal egesi bilgil bu fal saŋga kelipdür beşaret (6) dür saŋga bir sefer vaxı' bolğusıdur mübareklikdür seferde (7) tola fa'ide nef körür-sen cem' belalardın u qazalardın (8) halaş bolur-sen düşmeninġ mekir [ü] hilesi emin kılurlar (9) özünġ birle ta'viz hemrah kılgıl muradingga yeter-sen inşa'allah (10) ج ح د qal'ul-lah-i ta'ala هل جراً ع الألسان الآ الآ (11) hazret-i imam ca'fer-i şadiq raziya'llahu 'anh+ (12) dın naql kılipdurlar kim ey fal egesi bilgil bu fal saŋga (13) kelipdür huday ta'alaga niyaz iltmes kılip taleb kılgıl (14) her işka aldırmağıl bu niyet u maşlahatnı bir neççe kün koyğıl [26a]: (1) şabr kılgıl şabrı birle muradingga yeter-sen bestelig (2) tüşgen işlerinġ keşde bolur düşmen da'vagerga uluğ+ (3) larğa zafer tapar-sen tola menfa'atler gâ'ibdin yeter(yazım farklı) inşa+ (4) 'allah کاد qal'ul-lah-i ta'ala لَقَّ اللهُ مَعَ الصَّابِرِينَ الْآيَةَ (5) hazret-i imam ca'fer-i şadiq raziya'llahu 'anhın naql kılipdur+ (6) lar kim ey fal egesi ağah [u] dānā bolğıl kim bu fal saŋga kelipdür (7) her ne niyet u her ne maşlahatlarınġ u her kaydağ işlerinġ (8) bolsa şabr kılgıl da'vaga aldırmağıl eger şabr kılmasanġ (9) bir belā ġam kayğuga mübtelā bolur-sen pişimān kılgunġdur (10) düşmenlerinġ toludur haberdār bolup talebde bolğıl (11) inşa'allah muradingga] yeter-sen د ب د qal'ul-lah-i ta'ala (12) يُولَجُ اللَّيْلِ فِي النَّهَارِ وَ يُولَجُ النَّهَارِ فِي اللَّيْلِ الْآيَةَ (13) delildür hazret-i imam ca'fer-i şadiq raziya'llahu 'anhın naql (14) kılipdurlar kim ey fal egesi bilgil ağah bolğıl bu fal [26b]: (1) saŋga kelipdür beşaretdür haqqınġ emānet mülk mirāş (2) kolungga kelür düşmenlerinġ şerridin emin bolur-sen (3) tarlıqdın kutulup ġam [u] kayğulardın halaş bolur-sen bir kimerse (4) saŋga dostluq muhabbetlik bolup saŋga tola fa'ideler bolur (5) inşa'allah فَاَعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ الْآيَةَ (6) وَ أَلَيْهِ يَرْجِعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ hazret-i imam ca'fer-i şadiq (7) raziya'llahu 'anhın kılipdurlar kim bu fal saŋga kelip+ (8) dür ey fal egesi bilgil beşaretdür seniġ her ne niyet (9) u maşlahatlarınġ bolsa hācetlerinġ revā bolur ġayib kelür (10) oğrı alğan yekten kaçkan yok bolğan tapılır düşmen+ (11) lering toludur hased kılır özünġ ağah bolğıl tevekkül (12) kılip hudāga 'ibadet kılip talebde bol özünġ birle ta'viz (13) hemrah kılgıl 'aķıbet şadmānlıqğa çıkip söyünür-sen inşa+ (14) 'allah لَمَّا الْمَلِكُ النُّومُ اللَّهُ لَمَّا حَرَّ الْعَهْرُ الْآيَةَ (15) delildür hazret-i imam ca'fer-i şadiq [27a]: (1) raziya'llahu 'anhın naql kılipdurlar kim ey fal egesi (2) bilgil ağah [u] dānā bol bu fal saŋga kelipdür bir yaruğluğ+ (3) ġa çıkip düşmenlikde bolur-sen qarānġgu ġam kayğular+ (4) dın halaş bolur-sen almak

satmak sevdiğerçilikdin (5) seferdin fā'ide bolur belā u kazādın emīn bolur-sen (6) kolunğdın çıkkan nemersenğ bolsa kolunğğa kelür hācet+ (7) lering revā bolur gāyib kelür hoş haber kelür inşā'allāh (8) ا ج کال'ul-lāh-i ta'ālā إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ الْآيَةُ (9) delīldür hāzret-i imām ca'fer-i şādık rażīya'llāhu 'anhdın (10) naql kılıpdurlar kim ey fāl egesi bilgil āgāh [u] dānā

(11) bolğıl kim bu fāl sañga kelīpdür u her ne niyet kılıp ér+ (12) dīnğ terk kılığıl kamuğ türlü işler aldınğğa (13) kelür uluğlar 'ameldār manşībdārlar sañga dost bolur (14) ğam [u] kayğudın hālāş bolur-sen hūdāy ta'ālā sañga ni' met+ (15) ler u rızk-ı rüzene ma'ışetlering kinger u ferāvān [27b]: (1) bolur düşmen dost bolur da'vā bātıllı bolur nikāh mübārek sefer+ (2) din fā'ide körür-sen özünğ birle ta'vīz hāriz esma'-yı (3) ilahī hemrāh kılığıl inşā'allāh murādınğğa yeter-sen ج د ب (4) کال'ul-lāh-i ta'ālā وَ الَّذِي فَطَرْنَا مَا قَضى مَا أَنْتَ قَاضٍ الْآيَةُ (5) delīldür hāzret-i imām ca'fer-i şādık rażīya'llāhu 'anhdın naql kılıp+ (6) durlar kim ey fāl egesi bilgil āgāh [u] dānā bolğıl kim bu (7) fāl sañga kelīpdür uşbu sañga delīldür kılırlar kim uşbu (8) yılınğ içide hīç kişi birle da'vā kılmağıl uluğlarınğ (9) aldığa barmağıl düşmenlering toludur hāsed kılırlar sañga (10) bir ziyān keltürür nesne¹¹ işde şabr kıl talebde bolğıl sefer+ (11) din fā'ide yoğdur āhīrī 'ākıbet murādınğğa yeter-sen (12) inşā'allāh ا ج کال'ul-lāh-i ta'ālā وَ اللَّهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ (13) وَ الْاَرْضِ الْآيَةُ hāzret-i imām ca'fer-i şādık rażīya'llāhu 'anhdın (14) naql kılıpdurlar kim ey fāl egesi bilgil u āgāh [u] dānā (15) bolğıl kim bu fāl sañga kelīpdür her niyet u her maşlahat bolsa [28a]: (1) yağşıdır mübārek bolğay hāzret-i eyüb 'aleyhi's-selāmınğ (2) fālıdur hūdāy ta'ālā seni söyündürür şādmānlığğa yeter-sen (3) uluğların dostluk yētip muhabbet körür-sen āhīrī (4) işlering yağşı bolğusıdır düşmenğe nuşret taparsen (5) murādınğğa yeter-sen inşā'allāh ا ج کال'ul-lāh-i ta'ālā (6) قُلْ لِيَلينِ اجمعتِ الناس و الجن الايَةُ delīldür

(7) hāzret-i imām ca'fer-i şādık rażīya'llāhu 'anhdın naql kılıp+ (8) durlar kim ey fāl egesi bilgil āgāh u dānā bolğıl kim (9) bu fāl sañga kelīpdür sañga bir şādık söyünmeklikğa (10) delīldür karanğgu ğam [u] kayğudın hālāş bolur-sen mübārek+ (11) lik birle sefer kılırlar-sen fā'ide tola bolur ikki niyetlikdür (12) her kayısı niyetdin bolsa yağşıdır nikāh mübārekdür (13) almak satmağdın fā'ide bolur oğrı alğan yētken (14) kaçkan yoğ bolğan tapalır gā'ib hāzır bolur hoş (15) haber bolğay inşā'allāh ta'ālā

¹¹ İncelenen metinde “sin” harfi bitişik yazılıysaydı “nesne” şeklinde okunabilecek olan kelime, metin tamiri yapılarak “her” ve “ne” şekillerinde iki ayrı kelime olarak okunmuştur.

[28b]: (1) ج ا د کال 'ul-lāh-i ta' ālā جز او هـ عندر بهم حجّات عدن (2) لا یتة hazret-i imām ca' fer-i şādık
 rażīya'llāhu ' anhdın naql (3) kılıpdu[r]lar kim ey fāl eğesi bilgil āgāh [u] dānā bolğıl kim
 (4) bu fāl saᅇga kelipdür beşāretdür murādıngğa yètip (5) hācetlerinġ revā bolğusıdur saᅇga
 hāşıl bolur belā u każādın emīn (8) bolur-sèn seferge yaᅇşı nikāᅇga mübārek almaᅇ satmaᅇ
 sevdāger + (9) lik şirket obdāndur dihkaᅇçılıkdın fā'ide bolur (10) oġrı alğan yètken kaᅇkan
 yoᅇ bolğanlar tapılır (11) ġāyib ᅇāzır bolur kesel aġrıᅇ bolsa ' azāyım oᅇumaᅇ (12) kirek
 ta' vīz ᅇariz tumar hemrāᅇ kılmaᅇ kerek ᅇaleblerinġni (13) terk kılmaᅇıl namāz ' ibādet zıkr
 [ü] tesbīᅇ tehlīl billen bolup (14) şalavāt dūrūd-ı şerīfni tola oᅇuġıl murādıngğa yèter-sèn
 [29a]: (1) inşā'allāᅇ ta' ālā ج ا د کال 'ul-lāh-i ta' ālā جز او هـ عندر بهم حجّات عدن (2) لا یتة hazret-i imām
 ca' fer-i şādık rażīya'llāhu (3) ' anhdın naqli kılıpdur ey fāl eğesi bu fāl saᅇga kelip+ (4) dūr
 sèniᅇ bir nèççe düşmenlerinġ bar aldınġda dostluᅇ (5) kılurlar köᅇgülleridin ming ming
 mekir [ü] ᅇileler (6) bardur ulardın ġāfil bolmaᅇıl özünġbillen ta' vīz (7) hemrāᅇ kılıp dūrūd-
 ı necāt oᅇup ᅇalebde bolup namāz+ (8) larıngni każā kılmaᅇ ᅇudāga tevekkül kılığıl ᅇatm
 okutup (9) müdār [u] meşāyıᅇlarğa yed-büy kılığıl inşā'allāᅇ ta' ālā (10) هو الرحمن باذن الله الملك المنان
 (11) temmet tamām (12) 1347inci yılıda

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİZİNLER

Bu bölümde, metnin söz varlığını ortaya koymak amacıyla metinde geçen kelimelerin gramatikal ve özel isimler olmak üzere iki dizini yapılmıştır.

4.1. Gramatikal Dizin

Aa (<i>ā, ‘ā, ‘a</i>)	
aç-: Bir şeyin arzulanan sonuca gelmiş olması.	015b/07, 016a/07, 016b/09, 025a/02, 026a/06, 027a/02, 027a/10, 027b/06, 027b/14, 028a/08, 028b/03
a.- ar 020a/08	
a.- ıpdur 013b/09	
[2]	
açıl-: 1. Bir şeyin arzulanan sonuca getirilmiş olması.	āgāh bol-: Bilgilenmek, haberdar olmak.
a.- ur 020a/12, 022a/07	ā. -ğıl 010a/08, 011a/01, 024b/03, 026a/14, 026b/11
2. Kapalı olan bir şeyin açılması.	[35]
a.- ıp 015a/08, 015a/09	ağırık: 1. Hasta.
[4]	a. 007b/04, 008b/09, 018b/11, 021a/02, 021a/10, 022a/03, 022b/12, 023b/03, 024b/12
ādem: <i>Ar.</i> Adam, insan.	2. Hastalık.
ā.+ lerdin 014b/09	a. 004b/09, 009a/10, 017b/08, 028b/11
[1]	a.+ dın 004a/11, 005a/08, 005b/08, 008a/05, 013a/12, 015b/02-3
āfet: <i>Ar.</i> Felaket, büyük felaket.	a.+ ğa 010b/01, 012b/09, 021b/08
ā.+ lerdin 013a/03, 013a/12	a.+ қа 024a/11
[2]	a.+ larınğa 021a/06
āgāh: <i>Far.</i> Haberli, bilgili.	a.+ larınġga 006a/06
ā. 002b/13, 003b/01, 004a/03, 004b/05, 005a/05, 005b/01, 005b/13, 006a/13, 006b/10, 009b/05, 010b/07, 011a/12, 011b/09, 012a/11, 013a/01, 013a/10, 013b/07, 014a/09, 014b/07,	a.+ ınġ 012a/04
	[26]
	āhır: <i>Ar. bk.</i> ‘ākıbet.

ā. 003b/07, 003b/12
[2]
āhīret: *Ar.* Öbür dünya, ahiret.
ā. 009b/07
[1]
āhīrī *Ar. bk.* āhīr.
ā. 010a/12, 027b/11, 028a/03
[3]
aķ-: Akmak.
a.- ip 012b/01
[1]
‘ākībet: *Ar.* Son, sonunda.
‘ā. 015a/10, 021b/06, 024b/04,
026b/13, 027b/11
[5]
al-:1. Çalmak.
a.-ğan 003b/11, 004b/13, 005a/07,
006a/08, 007b/01, 008a/06, 008b/06,
010a/01, 011a/03, 012a/05, 013b/12,
015a/02, 015b/02, 017b/06, 018b/11,
019a/08, 019b/05, 020a/12, 020b/11,
021a/11, 021b/07, 022a/02, 022a/11,
023b/03, 024a/10, 026b/10, 028a/13,
028b/10
a.-maķ 025a/14
2. Bir şeyden yarar sağlamak.
a.-ursèn 022a/10, 023b/08
3. Götürmek.
a.-ip 017a/07
4. Kazanmak.
a.-ursèn 009b/09, 015b/01,
020a/10
5. Yardımcı fiil “Yeterlilik”.

(körüne) a.-mas 006a/03
[37]
aldı: Ön.
a.+ da 023b/06
a.+ ğa 012b/06, 014a/03, 018a/05,
027b/09
a.+ nġda 003b/13, 008b/02,
029a/04
a.+ nġġa 027a/12
[9]
aldırma-: Önem vermemek.
a.- ğıl 025b/14, 026a/08
[2]
almak satmak: Alışveriş, ticaret.
a. 012a/07, 013b/03, 017b/04,
018a/12, 018b/09, 019b/02-03, 027a/04,
028b/08
a.+ dın 005b/06, 007b/02,
011a/02-03, 012b/07-08, 014a/01,
020b/10, 022a/01, 022a/09, 024a/09,
025a/07, 028a/13
[19]
‘amel: *Ar.* Amaçlı olarak yapılan iş.
‘a. 012a/02
‘a.+ i 005b/05
‘a.+ lering 019b/06, 023b/05
‘amel kıl-: Amaçlı olarak yapılan
iş gerçekleştirilmek.
‘a.-ġaylar 002b/10
[5]
‘ameldār: *Ar. + Far.* Bir amaçla iş yapan.
‘a. 015a/03, 027a/13
‘a.+ lardın 014b/10

‘a.+ nıng 017a/08
[4]
ammā: *Ar.* Ama, fakat.
a. 002a/04
[1]
ançā: Onun gibi, o kadar, o şekilde, öyle.
a. 009a/08, 011a/01
[2]
andağ: o şekilde, öyle.
a. 018b/06
[1]
andın: Ondan.
a. 002a/11, 002a/13, 002b/08
[3]
anı: Onu.
a. 007a/01
[1]
anıng: Onun.
a.+ dın 009a/04, 022b/09
[2]
arşlan: Arşlan.
a.+ lardın 007a/04
[1]
art-: Artmak, çoğalmak, fazlalaşmak.
a.- ar 008b/08, 011a/05, 022a/03,
024a/05
[4]
āsān: *Far.*
ā. bol- : Kolaylaşmak.
ā. -ğay 024a/03
ā. -ğusdur 009b/01, 025a/07
ā. -up 010b/10, 023b/02
ā. -ur 006a/02

[6]
āsānlık: *Far. + T.* Kolaylık.
ā. + ı 006b/03
[1]
āsmān: *Far.* Gökyüzü.
ā. 015a/08
[1]
ast: Alt, aşağı.
a.+ ığa 024b/06
[1]
aşıkāre: *Far.*
ā. bol- : Belli olmak.
ā. -ur 020b/12
[1]
atlık: Adlı, isimli.
a. 007b/10
[1]
ayağ, -ğ: Ayak.
a. 024b/06
a.+ ıngda 003b/04
[2]
āyet: *Ar.* Ayet.
ā. 007b/04, 010a/04, 011a/06,
024a/11
[4]
ayt-: Söylemek, demek.
a.- ğıl 003b/07
a.- ğıl 006a/05
a.- ıpdurlar 003a/08
[3]
az: Az, nadir, cüz.
a.+ dın 025a/04
[1]

‘azāyim: *Ar.* Dualar, tılsımlar, efsunlar.

‘a. 004a/13, 008b/09, 015b/03,
021a/07, 028b/11

[5]

Bb

ba‘d: *Ar.* Sonra.

a. 002a/04

[1]

bağışla-: Göndermek, iletmek.

b.-ğıl 009a/10

[1]

baht: *Far.* Talih.

b. 020a/07, 022a/07, 023a/11,
024a/04

[4]

bak-: Bakmak, dikkatle bakılmak.

b.-ıp 002b/09

[1]

bakma-: Bakmamak.

b.-ğıl 008b/04

[1]

bar: Var, mevcut.

b. 003b/13, 005b/04, 006a/03,
009b/11, 016a/08, 019b/12, 029a/04

b.+dur 010b/12, 029a/06

[9]

bar-: Gitmek.

b.-ğan 010b/02

b.-ursèn 013b/02

b.-ıp 017a/07

[3]

barış: Gidiş.

b.+dın 012b/06

b.+nı 014a/04

[2]

barma-: Gitmemek.

b.-ğıl 017a/08, 017a/09, 018a/05,
027b/09

[4]

başla-: Başlamak.

b.-p 009a/04

[1]

bâtil: *Ar.*

batıl bol- : Boş ve yalan olmak.

b.-ur 004a/07, 027b/01

[2]

ba‘zı: *Ar.* Bazı, bir kısmı, birazı.

b. 006b/01

[1]

belā: *Ar.* Gam, keder, sıkıntı.

b. 003a/08, 004b/08, 010a/12,
013a/03, 013a/12, 019b/06, 021a/09,
026a/09, 027a/05, 028b/07

b.+lardın 025b/07

[11]

belki: *Far.* Belki, umulur.

b. 024b/07

[1]

bend: *Far.* Bağ, düğüm.

b. 022a/07

[1]

bēr-: 1. Vermek.

b.-gen 025a/03

b.-gey 024a/01

2. Yardımcı eylem.

(tertib) b.-gey 002a/11

(tertīb) b.- geyler 002a/09
(bereket) b.- geyki 003b/03
(uluğ peygamberlik) b.- ip 007b/10
(ni' metlerni) b.- ip 024b/10
(yarı) b.- ipdür 015a/08
(nuşret) b.- iptür 024b/04
(ferzend) b.- ür 019a/08
(māl [u] ful) b.- ür 019a/07
(şifālīk) b.- ür 006a/06
[12]
bereket: *Ar.*
bereket **bër-:** Bollaştırmak,
arttırmak.
b. -geyki 003b/03
[1]
bestelig: *Far. + T.* Bağlı.
b. 022b/05, 026a/01
b. 022a/07
[3]
beşāret: *Ar.* Müjde.
b.+ dür 003a/02, 005b/03, 013a/11,
013b/08, 018b/07, 025b/05-06, 026b/01,
026b/08, 028b/04
[9]
bī-beyhūde: *Far.* Boşuna olamayan,
Gerekli.
b. 019a/04
[1]
bi-ḥaṭar: *Far. + Ar.* Tehlikesiz.
b.+ dur 017b/09
[1]
bī-kār: *Far.* Kazançsız.
b. 020a/08

[1]
bil-: Bilmek, keşfetmek.
b. 024a/06
b.- gil 003b/01, 004a/03, 005a/04,
013a/09, 013b/07, 015b/07, 023b/14,
024b/02, 025b/05, 025b/12, 026a/14,
026b/08, 027a/02, 027a/10, 027b/06,
027b/14, 028a/08, 028b/03
[19]
bille: *bk.* birle.
b. 002a/06, 002b/09, 013a/06,
014b/02, 016a/11
[5]
billen: *bk.* birle.
b. 002a/06, 019b/02, 028b/13,
029a/06
[4]
1347: Bin üç yüz kırk yedi.
1347 + nci 029a/12
[1]
bir: Bir, bir defa.
b. 002a/07, 002a/09, 002a/10,
003b/03, 003b/05, 003b/13, 005b/03,
005b/05, 006a/03, 006b/05, 007a/10,
007b/03, 009a/03, 009b/02, 009b/10,
010a/12, 011b/05, 011b/12, 012a/06,
012b/01, 012b/02, 013b/02, 014a/10,
014a/11, 014b/09, 014b/11, 016b/06,
016b/10, 017a/05, 017a/09, 017b/12,
018b/07, 019b/02, 020b/06, 021b/12,
022a/07, 022a/10, 022b/06, 024b/04,
024b/07, 025a/11, 025a/13, 025b/06,

025b/14, 026a/09, 026b/03, 027a/02,
027b/10, 028a/09, 029a/04

[53]

birāder: *Far.* Dost, arkadaş.

b. 011b/01

[1]

birle: İle.

b. 006a/02, 006b/04, 012b/03,
013a/06, 014a/06, 014b/02, 016a/01,
016a/12, 016b/05, 017a/08, 017a/10,
023b/08, 025b/09, 026a/01, 026b/12,
027b/02, 027b/08, 028a/11

[18]

bitelik: Sıkıntı, problem.

b. 017b/12

[1]

bī-vefā: *Far.* + *Ar.* Hayırsız.

b.+ dur 004b/13

[1]

biz: Biz (çokluk birinci kişi zamiri).

b. 018a/04

[1]

bol: 1. Herhangi bir durumda olmak.

b. 011a/08, 014b/03,
017b/08, 021a/08, 025a/05, 025b/02,
026b/12

b.- ğaysèn 016b/06

b.- ğıl 006b/04, 012b/03,
013a/06, 014b/02, 016a/11, 016a/12,
018a/05, 023a/06, 026a/10, 027b/10

b.- sa 005a/01, 019b/09,
026b/09

b.- sanġ 009a/12, 018b/09,
018b/12

b.- ur 003b/12, 008a/01,
026a/02

b.- ursèn 027a/03

2.Yardımcı eylem.

(dānā) b. 009b/05, 027a/02

(vāḳı^c) b.- adurġan 014a/12

(yoġ) b.- ġan 006a/09,

008b/06, 010a/02, 012b/09,

013b/12, 015a/02, 015b/02,

017b/07, 018b/11, 019a/08,

019b/04, 020a/12, 021a/11,

021b/08, 022a/02, 022a/12,

023b/04, 024a/10, 024b/12,

026b/10, 028a/14

(makbul) b.- ġan 023b/06

(helāk) b.- ġandur 004b/07

(makbul) b.- ġandur

019b/07

(yoġ) b.- ġanlar 028b/10

(āsān) b.- ġay 024a/03

(ħaber) b.- ġay 028a/15

(nikaḳlık) b.- ġay 006a/07

(mübarek) b.- ġay 003a/03,

003b/05, 013b/02,

019b/11, 028a/01

(terbiyet) b.- ġay 003b/06

(āġāh) b.- ġıl 010a/08,

011a/01, 024b/03, 026a/14, 026b/11

(dānā) b.- ġıl 002b/13,

003b/01, 004a/03, 004b/05, 005a/05,

005b/01, 005b/13, 006a/13, 006b/11,

010b/07, 011a/12, 011b/09, 012a/11,
013a/02, 013a/10, 013b/08, 014a/10,
014b/07, 015b/07, 016a/07, 016b/09,
025a/02, 026a/06, 027a/11, 027b/06,
027b/15, 028a/08, 028b/03

(kadem) b.- ğıl 015b/09
(vākı^ç) b.- ğudingdur

021b/12

(fā^ıide) b.- ğusı 013b/04
(hāşıl) b.- ğusı 021b/05
(mağhūr) b.- ğusı 021a/09
(yağşı) b.- ğusı 023a/04
(āsān) b.- ğusıdur 009b/01,

025a/07

(dost) b.- ğusıdur 012a/03
(kenġerü) b.- ğusıdur

013b/10

(ğüşāde) b.- ğusıdur

022a/08

(icabet) b.- ğusıdur

010b/11

(mübarek) b.- ğusıdur

018b/08

(reva) b.- ğusıdur 028b/05
(şādmān) b.- ğusıdur

012b/05

(vākı^ç) b.- ğusıdur 025b/06
(yağşı) b.- ğusıdur 028a/04
(reva) b.- mas 011b/05
(namāz) b.- may 016a/11
(cerağat) b.- sa 009a/10
(da^çvā) b.- sa 008a/02
(maşlahat) b.- sa 027b/15

(su^ıāl) b.- sa 004a/06

(kılğan) b.- sanġ 005a/05-

06

(yağşılık kılur) b.- sanġ 022b/09

(āsān) b.- up 010b/10, 023b/02

(dār) b.- up 004b/01

(devlet) b.-up 019b/02

(dost) b.- up 020b/09

(ġanī) b.- up 005b/05

(ğaberdār) b.- up 026a/10

(ğafālīk) b.- up 014b/10

(ğalāş) b.- up 006b/04, 007a/04,

013a/12, 020b/06, 021b/06

(ğayrān) b.- up 025a/12

(ğāzır) b.- up 015b/01

(ğ^vor) b.- up 024b/06

(ğayġuluk) b.-up 014a/11, 014b/10

(kör) b.- up 024a/07

(mağhūr) b.- up 012b/04

(ma^çmūr) b.- up 009b/07

(mübarek) b.- up 003b/09

(ğalebde) b.-up 014b/01, 017a/10,

018b/02, 029a/07

(ğaraf) b.-up 010a/12, 016b/06,

016b/10

(terbiyet) b.- up 005b/09

(tola) b.-up 022b/10

(zağmet) b.- up 014b/09

(ziyade) b.- up 022b/11

(yār) b.- updur 021a/06

(tarlık) b.- up turursēn 006b/02

(āsān) b.- ur 006a/02

(aşikāre) b.- ur 020b/12

(yaraşılık) b.-ur 016a/03,
(ħaberi) b.-ur 019a/09
(bā'ıl) b.- ur 004a/07, 027b/01
(dost) b.- ur 006b/06, 027a/13,
027b/01
(maħhūr) b.- ur 010b/12
(emīn) b.- ur 003a/09
(fā'ide) b.- ur 012a/02, 015a/12,
017b/05, 019b/04, 020b/09, 023b/07,
025a/08, 027a/05, 028a/13, 028b/09
(fā'ideler) b.- ur 026b/04
(ferāvān) b.- ur 027b/01
(güřāde) b.- ur 006a/05, 018a/01,
022b/05
(ħaber) b.- ur 015a/03, 015b/01,
021b/08
(ħařıl) b.- ur 003a/05, 013b/11,
015a/11, 022a/04, 028b/07
(ħāzır) b.- ur 003b/11, 015a/04,
017b/06, 019b/05, 020b/11, 028a/14,
028b/11
(helāk) b.- ur 022a/10, 028b/06
(iltifat) b.- ur 005b/06, 022b/01
(istimdād) b.- ur 009a/07
(isti'ānet) b.- ur 003b/08
(maħhūr) b.- ur 022b/06, 024a/07,
024b/07
(mihrbān) b.- ur 005b/10
(mübarek) b.- ur 023a/04
(mübeddel) b.- ur 004a/10,
015a/10, 019a/07
(naşıb) b.- ur 009a/07
(pāymāl) b.- ur 003b/04, 024b/06

(püşide) b.- ur 020b/12
(reva) b.- ur 004b/10, 004b/11,
023b/01, 024a/02, 026b/09, 027a/07
(řādlık) b.- ur 015a/02
(terbiyet) b.- ur 006a/10
(vāqı') b.- ur 024b/07
(ziyade) b.- ur 024a/07, 024b/05
b.- ursēn 007a/03-04, 010b/01,
019b/06
(cem') b.- ursēn 007a/05
(emīn) b.- ursēn 004b/09, 010b/02,
026b/02, 027a/05, 028b/08
(ħalāř) b.- ursēn 006b/08, 008b/09,
010a/03, 012b/06, 016b/11, 019b/10,
021a/10, 022a/12, 025b/08, 026b/03,
027a/04, 027a/14, 028a/10
(helāk) b.- ursēn 018a/03
(ħursend) b.- ursēn 007a/13
(ħ^vor) b.- ursēn 015b/12
(mesrur) b.- ursēn 003a/04
(mübtelā) b.- ursēn 026a/09
(piřimān) b.- ursēn 016b/04,
024b/09
(řādmān) b.- ursēn 008a/07
(taħřillik) b.-ursēn 020a/01
3. Olmak.
b.- dı 007b/12
b.- ğay 003b/04, 022b/12
b.- ğusıdur 009b/12, 010b/03
b.- sa 004a/07, 004a/08, 004a/11,
005a/08, 005a/09, 006a/01, 007a/13,
008a/03, 008b/09, 011b/03, 014b/04,
015b/03, 016a/01, 016b/12, 020a/02,

021b/04, 022a/09, 023a/06, 023b/01,
024b/11, 026a/08, 027a/06, 028a/12,
028b/11

b. -up 028b/13

b.- ur 003a/07, 003b/10, 004b/02,
008b/08, 010a/01, 011a/06, 013b/03,
020a/09, 021a/01, 022a/03, 024a/10,
028a/11

[302]

bolma-: Bol- yardımcı fiilinin olumsuz
şekli.

ğāfil b.- ğıl 029a/06

[1]

bolmak: olma, meydana gelme.

yok b. 025a/13

[1]

bozma-: Bozmamak, feshetmemek.

b.- ğıl 012a/01, 018b/09

[2]

bozul-: Bozulmak.

b.- ur 005a/07

[1]

bu: 1. işaret sıfatı.

b. 002a/05, 002a/11, 002a/13,
003a/01, 003b/01, 004a/05, 004b/05,
005a/05, 005b/01, 005b/13, 006a/13,
006b/01, 006b/05, 006b/11, 007a/09,
007b/08, 008a/10, 008a/11, 009a/02,
009b/05, 010a/09, 010b/07, 011a/12,
011b/04, 011b/10, 012a/01, 012a/12,
013a/02, 013a/10, 013b/08, 014a/10,
014b/07, 014b/08, 015a/07, 015b/07,
016a/07, 016b/03, 016b/09, 017a/04,

017b/02, 017b/12, 018a/09, 018b/06,
018b/08, 019a/03, 019b/01, 019b/08,
020a/05, 020b/04, 021a/05, 021b/02,
021b/11, 022a/06, 022b/04, 022b/08,
023a/03, 023a/09, 023b/14, 024b/03,
025a/02, 025a/11, 025b/05, 025b/12,
025b/14, 026a/06, 026a/14, 026b/07,
027a/02, 027a/11, 027b/06, 027b/15,
028a/09, 028b/04, 029a/03

2. İşaret zamiri.

b. 003b/02

b.+ dur 002b/03

[79]

Cc

cādū: *Far.* Büyücü.

c. 008b/01

c.+ dın 003a/09, 008a/05

[3]

cānvar: *Far.* Canlı.

c. 024a/04

[1]

cāy: *Far.* Yer, mekan.

c.+ da 018b/09

c.+ larda 020a/09

c.+ lardın 022b/10

c.+ ığa 024a/03, 024b/11-12

[5]

cedel: *Ar.* Sert münakaşa.

c.+ ni 017a/09

[1]

cem^ç: *Ar.* Toplanma.

c. 003a/08, 004b/10, 006b/07,
009a/12, 009b/07, 016b/05, 018a/11,
019b/09, 025a/06, 025b/07

cem^ç bol-: Toplanmak.

c. -ğaysèn 016b/06

c. -ursèn 007a/05

[12]

cerahat: *Ar.*

cerahat bol-: Yaralamak.

c. -sa 009a/10

[1]

cevāb: *Ar.* Cevap, yanıt.

c.+ larığa 002b/10

[1]

cihan: *Far.* Dünya.

c.+ da 003a/04

[1]

cim: *Ar.* Arap alfabesinin altıncı harfi.

c. 002a/10

[1]

cin: *Ar.* Cin.

c. 004a/12

[1]

Çç

çehār-pāy: *Far.* Dört ayaklı hayvan.

ç.+ dın 011a/04, 023b/08

[2]

çerāğ: *Far.* Fıtıl, mum, ışık.

ç. 016b/01

çerāğ kı1-: Türbede mum yakmak.

ç. -ğıl 009a/11

[2]

çık-: 1. Bir yerden, bir yerin içinden dışarı çıkmak.

ç.- kıan 027a/06

ç.- ıp 011b/12, 027a/03

2. Erişmek.

ç.- arsèn 006b/05, 014b/11,
016b/11, 024b/05

ç.- ıp 026b/13

[8]

çıkār-: Bir yerin dışına taşımak, götürmek.

ç.- ıp 013a/04

[1]

Dd

dal: *Ar.* Arap alfabesinin sekizinci harfi.

d.+ nı 002a/11

[1]

dānā: *Far.*

dānā bol-: Haberdar olmak,
bilgilenmek.

d. 009b/05, 027a/02

d. -ğıl 002b/13, 003b/01, 004a/03,
004b/05, 005a/05, 005b/01, 005b/13,
006a/13, 006b/10, 010b/07, 011a/12,
011b/09, 012a/11, 013a/01, 013a/10,
013b/07, 014a/10, 014b/07, 015b/07,
016a/07, 016b/09, 025a/02, 026a/06,
027a/10, 027b/06, 027b/14, 028a/08,
028b/03

[30]

dāne: *Far.* Tane, tohum.

d. 003b/04

d.+ ğa 003b/03

[2]

dār: *Ar.* Ev, yer, yurt.

d. 004b/01

[1]

da'vā: *Ar.* İddia, şikayet.

d. 010a/11, 027b/01

d.+ dın 004a/07

d.+ ğa 017b/05, 026a/08

d.+ nı 009b/08, 014a/03, 015a/12,

020a/10

d.+ sı 004a/07

d. -sa 008a/02

da'vā kııl-: Dava açmak, şikayet etmek.

d.-mağıl 027b/08

[12]

da'vāger: *Ar.* + *Far.* Dava açan, davacı.

d.+ ğa 026a/02

d.+ inġning 004a/07

d.+ ning 012a/03

[3]

da'vālaş-: *Ar.* + *T.* Birbiri aleyhinde mahkemeye başvurmak.

d.- ip 017a/08

[1]

dē-: Demek, söylemek.

d.- p 025a/04

d.- pdürler 002b/11

[2]

delil: *Ar.* Yol gösteren, kılavuz.

d.+ dir 027b/07

d.+ dür 023b/12, 026a/13,
026b/15, 027a/09, 027b/05, 028a/06,
028a/10

delil kııl-: Delil bulmak.

d. -adur 025a/14

[9]

deryā: *Far.* Deniz.

d.+ ğa 012b/01

d.+ nınġ 020a/09

[2]

dīv: *Far.* Dev, kötü yaratık.

d. 004a/12

[1]

devlet: *Ar.* Saadet, mutluluk.

d. 003a/06, 005b/03, 014a/02,
017a/01, 020a/07, 021a/06, 022a/07,
022b/04, 023a/11, 024a/04

d. bolup 019b/02

d.+ i 015a/09

d.+ ke 009b/10, 013b/04, 020b/07,
021b/06

d.+ lering 022b/10-11

[17]

dihkançılık: *Far.* + *T.* Çiftçilik.

d.+ dın 007a/02, 015a/11-12,
017b/04-05, 019b/11, 020a/11, 020b/08,
023b/07, 028b/09

[8]

dik: Gibi.

d. 009a/08, 013b/03, 024a/04,
024a/10, 25a/13

d.+ dür 014a/12

[5]

dil: *Far.* Gönül.

d. 007a/05

[1]

dişvarlık: Küçükbaş hayvancılık.

d. 016a/08

[1]

dost: *Far.* Dost, arkadaş.

d. 005b/10, 012a/03, 024a/08

d.+ larıdın 007b/11-12

d.+ larıng 012b/04-05

dost bol-: Dost olmak.

d. -up 020b/09

d. -ur 006b/06, 027a/13, 027b/01

[9]

dostluk: Dostluk, dostu olan, arkadaşı olan.

d. 008a/12, 009a/04, 028a/03

dostluk kıl-: Dostluk kurmak.

d. -urlar 029a/04

d. muhabbetlik bolup 026b/04

[5]

du'ā: *Ar.* Allah'a yakarma ve yalvarma, dua.

d.+ larıng 010b/10-11

d.+ yı 002a/13, 002b/03

du'ā kıl-: Dua etmek.

d. -ıp 004b/06

[4]

dünyā: *Ar.* 1. Dünya, evren.

d. 004b/01, 024a/01

2. Hayat, yaşam, dünya hayatı.

d. 009b/07

d.+ da 023a/11

[4]

dünyālık: *Ar. + T.* Dünyaya ait olan şeyler.

d. 015a/11

[1]

dürüd: *Ar.* Dua, övgü, esenleme.

d. 005a/09, 014b/01, 025a/05

[3]

dürüd-ı evrād: *Ar.* Belirli zamanda ve belirli miktarda yapılan dualar.

d. 015b/10

[1]

dürüd-ı necāt: *Ar.* Kurtuluş duası.

d. 010b/01, 011b/05, 029a/07

[3]

dürüd-ı şalavāt: *Ar.* Hazreti Muhammed'e edilen dua.

d. 015b/10

[1]

dürüd-ı şerif: *Ar.* Kutsal dua.

d. 002a/13, 002b/08, 006a/05, 007a/05, 018a/04, 023b/09, 025b/01

d.+ni 003a/11, 004b/10-11,

008a/01, 008b/05, 009a/09, 010a/03, 014a/05, 016a/10, 017b/07, 024a/12,

28b/14

[18]

düşenbe: *Far.* Pazartesi.

d. 015b/03, 021a/06

[2]

düşmen: *Far.* Düşman.

d. 018a/03, 026a/02, 027b/01

d.+ ğa 017b/05

d.+ ge 005b/07, 009a/11-12,
015a/12, 018b/10, 019b/04, 020a/09,
024a/06, 028a/04

d.+ lerdin 014a/11, 016b/11,
018a/10, 021b/06

d.+ lerge 006a/03-04, 009b/08

d.+ leri 004b/07

d.+ lering 003a/07, 003b/04,
005a/09, 006b/06, 010a/10, 012a/03,
012b/04, 013a/04-03, 017a/05, 020a/05-
06, 020b/09, 021a/09, 022a/10, 022b/06,
023a/05, 024b/06, 025a/14-15, 026a/10,
026b/10-11, 027b/09, 028b/06, 029a/04

d.+ lering 010b/11

d.+ leringdin 004a/06

d.+ leringğa 008a/02, 012b/03,
014a/03, 019b/10

d.+ lerni 004b/07-08

d.+ lerning 015b/11-12, 024b/03-
04, 026b/02

d.+ ning 025b/08

[53]

düşmenlik: Far. + T. Düşmanlık.

d. 003b/13

d.+ de 027a/03

[2]

düşvarlık: Far. + T. Zorluk, güçlük.

d. 025a/11

[1]

Ee

eger: Far. Eğer, şayet.

e. 004a/05, 004a/06, 005a/06,
005a/11, 006a/10, 007b/05, 008a/03,

008a/04, 008a/07, 016b/03, 024b/08,
026a/08

[12]

elbette: Ar. Mutlaka, kuşkusuz.

e. 004a/06

[1]

elif: Ar. Arap alfabesinin ilk harfi.

e. 002a/09

[1]

emānet: Ar. Güvenilen kimseye bırakılan
şey.

e. 006a/07, 024a/03, 024b/11,
026b/01

[4]

emīn: Ar.

emīn bol-: Güvende olmak,
korunmak.

e. -ur 003a/09

e. -ursen 004b/09

e. -ursen 010a/12, 019b/06,
026b/02, 027a/05, 028b/07

emīn kıl-:

1. Korumak.

e. -ur 023a/05

2. Korunmak.

e. -urlar 025b/08

[9]

ervāh: Ar. Ruhlar, canlar.

e. 003b/08, 016b/0, 024a/12

[3]

esmāʾ: Ar. İsimler.

e.+ y1 027b/02

[1]

etme-: Yardımcı fiil, etmemek, eylememek.

(terk) e.- gilsèn 011b/12

[1]

evlād: Ar. Çocuklar.

e.+ ı 003a/07

e.+ ınġ 003b/09

[2]

evrül-: Evrilmek, dönmek.

e.- üp 006b/07

e.- ür 018a/06

[2]

evvelkı: Önceki.

e. 016a/02

[1]

ey: Ey, seslenme ünlemi.

e. 002b/13, 003b/01, 004a/03,
004b/04, 005a/04, 005b/01, 005b/12,
006a/12, 006b/10, 007a/08, 007b/07,
008a/10, 009a/01, 009b/05, 010a/08,
010b/07, 011a/12, 011b/01, 011b/09,
012a/11, 013a/01, 013a/09, 013b/07,
014a/09, 015a/07, 015b/06, 016a/06,
016b/09, 017a/04, 017b/02, 017b/11,
018a/09, 018b/06, 019a/03, 019b/01,
019b/08, 020a/05, 020b/03, 021a/05,
021b/02, 021b/11, 022a/06, 022b/03,
023a/03, 023a/09, 023b/14, 024b/02,
025a/02, 025a/11, 025b/05, 025b/12,
026a/06, 026a/14, 026b/08, 027a/01,
027a/10, 027b/06, 027b/14, 028a/08,
028b/03, 029a/03

[61]

Èè

ège: Sahip.

è.+ si 002b/13, 003b/01, 004a/03,
004b/04, 005a/04, 005b/01, 005b/13,
006a/13, 006b/10, 007a/08, 007b/08,
008a/10, 009a/02, 009b/05, 010a/08,
010b/07, 011a/12, 011b/09, 012a/11,
013a/01, 013a/09, 013b/07, 014a/09,
015a/07, 015b/07, 016a/07, 016b/09,
017a/04, 017b/02, 017b/11, 018a/09,
018b/06, 019a/03, 019b/01, 019b/08,
020a/05, 020b/04, 021a/05, 021b/02,
021b/11, 022a/06, 022b/03, 023a/03,
023a/09, 023b/14, 024b/02, 025a/02,
025a/11, 025b/05, 025b/12, 026a/06,
026a/14, 026b/08, 027a/01, 027a/10,
027b/06, 027b/14, 028a/08, 028b/03,
029a/03

[60]

èmes: Olumsuzluk edatı, değil.

è. 010a/10, 010a/11

[2]

èr-: Ana yardımcı eylem.

è.- ding 012a/12, 016b/02

niyet kılp è.- ding 006b/13,
010a/09, 010b/09, 011b/02, 011b/11,
020b/05, 027a/11-12

niyet kılgan è.- senġ 006b/01

[10]

èşik: Eşik, kapı boşluğunun alt yanında bulunan alçak basamak.

è.+ қа 003b/08-09

è.+ leri 015a/08

è.+ lerini 013b/09

[3]

Ff

fâ'ide: Ar. Fayda, yarar.

f. 004b/13, 005a/06, 009a/08,
009a/11, 014a/04, 022a/10, 025b/07,
027b/11, 028a/11

f.+ lerni 024b/08

fâ'ide al-: Faydalanmak, verim
almak.

f. -ürsèn 023b/08

fâ'ide bol-: Fayda görmek,
faydalanmak.

f.+ler b. -ur 026b/04

f. -ğusu 013b/04

f. -ur 012a/02, 015a/12, 017b/05,
019b/04, 020b/08, 023b/07, 025a/08,
027a/05, 028a/13, 028b/09

fâ'ide kör-: Fayda görmek.

f. -geysèn 003b/05

f. -ürsèn 004a/11, 004b/12

f. -ürsèn 007a/02, 009a/05,
011a/03, 014a/02, 019b/11, 019b/12,
020a/11, 021b/12, 027b/02, 028b/06

[36]

fâl: Ar. Fal.

f. 002b/13, 003a/01, 003b/01,
004a/03, 004a/05, 004b/04, 004b/05,
005a/04, 005a/05, 005b/01, 005b/13,
006a/13, 006b/05, 006b/10, 006b/11,
007a/08, 007a/09, 007b/07, 007b/08,
008a/10, 008a/11, 009a/01, 009a/02,
009b/05, 010a/08, 010a/09, 010b/07,

011a/12, 011b/09, 011b/10, 012a/11,
012a/12, 013a/01, 013a/02, 013a/09,
013a/10, 013b/07, 013b/08, 014a/09,
014a/10, 014b/07, 014b/08, 015a/07,
015b/06, 015b/07, 016a/07, 016b/09,
017a/04, 017b/02, 017b/11, 017b/12,
018a/09, 018b/06, 019a/03, 019b/01,
019b/08, 019b/09, 020a/05, 020b/04,
021a/05, 021b/02, 021b/11, 022a/06,
022b/03, 022b/04, 022b/08, 023a/03,
023a/09, 023b/14, 024b/02, 024b/03,
025a/02, 025a/11, 025b/05, 025b/12,
026a/06, 026a/14, 026b/07, 026b/08,
027a/01, 027a/02, 027a/10, 027a/11,
027b/06, 027b/07, 027b/14, 027b/15,
028a/08, 028a/09, 028b/03, 028b/04,
029a/03

f.+ i 002a/05, 002a/11, 002a/13,
002b/03, 002b/08

f.+ ıdur 003a/02, 003b/02,
004a/05, 004b/06, 005b/02, 006b/06,
006b/12, 007a/09, 007b/09, 008a/11,
009a/03, 009b/06, 010b/08, 011b/01,
011b/11, 013a/11, 014b/08, 017b/03,
020b/05, 022a/07, 022b/08, 023a/10,
023b/15, 028a/02

[158]

fâyda: Ar. bk. fâ'ide.

f. 009b/12, 012b/06

[2]

ferâkat: Ar. Hakkından isteyerek
vazgeçmek.

[1]

f.+ lerini 007a/11
ferāvān: *Far.*
ferāvān bol-: Bol olmak, çok olmak.
f. -ur 027a/15
[1]
ferište: *Far.* Melek.
f.+ ler 015a/07
[1]
ferzend: *Far.* Evlat, çocuk, oğul.
f. 003b/10, 007a/10, 007a/11, 015a/01
f.+ i 003a/07
f.+ lering 010a/01, 011a/06, 022b/11-12
ferzend bér-: Çocuk vermek.
f. -ür 019a/08
[9]
ferzende: *Far.* Kız evlat.
f.+ si 021a/01
[1]
fikr: *Ar.* Fikir, düşünme.
f. 015b/08
f.+ ige 017a/06
f.+ leringni 016b/03
[3]
ful: *Far.* Pul, para.
f. 003a/06, 005b/04, 015a/11, 019a/07, 022b/10, 024a/09
[6]
Gg(Ġġ)
ġāfil: *Ar.*
ġāfil bolma-: Dikkatsiz olmamak.

ġ. -ġil 029a/06
[1]
ġā'ib: *Ar.* Kayıp.
ġ. 003a/05, 011a/03, 017b/06, 018b/11, 021b/08, 024b/13, 028a/14
ġ.+ din 026a/03
ġā'ib kel-: Kaybın bulunması.
ġ. -ür 008b/07
[9]
ġālib: *Ar.* Yenen, üstün gelen.
ġ.+ dūr 018a/03
ġālib kel-: Yenmek.
ġ. -ür 003a/07, 005a/10
ġ. -ürsēn 004a/06, 005b/08, 006a/04, 008a/02, 009a/12, 018b/10
ġ. -ürsēn 009b/08, 014a/03, 017b/05-06, 019b/04
[13]
ġam: *Ar.* Gam, keder, sıkıntı.
ġ. 006b/07, 007a/04, 007a/11, 008b/08, 010a/03, 010a/11, 012b/05, 013a/03, 013a/11, 014a/11, 014b/09, 016b/10, 018a/10, 019a/04, 019a/05, 019b/09, 020b/06, 021a/10, 021b/05, 022a/12, 025a/12, 026a/09, 026b/03, 027a/03, 027a/14, 028a/10
[26]
ġanī: *Ar.*
ġanī bol-: Zengin olmak.
ġ. -up 005b/05
[1]
ġāyib: *Ar. bk.* ġā'ib.

ğ. 003a/05, 012a/05, 014b/11,
014b/12, 015a/03, 015b/01, 019b/05,
020b/01, 020b/10, 023b/04, 026b/09,
027a/07, 028b/11

ğ.+ din 005a/08, 005b/08, 006a/08

ğ. kelür 010a/02

ğ.+ leri 008a/06

ğ.+ lering 003b/10, 004b/12,
007a/13, 022a/02

[22]

gümān: *Far.*

gümān kılma-: Beklenmemek.

g. -ğan 020a/08, 022b/10, 024a/04

[3]

gümāndār: *Far.* Beklenti içinde olan.

g.+ ing 003b/11

[1]

günāh: *Far.* Dinî bakımdan suç sayılan iş
veya davranış.

g.+ laringğa 006a/06

[1]

güşāde : *Far.*

güşāde bol-: Açılmak.

g. -ğusıdur 022a/08

g. -ur 006a/05, 018a/01, 022b/05

[4]

Hh (Hh Hh)

haber: *Ar.* Haber, bilgi.

h. 010a/02

h.+ i 019a/09

haber bol-: Haber verilmek.

h. -ğay 028a/15

h. -ur 015a/03, 015b/01,
021b/08

haber kel-: Haberin
gelmesi, bilgilenmek.

h. -ip 023b/05

h. -ür 006a/08, 027a/07

[9]

haberdār: *Ar. + Far.*

haberdār bol-: Haberli olmak.

h.-up 026a/10

[1]

hac: *Ar.* Kabe'ye yapılan ziyaret.

h. 019b/10, 021b/06, 023b/06

[4]

h'āce: *Far.* Hoca, efendi.

h. 018a/03

[1]

h'āce 'aleyhi's-şalavātü ve's-selām *Ar. bk.*

h'āce

h.+ ğa 003b/07

[1]

hācet: *Ar.* İhtiyaç.

h. 011b/04, 023a/05

h.+ ingğa 017a/11

h.+ lering 004b/10, 004b/11,
009a/12, 010b/10, 014b/03, 015b/12,
018a/11, 023b/01, 024a/02, 026b/09,
027a/06-07, 028b/05

h.+ leringğa 008b/05, 009b/07-08,
021b/05

h.+ leringni 007b/12, 014a/04-05,
016a/09

h.+ lerni 002b/01

[22]
ḥafālīk: *Ar. + T.*
ḥafālīk bol-: Gizlenmek.
ḥ. -up 014b/10
[1]
ḥ'ahla-: *Far. + T.* İstemek.
ḥ.- ydur 004a/01
[1]
ḥakīkī: *Ar.* Gerçek.
ḥ. 002a/06
[1]
ḥakḥ: *Ar.* Hukukun, adaletin tanıdığı şey.
ḥ.+ mḡ 026b/01
[1]
ḥalāṣ: *Ar.*
ḥalāṣ bol-: Kurtulmak.
ḥ. -up 006b/04, 007a/04, 013a/12,
020b/06, 021b/06
ḥ. -ursèn 006b/07
ḥ. -ursèn 008b/09, 010a/03,
012b/05, 016b/11, 019b/10, 021a/10,
022a/12, 025b/08, 026b/03, 027a/04,
027a/14, 028a/10
ḥalāṣ kıl-: Kurtarmak.
ḥ. ip 013a/03
[19]
ḥalvet: *Ar.* Tenhaya çekilme.
ḥ. 017a/06
[1]
ḥarf-i ebced: *Ar.* Ebced harfi.
ḥ.+ ni 002a/08
ḥ.+ niñ 002a/06
[2]

ḥarīz: *Ar.* Korunmuş.
ḥ. 027b/02, 028b/12
[2]
ḥased: *Ar.* Kıskançlık, çekememe.
ḥased kıl-: Kıskanmak.
ḥ.-ḡuḥı 010b/12, 013a/05,
024a/06, 028b/05
ḥ. -ur 006a/03, 008b/01, 020a/07,
026b/11, 027b/09
ḥ. -ip 022b/07
[10]
ḥāsīd: *Ar.* Haset eden, kıskanç.
ḥ. 013a/05
[1]
ḥāṣıl: *Ar.*
ḥāṣıl bol-:
1. Ortaya çıkmak.
ḥ. -ḡusı 021b/05
ḥ. -ur 003a/05, 022a/04, 028b/07
2. Gerçekleşmek.
ḥ. -ur 013b/11
ḥ. -ur 015a/11
[6]
ḥaṭar: *Ar.* Tehlike.
ḥ. 008b/10, 011a/07, 012b/10,
016b/06
ḥ.+ dur 005a/09, 010b/02
ḥ.+ ı 006a/07
[7]
ḥātime: *Ar.* Son bölüm.
ḥ.+ sini 010b/01
[1]
ḥatm: *Ar.*

1. Kuran'ı baştan sona okuyarak bitirme.

h. 006b/03, 018a/03

2. Kuran'ı baştan sona okutmak.

h. okutup 025b/01-02, 029a/08

[3]

ḥav[f]: *Ar.* Korku.

h. imes 012a/07

[1]

ḥayāl: *Ar.* Düşünce, fikir.

h.+ lerni 015b/08

[1]

ḥayrān: *Ar.* Şaşkın, şaşırılmış.

h. bolup 025a/12

[1]

ḥayrāt: *Ar.* İyilikler, hayırlı işler.

h. 009a/07, 018b/07

[2]

ḥāzır: *Ar.* Mevcut, hazır.

h. bolur 003b/11

[1]

ḥāzır: *Ar.*

ḥāzır bol-: Mevcut olmak, bulunmak.

h. -up 015b/01

h. -ur 015a/03, 017b/06, 019b/05, 020b/11, 028a/14, 028b/11

[7]

heft: *Far.* Yedi.

h. 018a/03

helāk: *Ar.*

helāk bol-: Mahvolmak, harcanmak.

h. -ğandur 004b/07

h. -ur 022a/10, 028b/06

h. -ursên 018a/02

helāk kııl-: Mahvetmek.

h. -ur 004b/08

[5]

hem: *Far.* Hem; da/de.

h. 007a/11, 007b/12, 012b/07, 015a/09

[4]

hemîşe: *Far.* Her zaman.

h. 006a/03, 020a/06

[2]

hemme: *Far.* Tüm, bütün.

h. 018b/08, 023a/04

[1]

hemrâh: *Far.* Yoldaş, yol arkadaşı.

h. 018a/05

hemrâh kııl-: Yol arkadaşı yapmak; yanında veya üzerinde taşımak.

h. kııl 014a/06, 017a/01, 018a/05, 026b/13

h. kılgıl 013a/06, 016a/02, 016b/05, 017a/11, 017b/08, 018b/02, 021a/07, 021a/08, 025b/09, 027b/03

h. kıılıp 014b/02, 023b/09, 029a/07

hemrâh kıılmak: Yol arkadaşı yapma; yanında veya üzerinde taşıma.

h. kıılmak 028b/12

[18]

her: *Far.* Her.

h. 003a/03, 003b/08, 004b/11, 008a/02, 008b/04, 009a/05, 009b/10, 015b/08, 016b/10, 016b/12, 018a/01,

018b/01, 018b/09, 019a/06, 019a/09,
020a/01, 023a/05, 025b/14, 026b/08,
027b/15, 028a/12

[21]

her ne: Hangi türden, hangi cinsten.

h. 004a/08, 005a/05, 005b/13,
006b/01, 006b/13, 010a/09, 010b/08,
011b/02, 011b/11, 014b/03, 015b/12,
016b/02, 019b/09, 020b/05, 021b/03,
022a/08, 023a/12, 024a/11, 024b/10,
024b/11, 026a/07, 027a/11, 027b/10

[28]

hergiz: *Far.* Asla, hiçbir zaman.

h. 008b/03-04

[1]

hıyānet: *Ar.*

hıyānet kı1-: Hainlik etmek,
kötülük etmek.

h. -ğuçılar 020b/11

[1]

hiç: *Far.* Hiç, hiçbir.

h. 019a/04, 027b/08

[1]

hile: *Ar.* Hile, oyun, aldatmaca.

h.+ ler 029a/05

h.+ si 025b/08

[2]

hileger: *Ar. + Far.* Hileci.

h. 017a/05

[1]

hilegerlik: *Ar. + Far. + T.* Hileciliği iş
edinmek.

h. 017a/07

[1]

h̄vor: *Far.*

h̄vor bol-: Değersiz olmak,
horlanmak.

h. -up 024b/06

h. -ursên 015b/12

[2]

hoş: *Far.* Güzel, iyi.

h. 010a/02, 015a/03, 015b/01,
021b/08, 023b/05, 027a/07, 028a/14

[8]

h̄üb: *Far.* Güzel, iyi.

h. 016a/03

h.+ dur 007b/03, 011a/04, 012a/07,
018b/10, 019b/12, 022a/09

h̄üb imes: Güzel değil.

h. 008a/03, 010a/11, 012b/07

h. +dür 011a/02

[10]

h̄üd:

h̄üd kı1-:

h. -ur 008b/03

[1]

h̄ürmet: *Ar.* Saygı, değer verme.

h.+ lering̃ 008b/07, 024a/07,
024b/05

[3]

İ̇ (‘i ‘i̇)

i-: imek, olmak, imek fiili.

tola kı1ur i.- kensên 019a/04

[1]

‘ibādet: *Ar.* İbadet, bir dinin buyruklarını
yerine getirmek.

‘i. 012b/03, 016a/11, 028b/13
‘i.+ lering̃ni 003a/10, 003b/06
‘i.+ ni 021a/08
‘**ibādet kı1-**: İbadet etmek.
‘i. -ıp 014a/12, 025a/05, 026b/12
[9]
iber-: Göndermek.
i.- di 007b/10-11
[1]
ibtida: *Ar.*
ibtida kı1-: Bir işe başlamak.
i. -mağdın 007b/02-03
[1]
icābet: *Ar.*
icābet bol-: Kabul etme, kabul edilme.
i. -ğusıdur 010b/11
[1]
iç: İç, bir zaman dilimi süresince, bir zaman dilimi içinde.
i.+ ide 016b/10, 023a/03, 027b/08
[3]
ihtiyāt: *Ar.* Sakınma, tedbirli olma.
i. 013a/05
[1]
iķbāl: *Ar.* Baht, talih, arzu, istek, mutluluk.
i. 003a/06, 015a/09, 020a/07, 022b/04, 023a/11
i.+ lering̃ 022a/07
[6]
ikki: İki rakamı.

i. 003a/04, 007a/03, 009b/07, 010b/12, 016a/02, 023a/11, 024a/01, 028a/11
ikki yüzlük: İki yüzlü, özü sözü bir olmayan.
i. 010b/12
[8]
ilahī: *Ar.* Allah’a, Tanrı’ya dair.
i. 027b/03
[1]
ileg: Kalbur, elek.
ë.+ ingge 003a/05
[1]
‘**ilm**: *Ar.* İlim, bilgi.
‘i.+ din 019b/12
[1]
ilt-: İletmek.
a.- mes 025b/13
[1]
iltifat: *Ar.*
iltifāt bol-: Gönül almak, gönül alınması, iltifat görmek.
i. bolur 005b/06, 022b/01
iltifāt kör-: iltifat görmek.
i. -ersên 004a/10
i. -ürsên 009b/09, 022b/06
i. -ürsên 021a/01
[6]
imes: Değil, yok, hayır.
ħavf i. 012a/07
ħüb i. 008a/03, 012b/07
ħüb i.+ dūr 011a/02
[4]

inşā 'allāh: *Ar.* Bir isteğin gerçekleşmesini dilemek için kullanılır.

i. 004a/02, 004a/13, 005a/02, 005a/11, 005b/10, 006a/10, 006b/08, 007a/06, 007b/05, 008a/07, 008b/09-10, 009b/02, 010a/05, 010b/04, 011a/08, 011b/06, 012a/08, 012b/10, 013a/06, 013b/04, 014a/07, 015a/04, 015b/04, 016a/03, 017a/02, 017b/09, 018a/06, 018b/02-03, 018b/12, 019a/10, 019b/07, 020b/01, 021a/02, 021b/09, 022a/04, 022b/01, 022b/12, 023a/07, 023b/11, 024a/14, 025b/02, 025b/09, 026a/03-04, 026a/11, 026b/05, 026b/13-14, 027a/07, 027b/03, 027b/12, 028a/05

[50]

inşā 'allāh ta'ālā: *Ar.* Yüce Allah izin verirse.

i. 003a/10, 014b/04, 016b/06, 017a/11, 020a/02, 021a/12, 024b/13, 025a/08, 028a/15, 029a/01, 029a/09

[11]

ir-: Ermek, imek, olmak.

i.- se 008a/05

[1]

isti'ānet: *Ar.*

isti'ānet bol-: Yardım etmek.

i. -ur 003b/08

[1]

istimdād: *Ar.* Yardım isteme.

i. 015b/11

istimdād bol-: Yardım etmek.

i. -ur 009a/06

istimdād tile-: Yardım istemek.

i. -p 014b/03

[3]

iş: iş; meşkul olunan, yapılan şey.

i. 007b/02, 012a/02

i.+ de 009b/10-11, 015b/08, 027b/10

i.+ ğa 003a/03

i.+ i 015a/03, 023b/07

i.+ ing 021a/11

i.+ ingni 020a/08

i.+ ka 009a/05, 016b/03, 018b/01, 018b/07, 019a/09, 021b/03, 025b/14

i.+ ler 009a/07, 027a/12

i.+ leri 015a/11

i.+ lering 004a/09, 005a/01, 006a/01, 006a/02, 006a/05, 006b/02, 006b/07, 006b/12, 009b/01, 009b/07, 013b/11, 015a/10, 016a/08, 016b/05, 016b/10, 016b/12, 018a/01, 018b/08, 019a/06, 021b/05, 021b/07, 022a/08, 022a/11, 022b/05, 023a/04, 023b/01-02, 024a/03, 024a/11, 025a/06, 025a/12-13, 026a/02, 026a/07, 028a/04

i.+ leringga 008b/01

[55]

iṭā' at: *Ar.*

iṭā' at kıl-: Boyun eğmek.

i. -ur 020b/09

[1]

'izzet: *Ar.* Değer, yücelik.

'i. 015a/09, 024a/07, 024b/05

‘i.+ i 008b/07, 009b/10

‘**izzet tap-**: Değer bulmak,
değer verilmek.

‘i. -arsên 015b/12

[6]

Kk (Kk)

kaç-: Kaçmak, savuşmak.

ķ.- ķan 005a/01, 005a/08, 005b/09,
006a/09, 008a/06, 008b/06, 010a/02,
012a/05, 013b/12, 015a/02, 015b/02,
017b/06, 018b/11, 019b/05, 020a/12,
020b/11, 021a/11, 021b/07, 022a/03,
022a/12, 023b/04, 024b/13, 026b/10,
028a/14, 028b/10

ķ.- ķanning 019a/09

[26]

ķadem: *Ar.*

ķadem bol-: Yerinde kalmak,
gitmemek.

ķ. -ġıl 015b/09

ķadem ķoy-: Ayak basmak.

ķ. -sa 003a/03, 021b/03

ķ. -salar 003b/09

ķ. -sanġ 009a/05, 019a/09

ķ. -upsên 018b/07

[7]

ķāhil: *Ar.* Tembel, uyuşuk.

k. 016a/11

[1]

ķal-: Bir yerde, bir durumda kalmak,
durmak.

ķ.- ursên 025b/01

[1]

ķalma-: Kalmamak, durmamak.

ķ.- ġıl 025a/04

[1]

ķamuġ: Tüm, bütün.

ķ. 004b/07, 008b/08, 013a/02,
018a/09, 021a/09, 023a/12, 027a/12

[1]

ķanā‘ at: *Ar.*

ķanā‘ at kıl-: Kısmete razı etmek.

ķ. 025a/04

ķ. -ġıl 018b/09

[2]

ķapuġ: Kapı.

ķ.+ usı 015a/09

[1]

ķaraķçı: Talancı, çapulcu.

ķ. 025a/14

[1]

ķaranġġu: Karanlık.

ķ. 027a/03, 028a/10

ķ.+ dın 013b/01

[3]

ķaranġġuluk: *bk.* ķaranġġu.

ķ.+ dın 006b/04, 011b/12, 013a/04,
020b/06 5

[4]

ķarār: *Ar.*

ķarār tap-: Karar vermek.

ķ. -ar 024b/12

[1]

ķaşd: *Ar.* Kıymak.

ķ.+ inġdadur 020a/06-07

ķaşd kıl-: Niyetlenmek.

ķ. -ur 008b/02
ķ. -ıı turuptur 022b/07

[3]

ķaşıđ: Önüne, karşıısına.

ķ.+ a 017a/08

[1]

ķavm: Ar. Topluluk.

ķ.+ i 004b/07

[1]

ķaydađ: Türlü, ne tür, ne cins.

ķ. 003a/03, 003b/08, 004b/11,
016b/12, 019a/06, 020a/01, 023a/05,
026a/07

[8]

ķayđu: Kayđı, keder.

ķ. 013a/11

ķ.+ dın 006b/07, 007a/04, 008b/08,
010a/03, 013a/03, 018a/10, 020b/06,
021a/10, 021b/05-06, 022a/12, 027a/14,
028a/10

ķ.+ ğa 026a/09

ķ.+ lardın 012b/05, 016b/10-11,
019b/09-10, 026b/03, 027a/03-04

ķ.+ larnı 019a/04

ķ.+ larınđ 007a/11-12, 010a/11

ķayđu körünüp tur-: Sürekli kayđı
durumunda kalmak.

ķ. -ur 025a/12

ķayđu kıılma-: Kayđılandırmamak.

ķ. -đıl 019a/05

[25]

ķayđuluk: Kederli.

ķ. 014a/11

ķayđuluk bol-: Kederlenmek.

ķ. -up 014b/09

[2]

ķapla-: Kuşatmak, çevrelemek.

ķ.- p 002b/10

[1]

ķaysı: Hangi.

k. 028a/12

[1]

ķazā: Ar.

1. Zamanında yerine getirilmeyen
ibadetlerin yerine getirilmesi.

ķazā kıılmay: Sonradan yerine
getirmemek.

k. 029a/08

2. Can ve mal kaybına yol açan kötü
olaylar.

ķ. 013a/12

ķ.+ dın 003a/09, 004b/08, 010a/12,
013a/03, 019b/06, 021a/10, 027a/05,
028b/07,

ķ.+ lardın 025b/07

[11]

ķel-: 1. Gelmek, ulaşmak.

2. Yardımcı eylem.

k.- ip 003a/06, 004a/09

ķaber k.- ip 023b/05

k.- ipdür 003a/01, 004b/05,
005a/05, 005b/02, 005b/13, 006a/13,
006b/11, 007a/09, 007b/08, 008a/10,
009a/02, 009b/05, 010a/09, 010b/08,
011a/12-13, 011b/10, 012a/12, 013a/02,

013a/10, 013b/08, 014a/10, 014b/07,
015a/07, 015b/07, 016a/07, 016b/09,
017a/05, 017b/02-03, 017b/12, 018a/09,
018b/07, 019a/03-04, 019b/01-02,
019b/09, 020a/05, 020b/04, 021a/05-06,
021b/03, 021b/11, 022a/06, 022b/04,
022b/08, 023a/03, 023a/10, 023b/14,
024b/03, 025a/03, 025a/11, 025b/05,
025b/13, 026a/06, 026b/01, 026b/07-08,
027a/02, 027a/11, 027b/07, 027b/15,
028a/09, 028b/04, 029a/03-04

k.- ipdürler 003b/02

k.- mes 005a/08, 011a/04

k.- ür 004b/01, 004b/12, 005a/10,
005b/04, 005b/05, 006a/07, 012a/03,
012a/05, 014b/12, 015a/03, 018a/11,
020b/01, 021b/08, 022a/02, 022a/07,
022b/10, 023b/04, 023b/08, 024a/04,
024a/09, 026b/02, 026b/09, 027a/06,
027a/07, 027a/13

ğäib k.- ür 008b/07

ğälib k.- ür 003a/08

ğäyib k.- ür 010a/02

haber k.- ür 006a/08, 027a/07

ğälib k.- ürsên 004a/06, 005b/08,

006a/04, 008a/02, 009a/12, 018b/10

ğälib k.- ürsên 009b/08, 017b/05-
06, 014a/03, 019b/04

[106]

kelâm: *Ar.* Kuran-ı Kerim.

k.+ ı 002a/05

[1]

keltür-: Yardımcı fiil.

(yüz) k.- gey 003a/06, 017a/01,
020b/07

(yüz) k.- üp 015a/10

(ziyan) k.- ür 027b/10

[5]

kemâl: *Ar.*

kemâl kıılma-: Olgunlaştırmamak.

k. -ğan 006b/12

[1]

keng: Geniş.

k.+ erü 013b/10

[1]

kenîzek: *Far.* Cariye.

k.+ din 015a/01

[1]

kirek: Gerek.

k. 007b/05, 021b/09, 028b/12

oқumaқ k. 028b/12

[3]

kesb: *Ar.* Çalışıp kazanma, elde etme.

k. 012a/07

k.+ din 007a/02, 007b/02, 009a/08

k.+ ke 008a/03

[5]

kesbkâr: *Ar. + Far.* Çalışıp kazanan.

k. 023b/07

[1]

kesel: *Ar.* Hastalık.

k. 010a/04, 021a/06, 028b/11

k.+ din 015a/04

k.+ leringğa 011a/06

[5]

keş: *Far.* Çözüm, çözümler.

k.+ de 026a/02

[1]

ketür-: bk. keltür-.

(yüz) k.- gey 006b/05

[1]

kııl-: Yardımcı eylem.

(hemrāh) kı. 014a/06, 017a/01,
018a/05, 026b/13

(ḥudāğa) kı. 024a/02

(ḳanā' at) kı. 025a/04

(şabr) kı. 006b/01, 012b/01,
012b/06, 012b/10, 016b/04, 017a/10,
017b/12, 020b/05, 022a/11, 027b/10

kı.- ğan 019b/06, 023b/05

(niyet) kı.- ğan ersonġ 006b/01

(ümīd) kı.- ğan 013b/11

('ame)l kı.- ğaylar 002b/10

(şādmān) kı.- ğaylar 013a/04

(çerāġ) kı.- ğıl 009a/11

(hemrāh) kı.- ğıl 013a/06, 016a/02,
016b/05, 017a/11, 017b/08, 018b/02,
021a/07, 021a/08, 025b/09, 027b/03

kı.- ğıl 007a/01, 010b/09, 011b/11,
012a/08

(ḳanā' at) kı.- ğıl 018b/09

(ma' lūm) kı.- ğıl 002b/10

(niyaz) kı.- ğıl 007a/13

(şabr) kı.- ğıl 005a/06, 006b/04,
007b/03, 010a/12, 018b/01, 026a/01,
026a/08

(şükr) kı.- ğıl 004b/08

(ṭaleb) kı.- ğıl 011b/06, 015b/11,
025b/13

(terk) kı.- ğıl 005a/07, 010a/10,
011b/02, 016b/02, 018a/02, 027a/12

(tevekkül) kı.- ğıl 006a/02,
015b/10, 019a/06, 029a/08

(tevbe) kı.- ğıl 006a/06

(yedbüy) kı.- ğıl 016b/01, 024a/13,
029a/09

(terk) kı. 014a/04

(tevekkül) kı. 021a/09, 025a/06

(ṭaleb) kı. 006b/03

(ḥased) kı.- ğuġı 010b/12, 013a/05,
024a/06, 028b/05

(ḥıyānet) kı.- ğuġılar 020b/12

(pişimān) kı.- ğunġdur 026a/09

(du' ā) kı.- ip 004b/06

(ḥalāş) kı.- ip 013a/04

(ḥased) kı.- ip 022b/07

(hemrāh) kı.- ip 014b/02, 023b/09,
029a/07

kı.- ip 016b/02, 025b/13

(levḥ) kı.- ip 002a/08

(niyet) kı.- ip 002b/02

(niyetni) kı.- ip 012a/12

('ibādet) kı.- ip 014b/01, 025a/05,
026b/12

(şabr) kı.- ip 014a/04, 015b/08

(sa' ādetlik) kı.- ip 023a/12

(şükr) kı.- ip 025a/04

(terk) kı.- ip 018b/02

(tevekkül) kı.- ip 016a/09, 023a/06,
026b/12

(taleb) ҡ.- ip 007b/12, 012b/03
(tola) ҡ.- ip 016b/03
(naql) ҡ.- ipdur 003a/13, 007a/08,
008a/10, 010a/08, 011b/09, 012a/11,
013a/09, 015b/06, 017a/04, 017b/11,
018b/06, 020b/03, 021b/02, 024b/02
(naqli) ҡ.- ipdur 029a/03
(taṣnīf) ҡ.- ipdur 002a/07
(naql) ҡ.- ipdu[r]lar 028b/03
(naql) ҡ.- ipdurlar 002b/13,
004a/04-05, 004b/04, 005a/04, 005a/13-
14, 005b/12, 006a/12, 006b/10, 007b/07,
009a/01, 009b/04-05, 010b/06-07,
011a/11, 013a/01, 013b/07, 014a/09,
014b/07, 016a/06, 016b/08-09, 017b/02,
019a/03, 019b/01, 020a/04-05, 021a/05,
021b/11, 022b/03, 023a/02-03, 023a/09,
023b/13, 025a/10, 025b/12, 026a/05-06,
026a/14, 026b/07, 027a/01, 027a/10,
027b/05-06, 027b/14, 028a/07-08
(naqli) ҡ.- ipdurlar 025a/02
(niyet) ҡ.- ip érding 006b/13,
010a/09, 010b/09, 011b/02, 011b/11,
020b/05, 027a/11-12
(taleb) ҡ.- iptur 016a/10
(kaşd) ҡ.- ip turuptur 022b/07
każā ҡ.- may 029a/08
(terk) ҡ.- may 010b/09, 015b/11,
016a/11, 021a/08, 025a/06
(meştāb) ҡ.- sang 018a/02
(niyet) ҡ.- sang 023a/12
(şātāb) ҡ.- sang 005a/06
(şürū‘) ҡ.- sang 016b/03

(taleb) ҡ.- sang 010b/09
(emīn) ҡ.- ur 023a/05
(ḥased) ҡ.- ur 006a/03, 008b/01,
020a/07, 026b/11, 027b/09
(helāk) ҡ.- ur 004b/08
(ḥīlegerlik) ҡ.- ur 017a/07
(ḥūd) ҡ.- ur 008b/03
(ḥursend) ҡ.- ur 024b/10
(itā‘ at) ҡ.- ur 020b/10
(kaşd) ҡ.- ur 008b/02
(yaḥşılıq) ҡ.- ur bolsang 022b/09
(tola) ҡ.- ur ikensēn 019a/04
(dostluk) ҡ.- urlar 029a/05
(emīn) ҡ.- urlar 025b/08
ҡ.- urlar 027b/07
ҡ.- ursēn 015b/08, 023b/07
(sefer) ҡ.- ursēn 028a/11
[197]

qılma-: 1. Yapmamak.

terk qılma-: Terk etmemek,
bırakmamak.

terk ҡ.- ğıl 003a/10, 003b/06,
005a/10, 023b/10, 028b/13

2. Yardımcı eylem.

ҡ. 017a/09

(kaşgu) ҡ. 019a/05

(delil) ҡ.- adur 025a/14

(gümān) ҡ.- ğān 020a/08-09,
022b/10, 024a/05

(kemal) ҡ.- ğān 006b/12

(ümīd) ҡ.- ğān 006b/12

ҡ.- ğıl 011b/03

(da‘ vā) ҡ.- ğıl 027b/08

(terk) k̄.- ğıl 003a/10, 003b/06,
005a/10, 023b/10, 028b/13

(şabr) k̄.- sanġ 026a/08

[16]

kılmağ:

yok kılmağ: Yok etme.

yok k̄.+ ka 008b/02

[1]

kılmağ: Yapma, etme.

hemrāh k̄. 028b/12

sebeb k̄. 021b/09

ibtida k̄.+ dın 007b/02-03

cādū k̄.+ ġa 008b/02

[4]

kız: Kız, kız çocuğu.

k̄. 009b/12, 011a/05, 019a/07,

021a/01, 022b/11

[5]

kırlık: Kır olan yer; kır.

k̄. 002a/07

[1]

ki: *Far.* Ki, bağlama edatı.

k. 023b/06, 024a/06

[3]

kim: *Far.* Ki.

k. 002b/13, 003a/01, 003a/08,
003b/01, 003b/02, 004a/04, 004a/05,
004b/04, 004b/05, 005a/04, 005a/05,
005b/01, 005b/03, 005b/12, 005b/13,
006a/12, 006a/13, 006b/10, 006b/11,
007b/07, 008a/10, 009a/01, 009b/05,
010a/09, 010b/07, 011a/12, 011b/09,
012a/11, 013a/01, 013a/02, 013a/09,

013a/10, 013b/07, 013b/08, 014a/09,
014a/10, 014b/07, 014b/08, 015b/07,
016a/06, 016a/07, 016b/09, 017a/04,
017b/02, 017b/11, 018a/09, 019a/03,
019b/01, 020a/05, 021a/05, 021b/02,
021b/11, 022b/03, 023a/03, 023a/09,
023b/13, 024b/02, 025a/02, 025a/10,
025b/12, 026a/06, 026a/14, 026b/07,
027a/01, 027a/10, 027a/11, 027b/06,
027b/07, 027b/14, 027b/15, 028a/08,
028b/03

[82]

kimerse: Kimse.

k. 009a/03, 019b/02, 026b/03

k.+ ler 022b/06

k.+ lering̃ 010b/12

k.+ nġ 003b/13

[6]

king̃: *bk.* keng̃.

k.+ er 027a/15

[1]

kirme-: Girmemek.

k.- geysen 008b/04

k.- gil 012b/09

[2]

kişi: Kişi, kimse.

k. 017a/08, 027b/08

k.+ din 004a/01

k.+ ge 022b/08

k.+ ler 006a/03

k.+ lerge 008a/12

k.+ ning̃ 012b/08

[7]

kitāb: Ar. Kitap.

k. 002b/09

k.+ nı 007b/10

[2]

kiyin: Arka.

k.+ leringde 003b/13

[1]

kol: Taraf.

ķ.+ ıda 003b/11

ķ.+ unġ 005b/04

ķ.+ unġdın 025a/13, 027a/06

ķ.+ unġġa 003a/06, 004b/01,

012a/02, 014b/12, 015a/03, 023b/08,

026b/02, 027a/06

ķ.+ ıġa 006a/07

[13]

koy-:

1. Basmak, adımlamak.

ķadem ķ.- salar 003b/09

2. Başlamak.

ķadem ķ.- sa 003a/03, 021b/03

ķadem ķ.- sanġ 009a/05, 019a/09

ķadem ķ.- upsèn 018b/07

3. Devam ettir, ...boyunca yaymak.

ķ.- ġıl 025b/14

[7]

könġül: Gönül.

k.+ deki 013b/03, 024a/10

k.+ ideki 002b/01

k.+ leridin 029a/05

k.+ ünġ 014b/09

[5]

könġüllük: Gönüllü.

k.+ dür 016a/02

[1]

kör:

kör bol-: Kör olmak, görememek.

k. -up 024a/06

[1]

kör-:

1. Yaşamak.

‘ömr k.- geysèn 006a/08, 013b/02

k.- üp 022b/11

2. Yardımcı eylem.

dost mihrbānlıķ k.- ürsèn 024a/08

fā’ide k.- geysèn 003b/05

fā’ide k.- ürsèn 004a/11, 004b/12

fā’ide k.- ürsèn 007a/02, 009a/05,

011a/03, 014a/02, 019b/11, 019b/12,

020a/11, 021b/12, 027b/02, 028b/06-07

iltifāt k.- ersèn 004a/11

iltifāt k.- ürsèn 009b/09, 021a/02, 022b/06

muħabbet k.- ürsèn 028a/03

nef k.- ürsèn 020b/10, 022a/01, 025b/07

‘ömr k.- ürsèn 011a/07

şād-mānlıķ k.- ürsèn 009b/10,

vefā k.- messèn 022b/09

yaħşılıķ k.- ürsèn 017a/02

k.- ürsèn 005b/06, 024b/08

[31]

körün-: Görünmek.

k. almas 006a/03

k.- mes 008b/01, 020a/06

bar k.- üp 016a/08

ķayġu k.- üp turur 025a/12

[5]
körüş-: Görüşmek.
k.- üp 007a/13
[1]
köy-: Yanmak.
k.- üp turğan 011b/03
[1]
kur-: Yardımcı eylem.
tuzak k.- maḵnıḡ 017a/06
[1]
kuruk: Eli boş.
k. 025a/04
[1]
kutul-: Kurtulmak.
k.- up 013b/01, 016b/11, 026b/03
k.- ursen 018a/10
[4]
külli: *Ar.* Tüm, bütün.
k. 003a/09, 022b/01, 024a/01,
024a/13
[4]
kün: Gün.
k. 007b/03, 011b/05, 012b/01,
012b/02, 017a/10, 022a/11, 025b/14
k.+ çe 017b/12
k.+ de 007a/03, 014b/11
k.+ din 014a/02
k.+ ğaça 016b/04
k.+ ge 014a/02
k.+ i 004a/13, 015b/03, 021a/07
k.+ lerde 011b/04
[17]

LI

levh: *Ar.* Levha.

levh kıl- Levha haline getirmek.

l. -ıp 002a/08

l.+ niñ 002a/08, 002b/02

[3]

Mm

maḵkeme *Ar.* Mahkeme.

m.+ ge 017a/09

[1]

ma'ışet *Ar.* Geçinme, yiyip içme, rızık.

m. 024a/05

m.+ lering 011a/05, 013b/10,
027a/15

[4]

maḵbül *Ar.*

maḵbül bol-: Kabul edilmek.

m. -ğan 023b/06

m. -ğandur 019b/07

[2]

maḵhūr *Ar.*

maḵhūr bol-: Yenilmek.

m. -ğusı 021a/09

m. -up 012b/04

m. -ur 022b/06, 024a/07, 024b/07

düşmenlering m. -ur 010b/11

[6]

maḵşad: *Ar.* İstenilen.

m. 002b/01

m.+ larıḡ 023b/01

[2]

maḵşüd: *Ar.* İstek.

m.+ larıḡğa 004a/08

[1]

māl: *Ar.* Mal, mülk.

m. 003a/05, 003a/06, 004b/01,
005b/04, 014b/11, 015a/11, 019a/07,
022b/10, 024a/09

[9]

ma' lūm: *Ar.*

ma' lūm kı̄l-: Anlamak.

m. -ğil 002b/09

[1]

ma' mūr: *Ar.*

ma' mūr bol-: Bayındır hale
getirmek.

m. -up 009b/07

[1]

ma' nā: *Ar.* Anlam.

m.+ yı 002a/05

[1]

manşib: *Ar.* Makam, rütbe, derece.

m. 023b/07

m.+ ı 015a/03

[2]

manşibdār: *Ar.* + *Far.* Mansıbdā bulunan,
makamı olan, rütbesi bulunan.

m.+ lar 027a/13

[1]

maşlahat: *Ar.* Güvenilir iş.

m. 018a/01, 018b/01, 023a/12,
024b/10

m.+ larıng 005a/07, 010a/10,
011b/02-03, 019a/10, 022a/08, 026a/07,
026b/09

m.+ larıge 008b/04

m.+ leringni 012a/01

m.+ nı 016b/02, 018b/08, 025b/14

maşlahat bol: Güvenilir olmak.

m. -sa 027b/15

[17]

meded: *Ar.* Yardım.

m. 009a/06

meded tile-: Yardım istemek.

m. -gil 016b/04

[2]

mekir: *Ar.* Aldatma.

m. 025b/08, 029a/05

[2]

mekkār: *Ar.* Hileci.

m. 017a/05

[1]

menfa' at: *Ar.* Fayda, yarar.

m.+ ler 026a/03

[1]

men' : *Ar.* Yasak.

m. 005b/06

[1]

ming: Bin.

m. 003b/04, 029a/05

[3]

merhamet: *Ar.* Esirgeme.

m. 009b/09

[1]

mertebe: *Ar.* Kere, kez, defa.

m. 002a/13, 002b/08

[2]

mesrūr: *Ar.*

mesrūr bol-: Memnun olmak.

m. -ursen 003a/04

[1]
meşāyih: *Ar.* Şeyhler.
m.+ lardın 003b/08, 005b/09,
009a/06, 014b/02-03, 015b/11
m.+ largā 016b/01, 024a/13,
029a/09
[8]
meštāb: *Ar.*
meštāb kıl-: Karıştırmak.
m. -sang 018a/02
[1]
mezkūr: *Ar.* Söz konusu olmuş.
m. 002a/11
[1]
mihrbān: *Far.* Merhametli.
m. 007b/11
mihrbān bol-: Merhametli
olmak.
m. -ur 005b/10
[2]
mihrbānlık: Şefkatlilik.
m. 024a/08
[1]
mirās: *Ar.* Miras.
m. 003a/05, 014b/12, 026b/01,
028b/07
[4]
muhabbet: *Ar.*
muḥabbet kör-: Sevgi görmek,
sevilmek.
m. -ürsēn 028a/03
[1]
muhabbetlik: *Ar. + T.*

muhabbetlik bol-: Sevgili olmak.
dostluk m.- up 026b/04
[1]
munça: Bu kadar.
m. 014b/09
[1]
mundın: Bundan.
[1]
m. 020a/01
muning: Bunun.
m. 002a/07, 002b/10
[2]
murād: *Ar.* İstenen, arzu edilen.
m. 003a/04, 023b/01
m.+ ı 002b/01
m.+ inḡ 004a/08, 020a/01
m.+ inḡça 008a/01
m.+ inḡ[ḡa] 026a/11
m.+ inḡḡa 003a/09-10, 004a/02,
004a/10, 005a/11, 006a/04, 006b/13,
007a/02, 007a/03, 007a/06, 007b/03,
010b/03, 011a/08, 011b/06, 012a/08,
014a/06-07, 014b/04, 016b/12, 017b/08,
018a/11, 018b/03, 018b/12, 022a/04,
022a/11, 022b/01, 022b/12, 023a/06,
023b/10, 024a/13, 025b/02, 025b/09,
026a/01, 027b/03, 027b/11, 028a/05,
028b/04, 028b/14
m.+ inḡnı 015b/09, 024a/01
[45]
mübārek: *Ar.* Hayırlı, uğurlu.

m. 002b/03, 009b/12, 010b/02,
022a/02, 022a/09, 023b/03, 024a/09,
024b/11, 027b/01, 028b/08

m.+ dūr 007a/01, 008a/04,
009a/06, 009a/07-08, 009b/11, 013b/12,
018b/10, 019a/09-10, 020b/09, 021b/03,
021b/04, 023a/12, 024b/08, 028a/12

m.+ ni 002a/13-14

mübārek bol-: Hayırlı olmak.

m. -ğay 003a/03, 003b/05,
013b/02, 019b/11, 028a/01

m. -ğusıdur 018b/08

m. -up 003b/09

m. -ur 023a/04

[33]

mübāreklik: Hayırlı olma.

m.+ dūr 025b/06

m. 028a/10-11

[2]

mübeddel: *Ar.*

mübeddel bol-: Değiştirilmek.

m. -ur 004a/09, 015a/10, 019a/07

[3]

mübtelā: *Ar.*

mübtelā bol-: Belaya düşmek.

m. -ursèn 026a/09

[1]

müdār: *Ar.* Dostlar.

m.+ ı 005b/09, 009a/06, 014b/02,
029a/09

[4]

mülk: *Ar.* Mal, mülk.

m. 026b/01, 028b/07

[2]

müşkil: *Ar.* Zor.

m. 006a/02, 009b/01, 016a/08,
021b/04, 023b/01, 024a/02, 025a/06

m.+ lering 010b/10

[8]

Nz

naql: *Ar.* Anlatma, söyleme.

n.

n.+ dūr 018a/08

n.+i 025a/01, 029a/03

n.+ idür 015a/06, 025b/04

naql kıl-: Anlatmak, söylemek.

n. -ıpdur 003a/13, 007a/08,
008a/09, 010a/08, 011b/08, 012a/11,
013a/09, 015b/06, 017a/04, 017b/11,
018b/06, 020b/03, 021b/02, 024b/02

n. kılpdular 028b/02

n. kılpdurlar 002b/13, 004a/04-05,
004b/04, 005a/04, 005a/13-14, 005b/12,
006a/12, 006b/10, 007b/07, 009a/01,
009b/04-05, 010b/06-07, 011a/11,
013a/01, 013b/07, 014a/09, 014b/06,
016a/06, 016b/08-09, 017b/02, 019a/03,
019b/01, 020a/04-05, 021a/05, 021b/11,
022b/03, 023a/02-03, 023a/09, 023b/13,
025a/10, 025b/12, 026a/05-06, 026a/13,
026b/07, 027a/01, 027a/10, 027b/05-06,
027b/14, 028a/07-08

[59]

nām: *Far.* Ün, şöhret.

n.+ nı 002a/11

[1]
namāz: *Far.* Günde beş vakit yapılan ibadet, namaz.

n. 028b/13
n. bolmay 016a/11
n.+ larnı 025a/06
n.+ larnıḡ 029a/07-08
n.+ nı 021a/08

[5]
nāmübārek: *Far. + Ar.* Hayırlı olmayan.

n. 012b/07, 023a/04

[2]
naşīb: *Ar.*

naşīb bol-: Bir kimsenin bir şeyi elde etmesi.

n. -ur 009a/07

[1]
nāz: *Far.* Yalvarma, rica.

nāz [u] niyāz kı1-: Dua etmek.
n. -ḡıl 007a/12

[1]
ne: Ne.
n. 018a/01, 018b/01, 026b/08

[3]
necāt: *Ar.*

necāt tap-: Kurtuluşu bulmak.
n. -arsên 007a/05

[1]
nēççe: Nice, çok, kaç.
n. 003b/13, 006a/03, 007a/10, 007b/03, 011b/05, 012b/01, 012b/02, 014a/10, 014b/11, 017a/05, 017a/09,

017b/12(kaç), 022a/10, 022b/06, 025b/14, 029a/04

[14]
nef : Yarar, fayda.

n. 012b/08, 019b/12
nef kör-: Fayda görmek.
n. -ürsên 025b/07, 020b/10, 022a/01

[5]
nemerse: Nesne, şey.

n. 025a/13
n.+ nḡ 003b/11, 027a/06

[3]
nev^c: *Ar.* Çeşit, tür.

n.+ i 008b/08
[1]

nezr: *Ar.* Adak.
n. + e 016a/12

[1]
ni: *bk.* ne.

n. 025a/04
[1]

nigehdār: *Far.* Koruyucu.
n.+ inḡdur 003a/02-03

[1]
nikāḥ: *Ar.* bağ.
n. 003b/10, 007a/01, 008a/04, 009a/07, 009b/12, 010b/02, 012a/06, 012b/07, 013b/03, 013b/11, 016a/03, 017b/04, 019b/12, 022a/02, 022a/09, 023b/03, 024a/09, 024b/11, 027b/01, 028a/12

n.+ dın 004b/13, 005b/07, 015a/01,
019b/03-04, 020a/10, 020b/08, 025a/08

n.+ ğa 011a/01, 016a/02, 018a/12,
018b/10, 028b/08

[32]

nikāhlık: *Ar. + T.* Bağlılık.

n. ğay 006a/07

[1]

ni‘met: *Ar.* Allah’ın insanlara
yararlanmaları için sunduğu her şey.

n. 010b/03, 013b/10, 015a/09

n. + ler 022a/03, 024a/05, 027a/14-

15

n.+ lerige 025a/03

n.+ lering 008b/07, 011a/05

n.+ lerni 024b/10

[10]

niyāz: *Far.* Yalvarma, dua.

n. 016a/12, 025b/13

nāz [u] niyāz kı1-: bk. nāz

n. -ġıl 007a/12

[3]

niyet: *Ar.* Niyet, bir işi yapmaya kalkışma.

n. 005a/05, 016b/02, 018b/08,
022a/08, 025b/14, 026a/07, 026b/08,
027b/15

n.+ din 024b/11, 028a/12

n.+ lering 006a/01, 019a/10,
019b/09, 021b/04

n.+ leringni 018a/02

n.+ ni 012a/12, 018b/01

niyet kı1-: Bir işi yapmak.

n. -ġan 006b/01

n. -ıp 002b/01

n. -ıp 006b/13, 010a/09,
010b/09, 011b/02, 011b/11, 020b/05,
027a/11-12

n. -sang 023a/12

[27]

niyetlik: *Ar. + T.* Bir şeyi yapmaya karar
vermiş olan.

n.+ dür 028a/11

[1]

nuşret: *Ar.* Allah’ın yardımı.

n. 009b/11, 018a/10

nuşret bér-: Yardım

vermek, yardımda bulunmak.

n. -ipdür 024b/04

nuşret tap-: Yardım

bulmak, yardım görmek.

n. -arsen 008a/02-03,

012a/04, 012b/04, 015a/12, 019b/10,
020a/09, 023a/07, 024a/06, 028a/04

[12]

nüşha: *Ar.* Yazılı bir şeyin sureti.

n. 002b/08

[1]

Oo

obdān: *Far.* İyi.

o. 013b/11

o.+ dur 028b/09

[2]

oġrı: Hırsız.

o. 003b/11, 004b/13, 005a/07,
006a/08, 007b/01, 008a/06, 008b/06,
010a/01, 011a/03, 012a/05, 013b/12,

015a/02, 015b/01, 017b/06, 018b/11,
019a/08, 019b/05, 020a/12, 020b/11,
021a/11, 021b/07, 022a/02, 022a/11,
023b/03, 024a/10, 025a/14, 026b/10,
028a/13, 028b/10

[29]

oğul: Erkek evlat.

o. 009b/12, 011a/05, 019a/08,
021a/01, 022b/11

[5]

oķu-: Okuma eylemi.

o.- ğıl 003a/11, 004b/09, 004b/11,
005a/09, 007a/05-06, 008a/01, 008b/06,
010a/04, 014a/05-06, 017b/07, 028b/14

o.- maķ kirek 028b/11

o.- p 002a/13, 002b/01, 002b/08,
002b/09, 006b/03, 009a/09, 011b/05,
012b/03, 024a/12, 025a/05, 029a/07

[23]

oķut-: Okutmak.

o.- ğay 008a/06

o.- ğıl 004a/13, 008b/09, 010a/04,
010b/01, 011a/07, 015b/03, 021a/07

o.- mak 007b/04-05

o.-up (rük/revk)018a/04,
(şifâ)024a/12, (ħatm)029a/08,

ħatm o.- up 025b/01-02

[14]

ol: O (işaret sıfat).

o. 002a/08, 002b/02, 006b/02,
021b/12

[4]

ular: Onlar (şahıs zamiri).

u. 008a/12

u.+ dın 004a/10

u.+ dın 029a/06

u.+ nınġ 008b/03

[4]

on ikki: on iki rakamı.

o. 007a/03

[1]

on yette: On yedi rakamı.

o. 016b/04

[1]

ong: Sağ.

o.+ ğa 004a/09, 018a/11

[2]

ora: Uzakta kalan kol, ora.

o.+ ğa 022b/07

[1]

ot: Ateş.

o.+ ğa 011b/04

[1]

Öö ('ö)

'ömr: Ar. Ömür, hayat.

'ö. 006a/08, 011a/07, 013b/02

'ö.+ i 022b/11

[4]

ötkür-:

ö.- üp 016b/01

[1]

öz: Kendi.

ö. 024b/11, 006a/07

ö.+ ünde 004b/12

ö.+ ünġ 013a/06, 014a/06,

014b/02, 016a/01, 016b/05, 017a/10,

023b/08, 025a/12, 025b/09, 026b/11,
026b/12, 027b/02, 029a/06

ö.+ ünḡni 011b/03, 019a/05

[18]

özge: Başka.

ö. 005a/01

[1]

Pp

pādşāh: *Far.* Padişah, sultan.

p. 005b/05, 012a/02, 014b/10,

017a/07, 022b/01

p.+ lardın 004a/10

[6]

pākīze: *Far.* Temiz, pak.

p. 002b/02

[1]

pāymāl: *Far.* Ayak altında kalmış,
çiğnenmiş.

p. bolur 003b/04, 024b/06

[2]

pend: *Far.* Öğüt.

p. 017a/07

[1]

peri: *Far.* Peri, dişi cin.

p.+ din 004a/12

[1]

peygamber: *Far.* Allah'ın elçisi.

p.+ lerning 009a/09

[1]

peygamberlik: *Far. + T.* Allah'ın elçiliğini
yapmak.

p. 007b/10

[1]

pinhan: *Far.*

pinhān tut-: Gizlemek.

p. -ḡıl 004a/01

[1]

pīr: *Far.* Tarikat, lonca gibi kuruluşların
önde geleni.

p. 016b/01, 024a/13

p. 003b/08

[3]

pişimān: *Far.*

pişimān bol-: Yaptığının yanlış
sonuç verdiğini görüp üzölmek.

p. -ursēn 016b/04, 024b/09

pişimān kııl-: Pişman etmek.

p. -ḡunḡdur 026a/09

[3]

pūşide: *Far.*

pūşide bol-: Örtmek.

p. -ur 020b/12

pūşide tut-: Gizlemek.

p. 012b/08

[2]

pürdestgir:

p.+ ḡa 019a/05

[1]

püt-: Bitmek.

p.- er 021a/12, 021b/07, 022a/11

p.- erler 024a/11

p.- mey 025a/13

[5]

Rr

raḡmet: *Ar.* Acıma, esirgeme.

r. 013b/09

[1]

raẓiya'llāhu: *Ar.* Allah razı olsun.

r.+ dın 019a/12-13

[1]

raẓiya'llāhu: 'anh: *Ar.* Allah ondan razı olsun.

r. 003a/13, 004a/04, 005a/13, 005b/12, 006a/12, 006b/10, 008a/09

r.+dın 002a/05, 002b/12, 004b/04, 005a/03-04, 007a/08, 007b/07, 009a/01, 009b/04, 010a/07-08, 010b/06, 011a/11, 011b/08, 012a/10, 012b/12-13, 013a/09, 013b/06-07, 014a/09, 014b/06, 015a/06, 015b/06, 016a/06, 016b/08, 017a/03-04, 017b/01, 017b/11, 018a/08, 018b/05-06, 019a/02, 020a/04, 020b/03, 021a/04-05, 021b/02, 021b/10-11, 022b/03, 023a/02, 023a/09, 023b/13, 024b/01-02, 025a/01, 025a/10, 025b/04, 025b/11-12, 026a/05, 026a/13, 026b/07, 027a/01, 027a/09, 027b/05, 027b/13, 028a/07, 028b/02, 029a/02-03

[59]

red-nām:

r.+ ı 004b/09, 008a/05, 014a/06, 021a/07

[4]

revā: *Far.* Uygun.

r. 009b/01, 010b/10

revā bol-: Yakışmak, uygun olmak.

r. -ğusıdur 028b/05

r. -mas 011b/05

r. -ur 004b/10, 004b/11, 023b/01, 024a/02, 026b/09, 027a/07

[10]

rızk: *Ar.* Allah'ın verdiği nimet.

r.+ ı 022b/09, 024a/05, 027a/15

r.+ m 004b/02

r.+ mḡ 008b/08, 010b/03, 011a/04-05, 020a/08, 020a/11, 022a/03

r.+ larıḡ 013b/10

[11]

rişte: *Far.* Bağ; manevi bağ.

r.+ sini 009a/04

[1]

rūḥ: *Ar.* Bedende, vücuttan ayrı olarak bulunduğu inanılan maddesiz varlık ilkesi.

r.+ larıḡa 009a/10

[1]

rūzene: *Far.* Günlük.

r. 022b/10, 024a/05, 027a/15

[3]

rūk/revk:

r. 018a/04

[1]

Ss (s, ş)

sa' ādet: *Ar.* Mutluluk.

s. 020a/08

s.+ ni 024a/01

sa' ādet tap-: Mutluluk bulmak.

s. -ılır 022b/04

[3]

sa' ādetlik: *Ar. + T.*

sa' ādetlik kııl-: Mutlu etmek.

s. -ip 023a/11

[1]

şābit: *Ar.* Verdiği karardan sözden dönmemek.

ş. 015b/09

[1]

şabr: *Ar.* Sabır, tahammül.

ş.+ ı 026a/01

şabr kııl-: Sabretmek.

ş. 006b/01, 012b/01, 012b/06,
012b/10, 016b/04, 017a/10, 017b/12,
020b/05, 022a/11, 027b/10

ş. -ğil 005a/06, 006b/04, 007b/03,
010a/12, 018b/01, 026a/01, 026a/08

ş. -ip 014a/04, 015b/08

ş. -masanġ 026a/08

[21]

şakla-: Korumak.

s.- p 013a/03

[1]

şalavāt: *Ar.* Hazreti Muhammed'e edilen dualar.

ş. 003b/07, 012b/02, 014b/01,
023b/09, 024a/12, 028b/14

ş.+ ı 006b/03

[9]

şanġa: Sana.

s. 003a/01, 003a/02, 003b/01,
003b/03, 004b/05, 005a/05, 005b/02,
005b/03, 005b/10, 005b/13, 006a/03,
006a/13, 006b/11, 007a/09, 007b/08,
008a/10, 008b/01, 008b/03, 009a/02,
009a/03, 009b/05, 009b/11, 010a/09,

010b/07, 011a/12, 011b/10, 012a/12,
013a/02, 013a/10, 013a/11, 013b/08,
014a/10, 014b/07, 014b/08, 015a/07,
015a/08, 015a/09, 015b/07, 016a/07,
016b/09, 017a/05, 017b/02, 017b/12,
018a/09, 018a/10, 018b/06, 019a/03,
019a/07, 019b/01, 019b/02, 019b/09,
020a/05, 020a/06, 020a/07, 020b/04,
020b/06, 020b/09, 021a/05, 021a/06,
021b/03, 021b/11, 021b/12, 022a/06,
022a/07, 022b/04, 022b/07, 022b/08,
023a/03, 023a/10, 023b/14, 023b/15,
024b/03, 024b/07, 024b/09, 025a/03,
025a/11, 025b/05, 025b/06, 025b/12,
026a/06, 026b/01, 026b/04, 026b/07,
027a/02, 027a/11, 027a/13, 027a/14,
027b/07, 027b/09, 027b/15, 028a/09,
028b/04, 028b/05, 029a/03

[104]

sebeb: *Ar.*

sebeb kıılmak: Hastanın iyileşmesi için vesile oluşturma.

s. 021b/08-9

[1]

sefer: *Ar.* Kervan yolculuğu.

s. 003b/05, 009b/11, 010b/02,
012a/06, 012b/07, 017b/04, 018b/10,
019b/10, 021b/12, 022a/09, 023b/02,
024a/09, 024b/07, 025b/06

s.+ de 025b/06

s.+ din 004a/11, 004b/12, 007a/01,
007b/01, 008a/03, 009a/11, 014b/12,
019b/03, 020a/10, 020b/08, 021b/12,

024b/07, 025a/08, 027a/05, 027b/01-02,
027b/10-11

s.+ ge 011a/01-02, 013b/02,
013b/11, 018a/12, 028b/08

sefer kıl-: Sefere çıkmak.

s. -ürsén 028a/11

[37]

selāmet: *Ar.* Sağ salim.

s. 025b/01

[1]

sén: 2. Tekil kişi zamiri.

s. 006b/01, 007b/12, 008a/11,
015b/08, 016a/09

s.+ i 008b/02, 013a/02, 017a/06,
022b/07, 022b/11, 023a/11, 028a/02

[12]

séning: Senin.

s. 003a/02, 006b/12, 008a/12,
016a/08, 020a/05, 020a/06, 020a/08,
026b/08, 029a/04

s.+ dūr 003a/04

[9]

ser: *Far.* Baş.

s. 020b/12

[1]

sevāb: *Ar.* Sevap.

ş.+ ı 023b/06

ş.+ ını 021b/07

[2]

sevdā: *Far.* Tüccar.

s. 020b/10

[1]

sevdāgerçilik: *Far.* Ticaret.

s.+ din 027a/04

[1]

sevdāgerlik: *Far.* Ticaretle uğraşmak.

s. 023b/02, 024a/08, 028b/08-09

s.+ din 005b/07, 009b/11, 011a/02,
014a/01, 017b/04, 019b/03, 019b/11,
022a/01, 022a/10, 025a/07

s.+ ğa 018a/12

[14]

sıgın-: Sığınmak, güvenmek.

s.- ıp 016a/12

[1]

sırr: *Ar.* Sır, saklanan.

s.+ inġnı 004a/01, 012b/08

[1]

sihr: *Ar.* Büyü.

s.+ i 003a/09, 008a/05, 008b/01

[3]

songra: Sonra.

s. 020a/01

[1]

söyün-: Sevinmek.

s.- üp 024b/04

s.- ürsén 015a/01, 023b/05,
026b/13

[4]

söyündür-: Sevindirmek.

s.- ür 028a/02

[1]

söyünmeklik: Sevinmekle alakalı.

s.+ ğa 028a/09

[1]

söz: Söz, beyan.

s.+ ige 008b/03

s.+ ing 012b/09

[2]

sözle-: Söylemek.

yumşak s.- p 008b/03

[1]

su'âl: Ar. Sorma, soru.

s. 002b/10

su'âl bol-: Sual etmek, soru sormak.

s. -sa 004a/06

[2]

sultân: Ar. Padişah, hükümdar.

s.+ lardın 005b/05-06

[1]

süre: Ar. Kuran'ın 114 bölümünden her biri.

s.+ i 002a/12

[1]

Şş

şadlık: Sevinçlilik.

ş. 006b/05, 028a/09

şadlık bol-: Sevinçliliğin olması.

ş. -ur 015a/01

ş.+ ğa 016b/11

[4]

şad-mân: Far. Sevinçli.

ş. 003a/04, 007a/03, 024b/10

şadmân bol-: Sevinmek.

ş. -ğusıdur 012b/05

ş. -ursên 008a/07

şadmân kıl-: Sevindirmek.

ş. -ğaylar 013a/04

[6]

şad-mânlık: Far. + T. Mutluluk.

ş. 005b/04, 009b/10, 020b/07

ş.+ ğa 003b/12, 012a/06, 014b/11, 024b/04-05, 026b/13, 028a/02

[9]

şitâb: Far.

şitâb kıl-:

ş. -sang 005a/06

[1]

şenbe: Far. Gün.

ş. 004a/13

[1]

şerif: Ar. Şerefli.

ş. 002a/12, 002a/13, 002b/08, 004b/09, 006a/05, 006b/03, 007a/05, 008a/05, 021a/07, 023b/09, 025b/01

ş.+ ke 002b/09

ş.+ ni 003a/11, 004b/10-11, 008a/01, 008b/05, 009a/09, 010a/03, 014a/05, 014a/06, 016a/10, 017b/07, 024a/12, 028b/14

ş.+ niñ 002a/05

[26]

şerik: Ar. Ortak.

ş. 022a/09

ş.+ din 005b/07, 007b/01, 009a/08, 009b/11-12, 012b/07, 013b/03, 014a/01-02, 014b/12, 017b/05, 019b/03, 020b/08, 022a/01

[13]

şerikçilik: Ar. + T. Ortaklık.

ş.+ dın 007a/01

[1]

şerikçilik: *bk. şerikçilik.*

ş. 008a/04, 012a/06

ş.+ ğa 011a/01, 018a/12

[4]

şeriket: *Ar. Kadın ortak.*

ş. 023b/03, 025a/08

ş.+ din 019b/12, 020a/10-11

[4]

şerri: *Ar. Kötülükle ilgili.*

ş.+ din 023a/05, 026b/02

[2]

şeyâtin: *Ar. Şeytanlar.*

ş. 004a/12

[1]

şifâ: *Ar. İyileşme.*

ş. 007b/04, 010a/04, 011a/06,

024a/11

şifâ tap-: İyileşmek.

ş. -ar 004b/01, 007b/04, 008b/10,

010a/04, 012a/04, 015b/03, 018b/12,

021a/02, 021a/10, 022a/04, 022b/12,

023b/03, 024b/12

ş. -arlar 021b/09

ş. -arsen 015a/04

[19]

şifâlık: *Ar. + T. Şifalı.*

ş.+ dur 005b/08

şifâlık bër-: Şifalandırmak.

ş. -ür 006a/06

[2]

şimâl: *Ar. Rüzgar.*

ş. 024a/04

[1]

şirket: *Ar. Ortaklık.*

ş. 018b/10, 028b/09

[2]

şundağ: Böyle, şöyle.

ş. 003b/03

[1]

şükr: *Ar.*

şükr kı1-: Teşekkür etmek.

ş. -ğıl 004b/08

ş. -ıp 025a/03

[2]

şürü' : *Ar.*

şürü' kı1-: Başlamak.

ş. -sang 016b/03

[1]

Tt (Tt)

tâ: Kadar.

t. 007b/11

[1]

ta' alâ: *Ar. Tanrı adından sonra zikredilen saygı sözü.*

t. 003a/02, 003a/10, 003b/03,

004b/07, 007b/09, 013a/02, 013b/09,

014b/04, 016b/06, 017a/11, 019a/07,

020a/07, 020b/12, 023a/11, 023b/14,

024b/03, 024b/09, 024b/13, 025a/08,

027a/14, 028a/02, 028a/15, 029a/09

t.+ ğa 004b/08, 006a/01, 014a/12,

016a/09, 025b/13

t.+ nınğ 007b/11, 023b/06,

025a/03

[31]

taḥṣīllik: Ar. + T. Eğitilmiş, okumuş.

t. 020a/01

[1]

tā ki: Yeter ki, sonunda.

t. 007b/11

[1]

ṭaleb: Ar. İsteme.

ṭ.+ de 009a/12, 011a/07, 014b/01, 014b/03, 017a/10, 017b/08, 018a/05, 018b/02, 018b/12, 021a/08, 023a/06, 025a/05, 025b/02, 026a/10, 026b/12, 027b/10, 029a/07

ṭ.+ lering̃ni 005a/10, 012a/07-08, 028b/12

ṭaleb kııl-: İstemek.

ṭ.- 006b/03

ṭ.- ğıl 011b/05, 015b/11, 025b/13

ṭ.- ip 007b/12, 012b/03

ṭ.- iptur 016a/10

ṭ.- sang̃ 010b/09

[28]

ṭāli': Ar. Talih, kısımet.

ṭ.+ lering̃ 011a/04, 020a/11-12

[2]

tamām: Ar. Sonlanmış.

t. 029a/11

[1]

tap-: Bulmak.

(karar) t.- ar 024b/12

(şifa) t.- ar 004b/01

(şifa) t.- ar 007b/04, 008b/10, 010a/05, 012a/04, 015b/03, 018b/12,

021a/02, 021a/10, 022a/04, 022b/12, 023b/03, 024b/12

(şifa) t.- arlar 021b/09

t.- arsên 003a/11

(necat) t.- arsên 007a/05

t.- arsên 021b/07

(nuşret) t.- arsên 012a/04, 012b/04, 015a/12, 019b/10, 020a/09, 023a/07, 024a/06, 028a/04

(izzet) t.- arsên 015b/12

(şifa) t.- arsên 015a/04

(zafer) t.- arsên 026a/03

(nuşret) t.- arsên 008a/02-03

[30]

tiypal-: Engellemek.

t.- mas 005a/01

[1]

tapal-: bk. tapıl-

t.- ur 005b/09, 006a/09, 007b/01, 020b/11, 028a/14

t.- ip 008a/07

[6]

tapıl-: Bulunmak.

t.- mas 012b/09

t.- ur 008b/07, 010a/02, 011a/03, 012a/05, 014a/01, 015a/02, 015b/02, 017b/07, 018b/11, 019b/05, 021a/11, 021b/08, 022a/03, 022a/12, 023b/04, 024a/11, 024b/13, 026b/10, 028b/10

sa' ādet tapıl-: Mutluluğa kavuşmak.

sa' ādet t.- ur 022b/04

[21]

tapşur- : Güvenmek, teslim etmek.

t.- up 019a/05

[1]

taraf: *Ar.* Taraf, yan, yön.

t. 010a/12

t.+ ıge 002a/08

taraf bol- : Taraf olmak.

t. -up 016b/06, 016b/10

[4]

tarîk: *Ar.* Yol.

t.+ a 008b/04

[1]

tarîkelik: *Ar. + T.* Allah'a ulaşma yolunda olma durumu.

t. 018b/01

[1]

tarlık: Darlık, sıkıntı.

t. bolup turursên 006b/02

t.+ dın 026b/03

[2]

tart-:

t.- ıpdursên 007a/11

[1]

taşnîf: *Ar.*

taşnîf kıl-: Sınıflamak.

t. -ıpdur 002a/06

[1]

taşla-:

1.Yazmak, işlemek.

t.- ylar 002b/02

2.Atmak, dışlamak.

t.- maḡğa 022b/07

t.- mışsên 012b/02

[2]

taşlama-: Atmamak, dışlamamak.

t.- ğıl 011b/04

[1]

taṣvîz: *Ar.* Nazara ve başka kötülöklere karşı takılan muska.

t. 013a/06, 014b/02, 016a/01, 016b/05, 017a/01, 017a/10, 017b/08, 018a/05, 018b/02, 021a/07, 023b/09, 025b/09, 026b/12-13, 027b/02, 028b/12, 029a/06

[16]

teg: Gibi.

t.+ ide 020a/09

[1]

tehlîl: *Ar.* Kelime-i tevhit.

t. 004b/10, 014b/01, 025a/05, 028b/13

t.+ leringni 023b/09-10

t.+ lerni 015b/10, 016a/10-11

[7]

temmet: *Ar.* Tamamlanmak.

t. 029a/11

[1]

terbiyet: *Ar.*

terbiyet bol-: Terbiye olmak.

t. -ğay 003b/06

t. -up 005b/09

t. -ur 006a/10

[3]

terk: *Ar.*

terk et-: Terketmek, bırakmak.

t. -megilsên 011b/11

terk kı1-: Terketmek, bırakmak.
t. 014a/04
t. -ğil 005a/07, 010a/09, 011b/02,
016b/02, 018a/02, 027a/12
t. -ıp 018b/02
t. -mağıl 003a/10, 003b/06,
005a/10, 023b/10, 028b/13
t. -may 010b/09, 015b/11, 016a/11,
021a/08, 025a/06
[19]
tertīb: *Ar.*
tertīb bër-: Yerleřtirmek.
t. -gey 002a/11
t. -geyler 002a/09
[2]
tesbīh: *Ar.* Anma, zikir.
t. 014b/01, 015b/10, 016a/10,
023b/09, 025a/05, 028b/13
t.+ i 004b/10
t.+ lerni 005a/10, 012b/02
[9]
tevekkül: *Ar.* İşi Allah'a bırakıp kadere
razı olma.
t.+ ni 024a/02
t.+ ünġ 006a/02
tevekkül kı1-: İşi Allah'a bırakıp
kadere razı olmak.
t. 021a/09, 025a/06
t. -ğil 006a/01, 015b/09, 019a/06,
029a/08
t. -ıp 016a/09, 023a/06, 026b/11
[11]
tile-: İstemek, dilemek.

t.- gil 024a/01
t.- p 014a/05, 015b/09
meded tile-: Yardım istemek.
m.- gil 016b/05
istimdād tile-: Yardım istemek.
i.- p 014b/03
[5]
tingiz: Deniz.
t.+ ke 012b/01-02
[1]
tola: Çok.
t. 003a/05, 003a/07, 003a/11,
003b/07, 003b/10, 004b/01, 004b/02,
004b/11, 005b/04, 006a/05, 008a/01,
008a/11, 008b/05, 008b/08, 009a/05,
009a/07, 009a/09, 009b/12, 010a/01,
010a/03, 010a/11, 010b/03, 011a/06,
014a/05, 015b/08, 016b/03, 017b/07,
019a/07, 019b/04, 021a/01, 021b/03,
021b/12, 022a/03, 022b/10, 024a/09,
024b/03, 024b/08, 025a/04, 025b/07,
026a/03, 026b/04, 028a/11, 028b/14
t.+ dur 005a/09, 007a/12, 010a/11,
013a/05, 020a/06, 025b/01, 026a/10,
026b/11, 027b/09
tola kı1-: Çoğaltmak.
t. -ur ikensèn 019a/04
[54]
tomar: *Yun.* Muska.
t. 016a/02
[1]
tört: Dört rakamı.
t. 002a/07, 002a/08

[2]

tevbe: *Ar.*

tevbe kı1-: Bir şeyden pişmanlık duyup bir daha yapmamaya karar vermek.

t. -ğıl 006a/06

[1]

tumar: *bk. tomar*

t. 028b/12

[1]

tur-:

t.- ğan 012b/01, 025a/13

köyüp t.- ğan 011b/03

t.- ğun 005b/04

kaşđ kı1ıp t.- uptur 022b/07

t.- ur 004a/12, 004a/13, 008a/04,
008a/05, 009a/09, 016a/09, 029a/07

kağı körünüp t.- ur 025a/12

tarlık bolup t.- ursen 006b/02

[15]

tut-: Yardımcı eylem.

(pūşide) t. 012b/08

(pinhan) t.- ğıl 004a/02

[2]

tuzak:

tuzak kıur-: Tehlikeli ve güç duruma düşürmek için düzen hazırlamak.

t. -mağnıng 017a/06

[1]

türlük: *bk. kaydağ.*

t. 018a/09, 021a/09, 023a/12,
024b/09, 027a/12

[6]

tüş-: Gitmek, varmak.

t.- gey 024a/03

bestelig түş-: Dügümlü olmak.

b.- gen 026a/02

b.- ken 022b/05

bitelik түş-: Dügümlü olmak.

b.- ken 018a/01

[4]

tüşmek: Kapılma, düşünme.

t.+ dedür 017a/06

[1]

Uu

u: Ve.

u. 002b/13, 003a/06, 003a/09,
003b/01, 004a/08, 004b/05, 005b/01,
005b/04, 005b/13, 006a/001, 006a/13,
006b/01, 006b/10, 007a/05, 008b/02,
009a/04, 009b/05, 009b/07, 010a/12,
011b/09, 012a/02, 013a/03, 013a/12,
013b/07, 014a/10, 014b/07, 014b/12,
015a/09, 015a/11, 015b/07, 016a/10,
018a/01, 018a/02, 018b/01, 018b/08,
019b/06, 021a/07, 021a/10, 022a/08,
023a/12, 024b/11, 025b/07, 025b/14,
026a/07, 026b/09, 027a/05, 027a/11,
027a/15, 027b/14, 027b/15, 028a/08,
028b/07

[55]

uç-: Ele avuca sıgmamak.

u. -arlık 024a/04

[1]

uluğ: Yüce, ulu.

u. 005b/03, 005b/05, 005b/06,
007b/10, 009a/06, 012a/01, 012b/01,

013b/04, 017a/01, 018a/05, 020b/07,
021b/06, 022a/07

u.+ lar 005b/10, 012b/06, 014a/03,
027a/13

u.+ lardın 009a/04-05, 009b/09,
020a/10, 021a/01, 022b/05, 024a/08,
028a/03, 028b/06

u.+ larğa 026a/02-03

u.+ larning 027b/08

[27]

uluġluk: Yücelik, büyüklük.

u.+ ġa 006b/04-05

[1]

ur-: Yardımcı eylem.

(verde).+ larını 023b/10

[1]

uruş: Vurma işi.

u. 017a/09

[1]

uşbu: Bu.

u. 003b/05, 016b/10, 023a/03,
027b/07, 027b/07

[5]

uzun: Uzun.

u. 006a/08, 011a/07, 013b/01,
022b/11

[4]

uzv: Ar. Organ.

u.+ ıda 007b/04

[1]

Üü

üç: Üç.

ü. 002a/09, 002a/10, 002a/11,
002a/12, 002b/08, 006a/07

[9]

üçün: İçin.

ü. 002a/07, 004b/09, 006b/03,
007a/10, 007a/11, 010a/04

[6]

ümera: Ar. Emirler, beyler.

ü.+ lardın 012a/02, 022b/01

[2]

ümid: Ar. Ümit, umut.

ü. 006a/04, 014b/10

ü.+ lering 011b/04, 022a/04,

023a/06

ü.+ leringğa 003b/12, 021a/02,

021b/04, 023b/02

ümid kıl-: Ümit etmek.

ü. -ğan 013b/11

ümid kılma-: Ümit etmemek.

ü. -ğan 006b/12

[11]

üst: Üst taraf.

ü.+ ige 002b/02, 012a/04, 024b/04

[3]

Vv

vākı: Ar.

vākı bol-: Meydana gelmek.

v. -adurğan 014a/12

v. -ğudinğdur 021b/12

v. -ğusıdur 025b/06

v. -ur 024b/07

[4]

vefā: Ar.

vefā kör-: İyilik, hayır veya
bağlılık görmek.

v. -messèn 022b/09

[1]

velikin: *Far.* Ama, fakat.

v. 003a/07

[1]

verde:

verde ur-:

v. -arlarını 023b/10

[1]

Yy

ya: *Far.* Ya da.

y. 012b/01, 017a/08

[2]

yā: *Ar.* Ya.

y. 023b/06

[1]

yaḥşı: İyi, güzel.

y. 002b/09, 003b/09, 008a/03,
008a/04, 008b/02, 010a/10, 019b/06,
023b/05, 024b/11, 028b/08

y.+ dur 003b/10, 005a/01-2,
019a/10, 022a/01-02, 022a/09, 028a/01,
028a/12

y.+ lardın 003b/05-06

yaḥşı bol-: İyi olmak, güzel olmak.

y. -ğusı 023a/04

y. -ğusıdur 028a/04

[20]

yaḥşılık: İyilik, güzellik.

y. 017a/01

y.+ dur 005b/07

y.+ ğa 004a/09, 006b/07, 015a/10,
018a/06, 019a/06-07

yaḥşılık kııl-: İyilik etmek.

y. -ur 022b/09

[8]

yakın: Yakın, uzak olmayan.

y. 006a/04, 007b/11

[2]

yaman: Kötü.

y. 019a/06, 023a/05

[2]

yamanlık: Kötülük.

y. 004a/09

y.+ mı 002b/09

[2]

yan-: Seferden dönmek.

y.- sanġ 024b/08

[1]

yanma-: Gelmemek, dönmemek.

y.- ğıl 024b/07

[1]

yār: *Far.* Arkadaş, dost.

y.+ dur 018a/10-11

yār bol-: Dost olmak.

y.-updur 021a/06

[3]

yaraşlık:

yaraşlık bol-: Yakışmak,

yaraşmak.

y. -ur 016a/03

[1]

yārı: *bk.* yār.

y. 015a/08, 019b/02

[1]

yaruġluġ: Aydınlık.

y.+ ġa 011b/12, 013b/01, 027a/02-03

[3]

yed-büy: *Ar. + Far.*

yed-büy kıl-: Uygur Türklerinde her Perşembe günü “ervah” (ruhlar) için yağ koklatma âdeti vardır. İnanca göre, ruhlar her Cuma Mekke’ye gidip Cuma namazı kılarlar. Perşembe günü yağ koklatılırsa, ruhlar canlanıp Mekke’ye erkenden ulaşabilirler.

y. -ġıl 016b/01, 024a/13, 029a/09

[3]

yene: Bundan başka, yine.

y. 002a/09, 002a/10, 002b/08

[4]

yenġi: Yeni.

y. 007b/02

y.+ din 009a/03

[2]

yer: Yer, mekan.

y.+ de 010b/02

y.+ lerdin 006b/13, 024a/05

y.+ lerge 017a/07

[4]

yêt-: 1. Ulaşmak, erişmek

y.- er 010a/02, 026a/03

y.- ersèn 003a/10, 003b/12, 004a/02, 004a/08, 004a/10, 005a/11, 006a/04, 006b/13, 007a/03, 007a/06,

007b/03-04, 008b/05, 009b/08, 010b/03, 011a/08, 011b/06, 012a/01, 012a/06, 012a/08, 013b/01, 013b/04, 014a/07, 014b/04, 016a/01, 017a/11, 017b/08, 018a/11, 018b/03, 018b/12, 020a/02, 020b/07, 021a/02, 021b/04, 021b/05, 022a/11, 022b/01, 022b/12, 023b/02, 023b/11, 024a/02, 024a/13, 025b/02, 025b/09, 026a/01, 026a/11, 027b/03, 027b/11, 028a/02, 028a/05, 028b/14

y.- ip 003b/12, 007a/03, 009b/10, 016b/12, 021b/06, 022a/04, 023a/07, 028a/03, 028b/04

2. Kaybolmak.

y.- ken 004b/13, 005a/08, 005b/09, 007b/01, 008a/06, 008b/06, 010a/01, 012a/05, 013b/12, 015a/02, 015b/02, 017b/06, 018b/11, 019a/08, 019b/05, 020a/12, 020b/11, 021a/11, 021b/07, 022a/03, 022a/12, 023b/04, 024a/10, 024b/13, 026b/10, 028a/13, 028b/10

[88]

yeti-: *bk. yêt.*

y. - mekke 025a/14

[1]

yetkür-: Ulaştırmak, yetiştirmek.

y. -mekni 004a/01

[1]

yetküz-: Ulaştırmak, yetiştirmek.

y.- esèn 008a/12

[1]

yette: Yedi.

y. 002a/12

[2]
yığaç: Ağaç.
y. 002a/07
[1]
yıl: Sene.
y. 006b/01, 007a/10, 014a/10
y.+ da 003b/5
y.+ nıng 016b/10, 023a/03,
027b/08
y.+ ıda 029a/12
[8]
yırak: Uzak.
y.+ dın 023b/04
[1]
yok: Yok, mevcut değil.
y. 004b/13, 006a/07, 008b/02,
008b/10, 009a/08, 009a/11, 012b/07,
012b/08
y.+ dur 005a/06, 011a/07, 014a/04,
027b/11
yok bol-: Yok olmak.
y. -ğan 006a/09, 008b/06, 010a/02,
012b/09, 013b/12, 015a/02, 015b/02,
017b/07, 018b/11, 019a/08, 019b/04,
020a/12, 021a/11, 021b/08, 022a/02,
022a/12, 023b/04, 024a/10, 024b/12,
026b/10, 028a/14
y. -ğanlar 028b/10
y. -mağ 025a/13
[35]
yokal-: Yok olmak, kaybolmak.
y. -ğan 005b/08
[1]

yumşak: Yumuşak, hoşgörülü.
y. sözlep 008b/03
[1]
yüz: 1. Taraf, yön.
y.+ ige 002a/09, 002a/10, 002a/10-
11
2. Yüz, surat.
y.+ üngge 013b/09
yüz keltür-: Denk gelmek,
rastlamak.
y. -gey 003a/06, 006b/05, 017a/01,
020b/07
y. -üp 015a/09
[9]
yüzlen-: Yönelmek, gelmek.
y.- ip 005b/03, 014a/02, 022b/04
[3]
yüzlük: Yüzlü.
(ikki) y. 010b/12
[1]
Zz (ż, z̈, z̉)
zafer: Ar.
zafer tap-: Üstün gelmek.
z.-arsèn 026a/03
[1]
zahmet: Ar.
zahmet bol-: Zahmet olmak,
rahatsız etmek.
z.-up 014b/09
[1]
zamān: Ar. Zaman.
z.+ da 006a/04
[1]

zamir: *Ar.* Sır.

z.+ leri 002a/06

[1]

zen: *Far.* Kadın.

z. 003b/09

[1]

zende:

z.+ lering 003b/10

[1]

zıkr: *Ar.* Allah'ın adının anılması.

z. 023b/09, 025a/05, 028b/13

z.+ i 005a/10, 012b/02, 014b/01,

016a/10

[7]

ziyade: *Ar.*

ziyāde bol-: Artmak.

z.-up 022b/11

z. -ur 024a/07, 024b/05

[3]

ziyān: *Far.* Ziyān, zarar.

z. 014a/11

ziyān keltür-: Ziyān getirmek,
zarara uğratmak.

z.-ür 027b/10

[2]

ziyāndešt: Ziyānkar.

z.+ din 004a/12

[1]

4.2. Özel İsimler Dizini

Aa (ā, 'ā, 'a)

Ayete'l-kürsi: Bakara sûresinin tevhid akāidesini anlatan 255. āyetinin adı.

a. 002a/12

[1]

Ee

Eyüb 'aleyhi's-selām: Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlerden biri.

e.+ ğa 009a/10-11

[1]

Ff

Fātiha: Kur'ân-ı Kerîm'in ilk sûresi.

f.+ ı 002a/12

[1]

Hh (Hh Hh)

Hâk: Allah.

h. 024a/03

[1]

Hâk ta'ālā: Yüce Allah.

h. 003a/02

[1]

Hâzret-i Âdem 'aleyhi's-selām: Semavî kitaplara göre ilk insan ve ilk peygamber.

h.+ ning 003a/01, 004a/05

[2]

Hâzret-i Ali Keremullahu veçhe: İlk müslümanlardan, Hz. Peygamber'in damadı ve Hulefâ-yi Râşidîn'in dördüncüsü (656-661).

h.+ ning 023b/15

[1]

Hâzret-i Dānyāl 'aleyhi's-selām: Hazreti Danyal.

h. 003a/08

h.+ ning 006b/11-12

[2]

Hâzret-i Eyüb 'aleyhi's-selām: Hazreti Eyüp.

h.+ ning 009a/02, 011b/01, 028a/01

[3]

Hâzret-i H'âce 'aleyhi's-salavât ve's-selām: Hazreti Hoca.

h.+ ning 023a/10

[1]

Hâzret-i İbrâhim 'aleyhi's-selām: Hazreti İbrahim.

h.+ ning 003b/02

[1]

Hâzret-i İmâm Ca'fer-i Şâdık: Ehl-i beytten olup on iki imamın altıncısı, Silsile-i aliyyenin dördüncüsü.

h. 002a/04, 002b/12, 003a/13, 004a/04, 004b/03, 005a/03, 005a/13, 005b/11-12, 006a/11-12, 006b/09, 007a/07-08, 007b/06, 008a/09, 008b/12, 009b/03-04, 010a/07, 010b/05-06, 011a/10-11, 011b/08, 012a/10, 012b/12, 013a/08, 013b/06, 014a/08, 014b/06, 015a/06, 015b/05, 016a/05, 016b/08,

017a/03, 017b/01, 017b/10-11, 018a/08,
018b/05, 019a/02, 019a/12, 020a/04,
020b/02, 021a/04, 021b/01, 021b/10,
022b/02-03, 023a/02, 023a/08, 023b/12-
13, 024b/01, 025a/01, 025a/09-10,
025b/04, 025b/11, 026a/05, 026a/13,
026b/06, 026b/15, 027a/09, 027b/05,
027b/13, 028a/07, 028b/02, 029a/02

[60]

Ḥazret-i İsmâ‘il ‘aleyhi’s-selâm: Hz. İbrâhim’in oğlu, Kur’an’da adı geçen bir peygamber.

h.+ dın 006a/09

[1]

Ḥazret-i Muhammed Muştafa şallaallâhu ‘aleyhi vesellem: Son peygamber.

h.+ ning 009b/06, 017b/03

[2]

Ḥazret-i Mūsâ ‘aleyhi’s-selâm: İsrâiloğulları’na gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamber.

h.+ ğa 007b/09

h.+ ning 007b/08-09

[2]

Ḥazret-i Nūḥ ‘aleyhi’s-selâm: Büyük peygamberler arasında sayılan, kendisine inanmayan kavmi tûfan ile helâk edilen peygamber.

h.+ ning 004b/05-06, 010b/08

[2]

Ḥazret-i peygamber ‘aleyhi’s-selâm: Hazreti Muhammet.

h.+ ning 013a/10

[1]

Ḥazret-i Pürdestgîr:

h.+ ğa 016a/12

[1]

Ḥazret-i Şâlih ‘aleyhi’s-selâm: Kur’an’da Semûd kavmine gönderildiği bildirilen peygamber.

h.+ ning 022b/08

[1]

Ḥazret-i Süleymân ‘aleyhi’s-selâm: Hz. Dâvûd’un oğlu, İsrâiloğulları’na gönderilen hükümdar-peygamber.

h.+ ning 005b/02

[1]

Ḥazret-i Ya‘kub ‘aleyhi’s-selâm: Hz. İbrâhim’in torunu ve İsrâiloğulları’nın atası olan peygamber.

h.+ ğa 007a/12

h.+ ning 007a/09

[2]

Ḥazret-i Yunus ‘aleyhi’s-selâm: Kur’ân-ı Kerîm’de adı geçen bir peygamber.

h.+ ning 011b/10, 014b/08,
022a/06

[3]

Ḥazret-i Yusuf ‘aleyhi’s-selâm: Hz. Ya‘kub’un oğlu, İsrâiloğulları’na gönderilen bir peygamber.

h. 007a/10

h.+ ning 20b/4-5

[2]

Ḥudâ: Allah, Tanrı.

h. 006a/06, 023a/05

h.+ dın 014a/05, 015b/09, 016b/04,
024a/01

h.+ ğa 019a/06, 019b/07, 021a/08,
023a/06, 024a/02, 025a/04, 025a/06,
026b/12, 029a/08

[15]

Hudāy: *bk.* hūdā

h. 004b/08, 006a/01, 007b/11,
014a/12, 016a/09, 023b/06, 025a/03,
025b/13

[8]

Hudāy ta‘ālā: Yüce Allah.

h. 003b/03, 004b/07, 006a/01,
007b/09, 013a/02, 013b/08-09, 019a/07,
020a/07, 020b/12, 023a/11, 023b/14,
024b/03, 024b/09, 027a/14, 028a/02,

h.+ ğa 004b/08, 014a/12, 016a/09,
025b/13

h.+ nıng 007b/11, 023b/06,
025a/03

[22]

İi (‘i ‘īī)

İhlās: Kur’ân-ı Kerîm’in yüz on ikinci
sûresi.

i. 002a/12

[1]

‘İsā ‘aleyhi’s-selām: Kur’an’da adı geçen
ve kendisine kutsal kitap İncil verilen
peygamber.

‘ī.+ nıng 008a/11

[1]

Kk (Kk)

Ƙāl ’ullāhi: Allah’ın sözü.

Ƙ. 002b/11, 003a/12, 004a/03,
004b/02, 005a/02, 005a/11, 005b/10-11,
006a/10, 006b/08, 007a/06, 007b/05,
008a/08, ala008b/10, 009b/02, 010a/05,
010b/04, 011a/09, 011b/07, 012a/09,
012b/10, 013a/07, 013b/05, 014a/07,
014b/05, 015a/05, 015b/04, 016a/04,
016b/07, 017a/02, 017a/12, 017b/09,
018a/06, 018b/03, 019a/01, 019a/11,
019b/07, 020a/02, 020b/01, 021a/03,
021a/12, 021b/09, 022a/05, 022b/02,
023a/01, 023a/07, 023b/11, 024a/14,
024b/14, 025a/09, 025b/03, 025b/10,
026a/04, 026a/11, 026b/05, 026b/14,
027a/08, 027b/04, 027b/12, 028a/05,
028b/01, 029a/01,

[61]

Nn

Nūh’aleyhi’s-selām: *bk.* hāzret-i nūh
‘aleyhi’s-selām.

n. 004b/06

[1]

Rr

Resūlullāh: *bk.* hāzret-i peygamber
‘aleyhi’s-selām.

r. 006b/03

[1]

Tt (Tt)

Tevrāt: Kur’ân-ı Kerîm’de yahudilerin
kutsal kitabına verilen ad.

t. 007b/10

[1]

Yy

Yunus ‘aleyhi’sselām: *bk.* ḥazret-i yunus
‘aleyhi’s-selām.

y.+ nıng 006b/06

[1]

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Bu bölümde, elde edilen veriler değerlendirilerek sonuçlar maddeler halinde aşağıda sıralanmıştır.

1- Bu tez çalışmasının temelini, bugün Lund Üniversitesi Kütüphanesi Jarring Koleksiyonu Doğu Türkçesi Yazmaları içerisinde bulunan ve Hâzret-i İmâm Ca'fer-i Şâdık'a atfedilen Qur'a Nâm Fâl-i Kelâmu'llâh-ı Şerîf isimli eser oluşturmuştur.

Bu eser, ebced sistemine göre düzenlenmiş bir kura falnâmesidir. Kuranın daha çok pay etmek veya şans çekmek için kullanılan anlamının Arap harflerinin her birinin sayısal karşılıkları olan ebced sistemiyle birleşmesi, falnâme türündeki incelenen bu eseri oluşturmuştur.

2- Başta, Ca'fer-i Şâdık'a atfedildiği belirtilen eserin asıl yazarı bilinmemektedir. Bu tarz eserlerin müellifleri genelde belli değildir. Eserin asıl yazarı, eserdeki yanlış kelime yazılışlarına ve benzer imla özelliklerine bakıldığında; kuvvetli ihtimal tahsilli değildir.

3- İncelenen metin, Jarring Koleksiyonundaki çoğu yazma gibi Doğu Türkistan'ın Kâşgar, Yarkent, Hoten gibi şehirlerinden toplanan eserlerden biridir. Bundan dolayı ses ve şekil özellikleri bakımından bu coğrafyalarda konuşulan dile benzer özellikler göstermektedir. Günümüzde Çin Halk Cumhuriyeti sınırlarında bulunan bu yerleşimlerde, konuşulan dilin Uygur Türkçesi olduğu söylenebilir. Bu dil, XIX.-XX. yüzyıl aralıklarında Çağatay Türkçesinden ses ve şekil unsurları açısından ayrılan, XX. yüzyılın ilk yarısında kuzeydeki Urumçi ağızı temelinde geliştirilen ve Yeni Uygur edebi dilinin standartlaştırması dışında kalan güney ağızlarıdır.

4- İncelenen metnin dili, Son Dönem Çağatay Türkçesinin tamamlandığı, Yeni Uygur Türkçesine geçiş dönemindeki aşamanın özelliklerini göstermektedir.

Bu dilden bilimsel olarak Doğu Türkçesi ismiyle bahsedilmiştir. Çünkü Doğu Türkistandaki Uygur Türklerinin XIX. yüzyılda kullandıkları güney ağızlarını araştıran ve çoğu İsveçli olan Batılı misyoner, bulgucu ve ajanlar; bu terimi kullanmışlardır.

İncelenen eserin dili olarak kullanılan Doğu Türkçesi terimi, bu dilin Yeni Uygur Türkçesi ile Çağatay Türkçesinden farklı yanlarını belirttiği sebebiyle uygundur. Fakat Doğu Türklüğünün tüm sınırları da bu terimi kullanmaya uygun değildir. Bu sebeple, burada Son Dönem Çağatay Türkçesi isimlendirmesi yapılmıştır.

5- İncelenen metinde /ç/'nin çim (چ) veya cim (چ) ile; /g/'nin gef (گ) veya kef (ك) ile; /p/'nin /پ/ veya /ب/ ile yazıldığı tespit edilmiştir.

Eski Türkçede kelime başındaki /b/ seslerinin Yeni Uygur Türkçesinde /p/ olarak kullanımı: déptürler 2b/11 gibi.

6- Klasik Öncesi Dönemde sınırlı sayıda kelimedede görülen p > f değişimi, pul > ful örneğinde olduğu gibi metinde de kaydedilmiştir. Bu, Yeni Uygur Türkçesinin en tipik özelliklerindedir.

7- Hoten ağzının önemli özelliklerinden biri olan ünlülerin genişlemesi, metinde de tespit edilmiştir; yetti > yette 2a/12, tolu > tola 28b/14 örneklerinde olduğu gibi. Ayrıca; yetti sayısının son sesindeki genişleme, incelenen metnin dilinin Özbek Türkçesinden veya tarihi Çağatay Türkçesinden ayrılıp Yeni Uygur Türkçesine bağlandığının da bir göstergesi niteliğindedir.

8- Bazı Eski Türkçe ve alıntı kelimelerde görülen k > h dönüşümü, Yeni Uygur Türkçesinde de görülebilir özelliklerindedir. yaqşı > Çağ. yaqşı 2b/09 gibi.

9- Çağatay Türkçesi metinlerinde daha çok görülen düzleşme ses olayı tolu > tola 28b/14 örneğinde tespit edilmiştir.

10- tile- 24a/1, tört 2a/7, tüş- 24a/3 gibi örneklerde, Eski Uygur ve Çağatay Türkçelerinde kelime başında bulunan /t/ seslerinin korunduğu tespit edilmiştir. Bu ses,

Kâşgar ve Yarkent ağızlarında da böyledir. Ayrıca, tē- > dē- 2b/11, til > dil 7a/5 örneklerinde, yukarıdaki durumun tersi bir kullanım da söz konusudur. Oğuz Türkçesinin etkisinden kaynaklanan bu sedalılaşıma ses olayına, Hoten ağzında da sıkça denk gelinir.

11- Çağatay Türkçesi döneminde de görülen ve ilerleyici benzeşme yoluyla oluşmuş yuvarlaklaşma ses olayına incelenen metinde oqı- > oqu- 2a/13, oğıl > oğul 9b/12 örneklerinde rastlanmıştır. Ayrıca, dudak ünsüzlerine bağlı olarak bu ünsüzler sonrasında görülen yuvarlaklaşmalara, bu dudak ünsüzlerinden önce de denk gelinmiştir: tapşır- > tapşur- 19a/5, yımşak > yumşak 8b/3 gibi.

12- Genel Türkçede görülen orta hece düşmesi, Yeni Uygur Türkçesinin de bir özelliği olarak hem Türkçe hem alıntı kelimelerde tespit edilmiştir: ogır > oğır 3b/11, köngüli > köngli 2b/1, ābādan > abdān > obdān 13b/11.

13- Türkçenin hemen her döneminde sağlam olan kalınlık-incelik uyumu için nasıl istisnalar söz konusu ise Son Dönem Çağatay Türkçesinde de bu istisnalar mevcuttur: düşmenğa 17b/5, düşmenge 15a/12, şerikçılıkdın 17a/1, şerikdin 7b/1 gibi.

14- Çağatay Türkçesinde olduğu gibi Son Dönem Çağatay Türkçesinde de düzlük-yuvarlaklık uyumu tam değildir: sevdāgerlikdin 14a/1, düşmenlikde 27a/3, kıлмаğқа 8b/2, күнғаça 16b/4 gibi.

15- Eski Türkçede kelime başındaki /b/, /k/ ünsüzlerinin Yeni Uygur Türkçesinde korunuyor olduğu örnekler, incelenen Son Dönem Çağatay Türkçesi metninde de tespit edilmiştir: bar- 10b/2, kel 3a/6, kirek 7b/6 gibi.

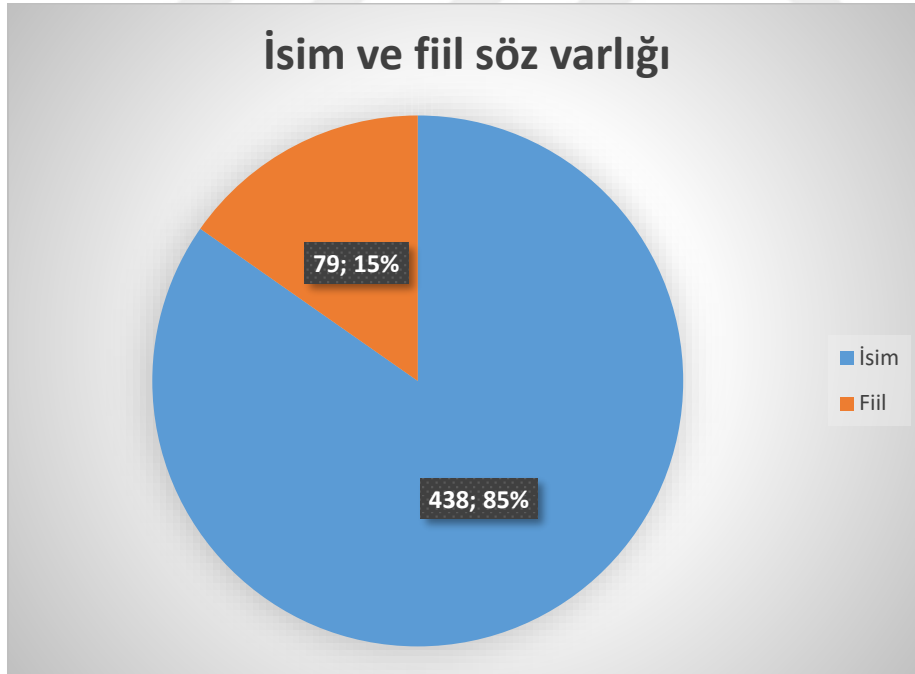
16- Seyrek kullanılan ve Oğuz Türkçesi şekillerinden olan ilgi durumu eki +Inġ: gümāndār + inġ kolıda 3b/11; yaklaşma durumu eki +a: tarīq+a 8b/4 kullanımları da tespit edilmiştir. Ayrıca, yine Oğuz Türkçesi bir özellik olan ve ince ünlülü alıntı kelimelerin kalın ünlülü yaklaşma durumu ekini alarak büyük ünlü uyumunu bozduğu örnekler de kaydedilmiştir: iş+қа 9a/5 gibi.

17- Bir Oğuz Türkçesi şekil olan öğrenilen geçmiş zaman eki -miş kullanımı, incelenen metinde kaydedilmiştir: taşlamışsın 12b/2.

18- Klasik Çağatay Türkçesinde olar şeklinde kullanılan üçüncü çokluk kişi zamiri, incelenen dönemde Yeni Uygur Türkçesinde olduğu gibi ular şekliyle tespit edilmiştir: ular “onlar” 8a/12, ularnıḡ “onların” 8b/3.

19- İncelenen metnin söz varlığını ortaya koymak amacıyla bir gramatikal dizin ve bir özel isimler dizini oluşturulmuştur. Buralardaki veriler incelendiğinde gramatikal dizinde toplam 517 madde başı kaydedilmiştir. Buraya özel isimler dahil edilmemiştir ve metinde toplam 33 özel isim tespit edilmiştir.

Tespit edilen 517 madde başından 438’i isim ve 79’u fiildir. Buna göre metinde, % 85 oranıyla en çok isim kullanılırken; % 15 oranıyla da en az fiil kullanılmıştır. Bunlar, yüzdelik dilimler halinde aşağıdaki grafikte verilmiştir:

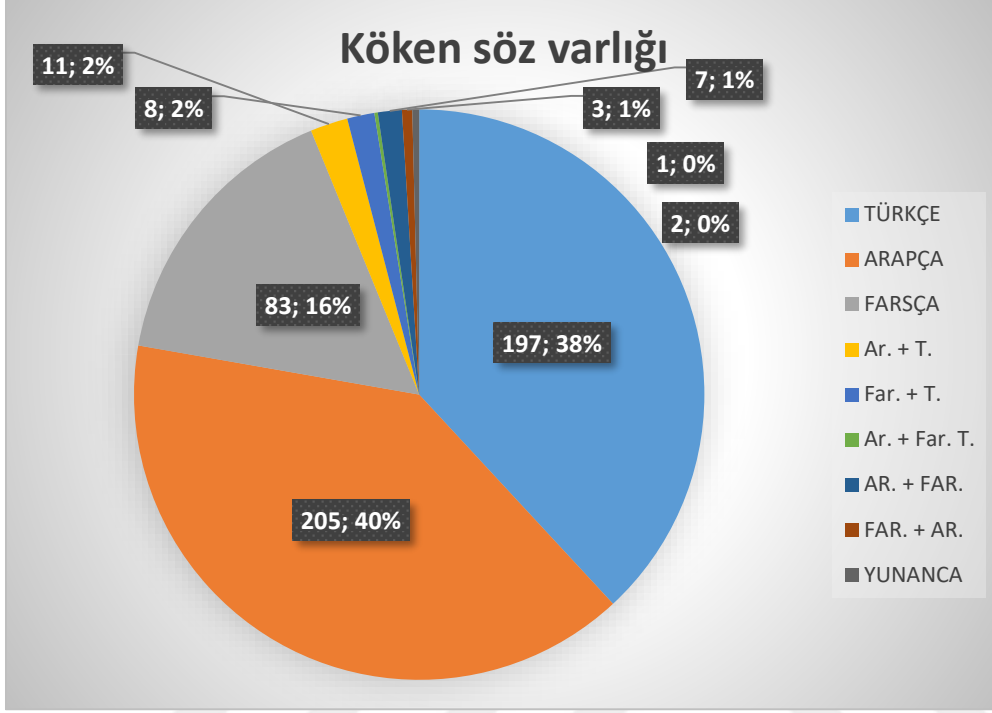

Şekil 1. İsim ve fiil söz varlığı.

Gramatikal dizindeki 517 maddebaşından 197’si Türkçe, 205’i Arapça, 83’ü Farsça, 11’i Arapça + Türkçe, 8’i Farsça + Türkçe, 1’i Arapça + Farsça + Türkçe, 7’si Arapça +

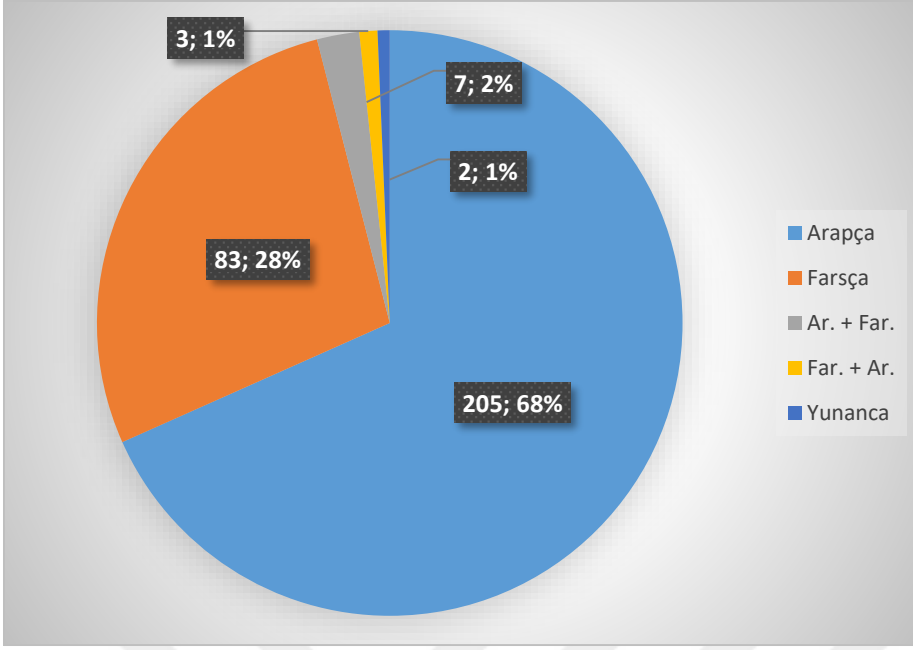
Farsça, 3'ü Farsça + Arapça, 2'si Yunanca'dır. Bunlar, yüzelik dilimler halinde aşığıdaki grafikte gösterilmiştir:

Şekil 2. Köken söz varlığı.

Buna göre metinde, % 40 oranıyla en çok Arapça kelime kullanılmıştır. Bu oranı % 38'le Türkçe, % 16'yla Farsça, % 2'yle Ar. + T. ve Far. + T., % 1'le Ar. + Far. ve Far. + Ar. kelimeler takip etmiştir. Metinde % 0'la en az Ar. + Far. + T. ve Yunanca kelime kullanılmıştır.

Alıntı kelimelerin oranları ayrıca ele alındığında, bunlar da aşığıdaki grafikte gösterilmiştir:

Şekil 3. Alıntı kelimeler.

Buna göre metinde, % 68 oranıyla en çok Arapça kelime kullanılmıştır. Bu oranı % 28'le Farsça ve %2'yle Ar. + Far. kelimeler takip etmiştir. Metinde % 1'le en az Far. + Ar. ve Yunanca kelimeler kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş.H. (Ed.) (2011). *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Argunşah, M. (2014). *Çağatay Türkçesi*. Kesit Yayınları: İstanbul.
- Arvas, H. (2019). “Van’da Fal ve Falcılık Geleneği Üzerine Bir İnceleme”. *International Sciences Studies Journal*, C. 5, S. 43, 4904-4913.
- Atalan, M. (2001). “Cafer Es-Sadık’ın Eserleri”. *Dinî Araştırmalar*, C. 4, S. 11, 113-132.
- Aydın, M. (1995). “Fal”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C 12, 134-138). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Barutçu Özönder, S. (1999). “Türk Dilinde Fiil ve Fiil Çekimi”. *Türk Gramerinin Sorunları – II*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara. 56-65.
- Bayat, F. (2006). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. Ötüken Neşriyat: İstanbul.
- Bayraktar, N. (2004). *Türkçede Fiilimsiler*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Bodrogligeti, A.J.E. (2001). *A Grammar of Chagatay*. Lincom Europa: Muenchen.
- Canpolat, M. (2002). “Çağatay Dili ve Edebiyatı”. *Türkler*, C. 8, 769-776.
- Coşkun, V. (1998). “Yeni Uygur Türkçesinde Ses Uyumu ve Ses Olayları”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 6, 796-807.
- Çakmak, S. (2016). Jarring Koleksiyonundan Uygurca Meslek Risaleleri. Dok. Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çelebi, İ. (1995). “İslâm’da Fal”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C 12, 138-139). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Çelebi, İ. (1997). “Havas İlmi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C 16, 517-521). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Çelebi, İ. (2006). “Kelam”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C 31, 267-269). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Çelebi, İ. (2008). “Rukye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C 35, 219-222). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Aydın Kitabevi: Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (t.y.). Mâide Suresi – 90-91. Ayet Tefsiri. Erişim: 21 Aralık 2021, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/672/3-ayet-tefsiri>.

- Diyanet İşleri Başkanlığı (t.y.). Mâide Suresi – 3. Ayet Tefsiri. Erişim: 21 Aralık 2021, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/759/90-91-ayet-tefsiri>.
- Durgut, H. (1995). “Şeyh Süleyman Efendi-i Buhari Lugat-i Çağatay ve Türki-i Osmani (Cild-i Evvel)” Adlı Eserin Transkripsiyonu. YL. Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Durgut, H. (2004). “Türkçede Yalın Hal Kavramı Üzerine”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. II, 71-78.
- Duvarcı, A. (1993). *Türkiye’de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser: Risale-i Falnâme li Cafer-i Sadık ve Tefeülname*. Ersa Matbaası: Ankara.
- Eckmann, J. (2003). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Eckmann, J. (2005). *Çağatayca El Kitabı*. Günay Karaağaç (çev.). Akçağ Yayınları: Ankara.
- Eker, S. (2003). *Çağdaş Türk Dili*. Grafiker Yayınları: Ankara.
- Eker, Ü. ve Zal, Ü. (2014). “Ebu Nasr Samani Tezkiresi”. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 161-179.
- Eraslan, K. (1993). “Çağatay Edebiyatı”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C 8, 168-176). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Ercilasun, A.B. (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Ercilasun, A.B. (Ed). (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Erdem Uçar, F.M. (2011). “Çağatay Türkçesinde Sınırlama Hali”. *TÜBAR*, S. XXIX, 421-446.
- Erdem Uçar, F.M. (2016). “Çağatay Türkçesinde -sA Ekinin İşlevleri”. *International Journal of Social Science*, S. 48, 141-154.
- Erdem Uçar, F.M. (2016). “Çağatay Türkçesinde Tasvir Fiilleri”. *Türkbilig*, S. 32, 21-56.
- Ergin, M. (2011). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım: İstanbul.
- Ersoylu, H. (1981). “Fal, Falnâme ve ‘Fal-ı Reyhan-ı Cem Sultan’”. *İslâm Medeniyeti Dergisi*, C. V, S. 2, 68-81.
- Fehd, T. (2002). “Kura” *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C 26, 381-382). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Fırlı, T. (2001). “İsnâşeriyye” *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C 23, 142-147). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

- Gönel, T. (2011b). Rahman Abdurrehim'in 'Uygurlar'da Şamanizm' Adlı Eserinin Halkbilimi Açısından İncelenmesi. YL Tezi, Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Gönel, T. ve Öger, A. (2011a). "Uygur Türkleri Arasında Şamanlar ve Tedavi Yöntemleri". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 6, S. 4, 233-248.
- Gördük, Y.E. (2011). *İmam Cafer Es-Sadık ve Ona İsnad Edilen İşari Tefsir*. İnsan Yayınları: İstanbul.
- Gülhan, A. (2016). "Fal Kültürü ve Bir Manzum Nebat Falnâmesi Örneği". *Divan Araştırmaları Dergisi*, S. 16, 145-166.
- Gümüş, Ş. (2021). "Türk Kültüründe Sihir/Büyü ve Fal: Türk Destanlarından Örneklerle". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, C. 50, 1-20.
- Güngör, H. (1992). "Kayseride Yaşayan Uygur ve Kazak Türklerinin Bazı Adet ve İnanışları". *Milli Folklor*, S. 14, 7-11.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk Dilinde Edatlar*. Bilge Kültür Sanat: İstanbul.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- İnayet, A. (2009). "Bugünkü Uygurlarda Şamanlık ve Bir Şaman Duası: Azaim Koşığı". C. 2, S. 3-4, 38-52.
- İşcan A. ve Efendioğlu S. (2010). "Türkçe Ses Bilgisi Öğretiminde Ses Olaylarının Sınıflandırılması". *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, S. 43, 121-143.
- Kaçalin, M.S. (). Kutadğu Bilig. ISBN 978-975-17-3359-7.
- Kafalı, M. (2005). *Çağatay Hanlığı 1227-1345*. Berikan Yayınevi: Ankara.
- Karaağaç, G. (2010). *Türkçenin Ses Bilgisi*. Kesit Yayınları: İstanbul.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I -Fiil- Basit Çekim*, (2006). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaşgarlı, M. (2005). *Divânü Lugâti't-Türk*. Kocabı Yayınevi: İstanbul.
- Kocasavaş, Y. (2004). *Türkçede Şahıs Zamirleri*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

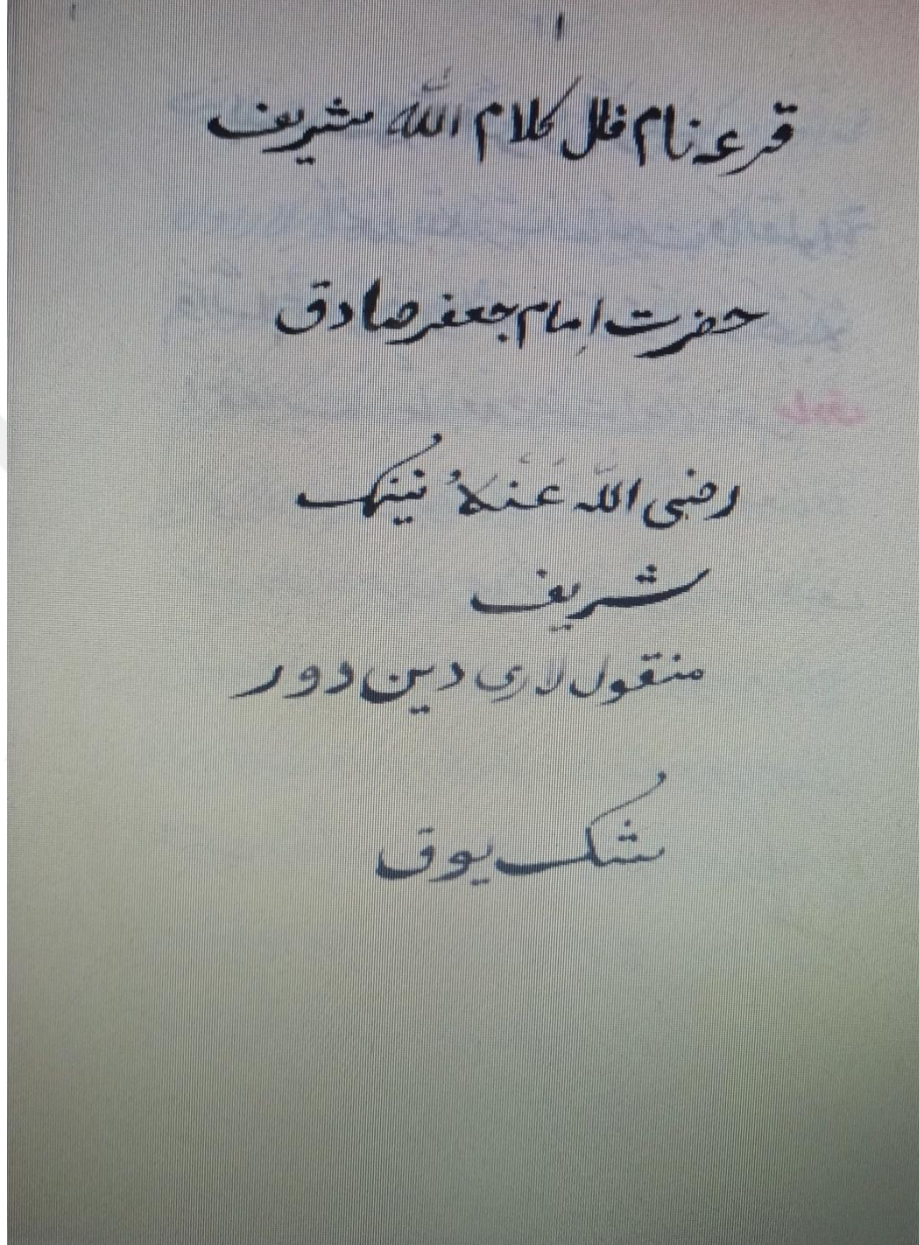
- Korkmaz, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar - I*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Korkmaz, Z. (2011). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Köprülü, M.F. (1940-1987). “Çağatay Edebiyatı”. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (C 3, 270-323). Milli Eğitim Basımevi: İstanbul.
- Leontıç, M. (2017). “Türkçede Fiilimsiler”. *Hikmet*, S. 29, 68-81.
- Orozobayev, M. (2014). *Kırgızcadaki İslâm Öncesi Geleneksel İnanç ve İnanışlarla İlgili Söz Varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Öger, A. (2017c). “Uygurlarda Muskacılık Geleneği ve Çağatayca Yazılmış Bir Muska Kitabı”. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, S.20, 55-88.
- Öger, A. ve Tek R. (2016). *Risale-i Nemed-Mallık (Keçecilik Risalesi)*. Gazi Kitabevi: Ankara.
- Öger, A. ve Tek R. (2017). *Risale-i Dehkançılık (Çiftçilik Risalesi)*. Gazi Kitabevi: Ankara.
- Öger, A. ve Tek R. (2017). *Risale-i Muze-Duzluk (Ayakkabıcılık Risalesi)*. Gazi Kitabevi: Ankara.
- Öger, A. ve Türk, A.T. (2017d). *Risale-i Nan-Vaylık (Fırıncılık Risalesi)*. Gazi Kitabevi: Ankara.
- Öger, A. ve Yıldız Altın, K. (2016). “Uygurlarda Şamanizmden İslâma Kötü Ruhların Dönüşümü”. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S. 7, 14-25.
- Örnek, S.V. (1971). *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Yayınları: Ankara.
- Öz, M. (1993). “Ca’fer es-Sadık”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C 7, 1-3). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Öz, M. ve Sarıçam, İ. (1997). “Hâşim (Benî Hâşim)”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C 16, 403-405). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Öztürk, F. (2020). Üveysi Divanı: Edebiyat ve Dil İncelemesi. Dok. Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Rahimi, F. (2018). *Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü (1. Cilt)*. Akçağ Yayınları: Ankara.

- Rahimi, F. (2018). *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü (2. Cilt)*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Serbest, K. (2020). "Uygurlarda Kötü Ruhlar ve Kötü Ruhlardan Korunmaya Yönelik Uygulamalar". *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, 7-12.
- Sümbüllü, Z. (2010). "Fal ve Falcılık Kavramı Ekseninde Türk Kültür Tarihinde Fal ve Kehanet". *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, S. 43, 55-72.
- Tamir, N. (2019). Muhammed Sadık Kaşgari'nin Tarih-i Reşidi Tercümesi: Defter-i Evvel. Dok. Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Nevşehir.
- Uzun, M.İ. (1994). "Ebced". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C 10, 68-70). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Uzun, M.İ. (1995). "Falnâme". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C 12, 141-145). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Eğitim Yayınevi: Konya.
- Vural, H., Karaatlı, R. ve Solmaz, A.O. (2006). *Çağatay Türkçesi*. Divan Yayınevi: İstanbul.

EKLER

EK 1

KAPAK

۲
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالْقَلُوبِ
 وَالسَّلَامُ عَلَى خَيْرِ خَلْقٍ مَخْلُوقٍ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ
 أَجْمَعِينَ **أما بعد حضرت امام جعفر صادق**
 رضى الله عنه دين بوقال كلام شريف نيك معنای
 حقیقه بیلان حرف ابجد نیک ضمیر لاری بیله تصنیف
 قلیب دور، موزیک او چون تورت قیرلیق برینچاق
 لوج قلیب اول لوج نیک تورت طرفیکا حرف ابجد نیک
 ترتیب برکابلان اوج الف ۱۱۱ نینه بر یوزیک اوج
 ب ب نینه بر یوزیک اوج ج ج ج نینه بر یوزی
 ک اوج دال نیک ترتیب برکای مذکور بوقال نام فی اندین
 اوج فاتحه شریف اوج اینه الکره اوج کوره اخلاص نینه
 مرتبه در و شریف اوقوب اندین بودعای فال مبارک

۲
 ۳
 فی او قوب کو نکلید کی مراد مقصد حاجت لاری نیت
 قلیب پاکیزه لوح نین اوستیکاتا شلا غایلا راول
 دعای فال مبارک بودوز بسم الله الرحمن الرحیم
 اللَّهُمَّ إِنِّي تَوَلَّيْتُ عَلَيْكَ وَتَوَلَّيْتُ بِكِتَابِكَ الْكَرِيمِ
 فَأَرِنِي مَا هُوَ الْمَكْتُوبُ فِي سِرِّ الْمَكْتُوبِ اللَّهُمَّ أَنْتَ
 الْمَلِكُ الْحَقُّ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا رَحْمَنُ
 يَا رَحِيمُ بِعِبَادِكَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
 سید اوج مرتبه درودی شریف او قوب ازین فال نسخ
 شریف کا باقیب بخشے پمانیق فی کتاب بیله او قوب معلوم
 قلیغیل جو نین کوال جواب لاریغ قالیلاب عمل قلیغایلا ر
 دیب دور لار ۱۱۱ قال الله تعالى لا اله الا هو
 انبی القیوم حضرت امام جعفر صادق رضی الله عنه دین
 نقل قلیب دور لاریم ای فال ایجاب آکاودانا بولغیل

۲۲

دین نقل قلب دور کریم ای قال ای کاسی آکا دانا
 بولغیلیم بو قال سنکاللب دور خدای تعالی سنی قویغ
 بلا و قفادین آفت لار دین ساقلاب غم قایغودین فلاص
 قلب قرانگولوق دین چقارب شادمان قیلغایلا دشمن
 لارنک تولادور سرد قیلغویجی ماسد تولادور اهیستاه
 بیل بولغیل اوزونک بره تعویز سیر اقلغیل انشاالله
بج ب قال الله تعالی لا تتخوفن موت من القوم
 الضالین الایة حضرت امام جعفر صادق صادق
 رضی الله عنہ دین نقل قلب دور کریم ای قال ای کاسی آکا
 آکا دانا بولغیلیم بو قال سنکاللب دور حضرت بیغید
 علیه سلام نیک قالی دور سنکاللب شارت دور غم قایغو
 بلا و قفادین آفت لار دین اخرتق دین فلاص بولوب

۲۵

بار و غلو قفر تبار سین قرا کفر دین قوتو لوب اوزون
 عمر کور کای سین بر سفر که بار و کین مبارک بولغای
 نلاج کور کله دای دیک بولور الحاق ساتقاق شریک دین
 فائده بولغول اولوغ دولت کای تبار سین انشا الله
ب د ب قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَعِدَّةُ مَقَاتِحِ الْغَيْبِ لَا
 يَعْلَمُهَا إِلَّا نَبِيُّكَ فَحَفِظْهَا بِمَنْ مَنَعَكَ اللَّهُ مِنْ
 دِينِ نَفْلِ قَلْبِكَ رَاكِبًا أَيْ قَالَ الْإِمَامُ سَيِّدُ الْمُرْسَلِينَ وَالْأَمَامُ
 بُولغولیم بول قال سنک قلب دور بشارت دور خدای
 تعالی رحمت اینتیک لاریک سنیک بوزونک کای سین دور
 نعمت معیشت لاریک رزق لاریک کنگر و بولغوسی دور
 امید قلیغان ایض لاریک حاصل بولور سفر که اور دران نلاج
 مبارک دور ادری الغالبینکان قاجقان بوق بولغان

۵۴

رختی دور مبارک بولغای حضرت ایوب علیہ السلام نیک
 فالی دور حذای تعالیٰ کنی سو ندور و رشاد مانلیق غیر بارکین
 اولوغلار دین دکنسوق سیت صحت کورور سیم آفری
 ایش لاریک یخت بولغول دور دستن کور نعت تا پارکین
 مرادیکو پتار سیم انشا الله **دلاج ۱** قال الله تعالیٰ
 قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ دَیْلِ دَیْلِ
 حضرت امام جعفر صادق رضی الله عنه دین نفل قلیب
 دور لاریکم ای قال الیکمال بلیگیل آقا و دان بولغیل کم
 بوزال سنکلا کلپ دور سنبارک دلیق و سوبو محاللیکمه
 دلیل دور قرالغو غم قایغو دین خلاص بولور سیم مبارک
 لیکر لکدر قیلور سیم فائده تولا بولور الکی نیت لیکر
 بر قایس نیت دین بولسه یخت دور نکاح مبارک دور
 آفاق ساتماق دین فائده بولور ادغی العان بستان
 قاجقان یوق بولغان تا بالور غائب حافظ بولور خوش
 عهد بولغای انشا الله تعالیٰ

۵۵
۲۸
و ا ج قال الله تعالى نزلنا الوهم عند ربهم جنات عدن
الائتية هفت. اما ابو جعفر صادق رضي الله عنه دين نقل
قبليد و ولا تراي قال الهمالك بيلليل آنا دانا بولغلي كيم
بو قال كسنا كلاب دور سنا رت دور مراد نكفم سيب
حاجت البر نيك روا بولغوسي دور كسنا هر قبلغوسي
ديغور لار نيك بلالكي بولورا اولونلار دين فائده كورور
سين مدك ميراث حاصل بولور بللا وقفدارين امين
بولور سين كسنا كيمت نجاج غم مبارك آفاق ساقاق كوردا كور
بيك كسنا كور اولدان دور دها نجيليق دين فائده بولور
اوغوي الغان يعلان قايغوان بوق بولغان لار يابلور
غايب حافظ بولور كسنا ان يري بولور نزام او قوماق
كيراك نغويز هر زهار عمر قبلداق كراي كلب لار يعلان
نزاب قلمنا غل نجا عبارت ذكر تسبيح تهليل بيد بولور
علما آذيرور كسنا كيمت نغول او قوماق مديدي نكفرت اريدي

۵۶
 انشاء الله تعالى ۱۱۷ قال الله تعالى لقد جاءكم رسول
 من انفسكم عزيز الاية حضرت امام جعفر صادق رضي الله
 عنه دین نقلی قلبی دورای قال ایجابی بوقال استکالیب
 دو مسینک برین دشمن لارینگ بارالدنگدا دوستلوق
 قیلور لار کولکل لاریدین سینک سینک مکر حیلہ لار
 بار دور اولار دین غافل لوطاعیل اوزویک بیلتعوز
 عیار قلبی در در نجات اوقوب طلب ده بولور نماز
 لاریکنی قفا قلمای خدانه توکل قلیقل ختم اوقوب
 مزار مسایح لار عنید بوی قلیقل انشاء الله تعالى
 هو الرحمن باذن الله الملك المنان
 تمت تمام
 ۲۴۷ انجی بلندی ۲

29

صفحة	ب ب ا	صفحة	ا
18	ب ب ا	3	ا ا ا
19	ب ب ج	4	ا ا ب
20	ب ب ج	5	ا ا ج
21	ب ب ا ا	7	ا د د
22	ب ج ج	8	ا ب ا
23	ب ج د	8	ا ج ا
24	ب ج ب	9	ا د ا
25	ب د ب	10	ا ب ج
26	ب ا ا ب	11	ا ب د
27	ب ا ج	12	ا ج ب
28	ب ا د	12	ا ب د
29	ب د ا	14	ا ج د
31	ب د ج	15	ا ج د
32	ب ج ا		
37	ب د د	صفحة	ب
		17	ب ب ب

صفحة	د	صفحة	ج
١٤٤	دد	٢٠٧	ج ج ج
١٤٥	ر د ا	٢٠٣	ج ج ا
١٤٦	د ر ب	٢٠٤	ج ج ب
١٤٧	د ر ج	٢٠٥	ج ج د
١٤٨	ا ا ا	٢٠٦	ج ب ب
١٤٩	ر ج ج	٢٠٦	ج د د
١٥٠	د ب ب	٢٠٨	ج ا ر
١٥٠	د ا د	٢٠٩	ج ا ج
١٥٠	د ب د	٢١٠	ج ب ج
١٥١	د ب ا	٢١٠	ج د ج
١٥١	د ا ر	٢١٠	ج د ب
١٥٢	د ا ج	٢١١	ج ب د
١٥٣	د ب ج	٢١٢	ج ب ا
١٥٣	د ب ا	٢١٣	ج ب ا
١٥٤	د ج ا	٢١٤	ج د ا
١٥٥	د ج ا	٢١٤	ج ا ا
١٥٩	د ج د		